

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**HUZUR ROMANININ ANLAM BİLGİSİ AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Hülya TUNA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK

Konya – 2009

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
1.Dil.....	1
2.Dil Çalışmaları ve Anlam Bilgisi.....	3
2.1.Kelime Anlam Bilgisi.....	6
2.1.1 Kelime, Anlam, Anlam Bilgisi ve Kelime Anlam Bilgisi.....	6
2.1.2. Anlam Türleri.....	10
2.1.3. Anlam Bilgisinde Kılınış ve Görünüş Kavramları.....	11
3.Anlam Bilgisinin Kısa Tarihçesi.....	13
4. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı ve Eserleri.....	17
1.Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı.....	17
2.Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserleri.....	20
I. BÖLÜM.....	22
KELİMELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ.....	22
1. Temel (Düz) Anlam.....	22
2. Yan Anlam.....	24
3.Benzetme.....	27
4. Çok Anlamlılık.....	33
5. Eş Seslilik.....	37
6. Eş Anlamlılık.....	41
7. Zıt Anlamlılık.....	46
8. Bağlam.....	49
9. İkilemeler.....	51
10. Anlam Değişmeleri.....	57
10.1 Anlam Daralması.....	58
10.2. Anlam Genişlemesi.....	59
10.3. Anlam Kötüleşmesi.....	60
10.4.Anlam İyileşmesi.....	60
10.5. Güzel Adlandırma.....	61
11.Halk Etimolojisi.....	62
II. BÖLÜM: AKTARMALAR.....	64
1. Deyim Aktarması.....	65
1.1. İnsandan Tabiata Aktarma.....	66
1.2. Tabiattan İnsana Aktarma.....	72
1.3. Tabiattaki Nesnelere Arasındaki Aktarma.....	73
1.4. Somutlaştırma.....	74
1.5. Duyular Arasında Aktarma.....	77
2. Ad Aktarması – Mecaz-ı Mürsel.....	79
ANLAM BİLGİSİ UNSURLARINA ÖRNEK DERS İŞLEYİŞ PLANLARI.....	83
III. BÖLÜM.....	87
ANLAM BİLGİSİ UNSURLARININ ROMANIN ÜSLUBUNA ETKİSİ.....	87
SONUÇ.....	92
TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	100
Kaynakça.....	101
Öz Geçmiş.....	104

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hülya TUNA

ÖN SÖZ

Türkçe üzerine yapılan bütün çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da maksat Türk diline hizmet etmektir.

Tezin amacı, romanlarda ve başka kitaplarda konuyu veya anlatılmak isteneni okuyucuya aktaran dilin fonksiyonunu çok yönlü görebilmeyi sağlamaktır. Bu kitaplarda, cümleleri oluşturan kelimelerin cümle içerisindeki kullanımları kelime anlambilim açısından değerlendirilmiştir. Bununla bağlantılı olarak edebi eserlerin, dil gelişimi sürecinde kişilere neler kazandırabileceğini göstermek amaçlanmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanının anlam bilgisi açısından zenginliğini ortaya serilemek, her şeyden önce dil, kelime, kavram, anlam ve anlambilim konularının aydınlatılmasına bağlı olduğu için, başlangıçta anlambilimi alanında kaynak taraması yapıldı. İncelenecek kaynaklar tespit edildi. Tespit edilen kaynaklardan notlar çıkarıldı ve bunlar fişleme usulüyle düzenlendi.

Düzenlenen bilgiler tezde kullanılırken kendi cümlelerimizle konunun akıcılığını sağlayacak şekilde kullanıldı. Böylece tezin amacına ulaşmada kıstas kabul edeceğimiz kuramsal bölüm tamamlanmış oldu. Daha sonra araştırmamıza konu olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanı okundu ve kelime anlambilimi açısından malzeme niteliği taşıyan kelimelerin taraması yapıldı. Tarama işleminden sonra kelimeler, incelemeye esas başlıklarla fişlendi. Bundan sonraki süreç, tarama neticesinde fişlenen kelimeleri kelime anlambilimi açısından incelenecek başlıklara göre tasnif etmek ve bunlardan kelime anlambilim yönünden bir neticeye ulaşmak olmuştur.

Anlam bilgisi unsuru olan kelimeler başlıklar altında içinde geçtikleri cümlelerle verilmiştir. Cümle içinde anlam bilgisi unsuru olan kelimeler italik yazılmış gerekli görülen yerde parantez içinde açıklamalar verilmiştir. Ayrıca örnek cümlelerin sonunda yine parantez içinde önce cümlenin romanda geçtiği sayfa, sonra o sayfada cümlenin başlangıcı olan satır numarası verilmiştir.

Daha sonra anlam bilgisi unsurlarının üsluba etkisi üzerinde durulmuştur.

Sonuç değerlendirmesinde, romanda anlam bilgisi açısından kullanılan kelime yoğunluğu belirlenmiş, bu kelimelerin anlama kattıkları üzerinde durulmuş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmalarım sırasında benden destek ve görüşlerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yar. Doç. Kâzım KARABÖRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hülya TUNA

ÖZET

Toplumsal yaşamda iletişimin temel ve vazgeçilmez unsuru dildir. Dilin sahip olduğu bu hayafî önem, insanoğlunu dil öğrenme ve öğretme konusunu araştırmaya ve aydınlatmaya yöneltmiştir.

Dili kaybolmaktan ve bozulmaktan koruyan kurallarıdır. Bu yüzden her dilin kendine has kuralları titizlikle uygulanır ve onlardan asla vazgeçilmez. Anlam bilgisi de dilin vazgeçilmez yan alanlarından biri olarak bilinmeli ve geliştirilmelidir.

Büyük bir şair ve yazar olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanında kullandığı anlam bilgisi unsurlarını incelediğimiz bu çalışmamızda görülen odur ki; bir eseri akıcı, anlaşılır ve etkileyici yapan en önemli etkenlerin başında anlam bilgisi unsurları gelmektedir.

Eserde anlam bilgisinin başlıca öğelerine fazlaca başvurulduğu ve bu öğelerin başarıyla kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, anlam bilgisi

SUMMARY

Language is the basic structure of communication in society. The importance which it slightly has forced human to look for new ways to learn it and to teach it.

The thing which protects a language keep identical is its rules. Because of that each language's rules are applied accuracily and these rules are mostly significant. Semantics should be known as one of the indispensable branches of the language and it should be improved too.

In this work that we have studied about the semantic components of the novel, called “Huzur” which belongs to the great poet and author Ahmet Hamdi Tanpınar, it is seen that; the semantic components are crucial factors that make a work fluent, comprehensible and effective.

It is clear that the major components of semantic are applied excessively and successfully in this work.

Key Words: Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur, semantic

GİRİŞ

Dünyayı ana dilinin penceresinden gören insanoğlu, ana dilin kavramlarıyla düşünür, evreni de yine onunla biçimlendirir. “Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır” (Vardar,1983:36) düşüncesinden hareketle çocukların dünyalarını genişletmek de, onların dil sınırlarını genişletmekle mümkün olacaktır.

İncelemedeki ana eksenini oluşturacak terim olan “anlam bilgisi”; kelimelerin, cümlelerin ve kelimelerin anlamının incelenmesidir. Kelime anlam bilgisi ise, dilbilimde çeşitli adlarla anılan, genel dilde kelime olarak adlandırılan öğelerin, bunların türemiş ve başka öğelerle bir araya gelmiş biçimlerini anlam açısından inceleyen bir bilim dalıdır.

Anlam bilgisi açısından yapılan bir inceleme, bir kitapta kullanılan kelimelerin, dilin bütün imkânlarını yansıtıp yansıtmadığını göstermesi açısından değerlidir. Dilin bütün anlam özelliklerini yansıtan kitaplar, o dili kullananların kelimelere dayalı ifade gücünü artıracak, bu da neticede bildirişimin kalitesini artıracığından o dili kullananlara ve dile olumlu bir şekilde yansıyacaktır.

Anlam bilgisi üzerine yapılan çalışmada ana unsur, kelime ve o metinde kazandığı anlamdır.

Anlam bilgisi:

1-Kelime Anlam Bilgisi

2-Cümle Anlam Bilgisi

Olarak ikiye ayrılmaktadır. Biz çalışmamızda kelime anlam bilgisini esas aldık.

1.Dil

“Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyülü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir. Dil dizgesinin bu büyü, ”

sınırlı kaynaklara dayanan bir düzenden sınırsız kullanımlar oluşturmaya dayanır. Duygularımızı, düşüncelerimizi, isteklerimizi kelimeleri sese bürünmüş kavramların oluşturduğu dil aracılığıyla yansıtmaya çalışırız. Bir ulusun söz varlığı, ses bayrağı olan, dün-bugün-yarın arasında köprü görevi üstlenen dil, bu büyümlü varlık, bizlere sınırsız yeni kavramlar üretme, yeni bağlantılar kurma, birbirinden farklı anlam dünyaları yaratarak konuşma ve yazma olanağı sunar” (Sav, 2003:148).

“İnsanı öteki yaratıklardan ayıran en belirgin niteliklerden biri düşünme ve konuşma yeteneğidir. Bütünüyle kendine özgü bir düşünme ve ses çevirme işlemini gerektiren bu dil yeteneği, aynı zamanda çeşitli bildirişme(communucation) sistemlerinden birini meydana getirmiştir” (Aksan, 1971:17).

“Dilin bir özelliği de somut kavramların yanında yalnız dille var olan soyut kavramların oluşumunu ve aktarılabilmesini sağlamasıdır. Pek çok soyut kavram ancak dille vardır; varlıklarını dile borçludur. Zihinde belli bir tasarım, bir görüntü oluşturmadıkları halde dil aracılığıyla başkalarına aktarılabilir. Dil, yalnızca düşünceyi aktaran, ileten bir dizge değil, aynı zamanda onu oluşturan, biçimlendiren bir dizgedir. Biz, dünyayı ana dilimizin penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür, ana dilimizin kavramlarıyla evreni. Doğduğumuz zaman biz ana dilimizi söz varlığıyla, kavramlarıyla, dilbilgisi kurallarıyla çevremizde hazır buluruz. Onunla düşünür, dünyayı onunla algılarız.

Ünlü düşünür Wittgenstein’in şu sözü bu gerçeği en iyi biçimde anlatır:

“Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır.”

Dilin kendine has kuralları oluşu konusunda Saussure, “Dil, kendi düzeni dışında düzen tanımayan bir dizgedir.” der ”(Saussure,çev:Vardar, 1983:36)

Bireyler dili kullanma yetenekleriyle toplum içinde var olurlar. Bir birey dilinin kurallarının ve kapsamının farkında olması ve bunlardan yaralanabilmesi düzeyinde kendine toplumda yer edinir. İnsan ilişkilerinde de en önemli belirleyici özelliklerden biri dildir.

Milletler de diline sahip çıktığı sürece millî bütünlüğünü koruyabilir. Milleti millet yapan unsurların başında dil gelir. Çevremiz şöyle bir baktığımız zaman, dinimizin ortak olduğu ve coğrafyamızı paylaştığımız pek çok millet var. Ama bu bizim onlarla aynı milletten olduğumuzu göstermiyor. Fakat dilimizin ortak olduğu devletlerin halklarının bizimle aynı milletten olduğunu biliriz. Bu nedenle millî birliğimizi korumak için en başta dilimize sahip çıkmalıyız.

“İlk kez Wilhelm von Humbolt’un ortaya koyduğu bir başka gerçek, dilin bitmiş bir iş, bir yapıt değil, yaratıcı bir zihin etkinliği olduğudur ki, bu da her dilin sürekli gelişmeler, değişmeler gösterdiği, yeni kavramlar türettiği, zamanla bir takım öğelerini yitirdiğidir. Toplumdaki gelişmeler, değişmeler ve bunların dile hemen yansması, dilin toplumla olan sıkı ilişkisini ortaya koyan kanıtların başında gelir”(Aksan, 1997:13–15).

Toplumdaki gelişmelere ve yeniliklere göre dil de gelişimine devam edecektir. Dile dışarıdan müdahale edilemez. Dilin kendi kuralları vardır. Dil budur, kuralları, kelimeleri bunlardır, diyemeyiz; çünkü her gün yenilenen toplum hayatında yeni kelimelere ihtiyaç duyulmakta, bu yeni kelimelerle birlikte dil de gelişime ve değişime uğramaktadır.

2.Dil Çalışmaları ve Anlam Bilgisi

Anlam bilgisi, bir dildeki kelimeleri/cümleleri anlam bakımından ele alan, kelimelerin ses yapıları ile ifade ettiği kavramlar yani dil ve düşünce yapısı arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilgisi dalıdır (Korkmaz, 1992:9).

Algılamadaki farklar sebebiyle kavramlar iki grupta incelenir:

1.Somut kavramlar

2.Soyut kavramlar

Somut kavramlar, nesnelere, duyulara dayalıdır yani bunlar duyularla algılanabilen kavramlardır.

dağ, bulut...→görme

çığlık, ıslık, çağıldama...→işitme

acı, tatlı, buruk...→tatma

soğuk, sıcak, sert, yumuşak...→dokunma

sası, misk gibi...→koklama

Soyut kavramlar ise algılanmasında beş duyunun görev almadığı kavramlardır. Soyut kavramların algılanması duygu ve düşünceye bağlıdır. Umut, sevinç, dostluk, özgürlük, korku...

Kavram, geleneksel mantık açısından “bir objenin zihindeki tasarımı” olarak tanımlanıyordu. Ancak bir tasarımı(örneğin Türkçe konuşan bir kimseye at, balık ya da süt dediğimiz anda, onun zihninde beliren tasarımı) dilden ayrı olarak düşünme olanağı bulunsa bile soyut kavramları dilden soyutlayarak düşünüp açıklama olanağı yoktur. Kıskançlık cömert, sevimli, adalet, acımasızlık gibi soyut kavramlar, hemen her dilde bulunmakta, başka başka düşüncenin uyanmasına yol açmaktadır. At, balık ya da süt geleneksel mantığın tanımlamasına göre zihinde belli bir tasarım uyandırır. Ancak aynı şeyi kıskançlık, cömert, sevimli, adalet, acımasızlık ve benzeri kavramlar için söyleyemeyiz (Aksan,2003:180).

Soyut kavramları ancak dille ifade edebilir, anlatabiliriz. Somut kavramları gösterebiliriz, işaret edebiliriz fakat soyut kavramları konuşmadan açıklayamayız.

XIX. yüzyıl başlarında dil araştırmaları bağımsız bir kimlik kazanarak dil bilime katılmaya başladıktan sonra dilin evrimsel boyutu başlıca inceleme alanı olmuş, kuruluş aşamasındaki anlam bilgisi de aynı yöntemsel eksene oturtulmuştur (Vardar, 2002:18).

“Anlam bilgisi; kelimelerin anlam değerlerini inceleme bilgisidir. Kelime bir düşünce ses birleşimidir. Öyleyse kelimelerin sesbilgisi ve anlam bilgisiyle ilgili iki yönü vardır. Anlam bilgisi açısından kelime başka öğelerle birlikte anlama ve anlatma, bir kavram birimidir. Bu özelliğiyle kelime, anlam bilgisinin ana öğelerinden biridir. Kelimeyi ve belirttiği kavramı yani anlamı ayrı ayrı düşünemeyiz.

Batıda retorik, Doğu’da ilmü’l belaga adı verilen, iyi ve etkileyici konuşmayı sağlayıcı bilgiler bütünü de bugün anlam bilgisi çerçevesi içine giren çeşitli konulara el atmıştır. Yeni bulunan ülkelerin dilleri üzerinde çalışmalarla birlikte, daha önce başlayıp XIX. yüzyılda güçlenen dil akrabalığı araştırmaları dilcilikte önemli adımlar atılmasını sağlamıştır.

Anlam bilgisinin tarihçesi üzerinde duran Tamba – Mecz dil araştırmalarını üç döneme ayırmaktadır:

I. Gelişmeci dönem: (1883–1931)

Kelimelerin tarihi, dildeki anlamların gelişmesi, anlam bilgisine özgü yasaların konması gibi konularla uğraşlan, Bréal, Trier... gibi bilginlerin dönemi.

II. Karma dönem: (1931–1963)

Kelimelerin tarihi ve söz varlığının kuruluşu gibi konuların ele alındığı, Ulmann, Guiraud... gibi araştırmacıların dönemi.

III. Dilsel Modeller dönemi: (1963’ten bu yana)

Chomsky, Katz – Fodor... gibi bilginlerin temsil ettiği ve kelime anlam bilgisinden cümle anlam bilgisine geçişin ağırlık kazandığı dönem.

Bugün dünyadaki bütün çalışmalar gözden geçirilecek olursa dil bilimsel anlam bilgisinin iki alt alanı olduğu görülür.

1. Kelime anlam bilgisi

2. Cümle anlam bilgisi

Araştırmaların eş zamanlı ya da art zamanlı yöntemle yürütülmesi, zaman içindeki gelişmelerin ele alınıp alınmaması bakımından, Durgun, Gelişmeli (tarihsel) anlam bilgisi ayrımına gidilebilir. Lerat'ın, “Anlam bilgisi kelimelerin, cümlelerin ve sözcüklerin anlamının incelenmesidir” biçimindeki tanımı uygun bir tanım olarak görülmektedir” (Aksan, 2003:16–20).

2.1.Kelime Anlam Bilgisi

2.1.1 Kelime, Anlam, Anlam Bilgisi ve Kelime Anlam Bilgisi

Genellikle kelime adı verilen belirti, bir kavramı bir ses yönü olan, zihindeki tasavvurları dilden dile değişen ses dizeleriyle söz hâline getiren, her dilin kaynaşmış bir düşünce-ses birleşimidir; dildeki başka öğelerle ilişkili bir anlama ve anlatma birimidir. Dünyadaki başlıca bildirişme sistemi olan dil'in en önemli ögesidir (Aksan, 1971:32).

Kavram, bir nesnenin, bir duygunun ya da düşüncenin anlıktaki soyut ve genel tasarımıdır. Bu tasarım dil birliği içindeki kimseler arasında ortaktır. Örneğin, “kuzu” kavramı, düşünce-ses birleşimi olan kelime aracılığıyla, yazılı ya da sözlü olarak bize iletildiği zaman beynimizde yarattığın (koyun yavrusunun) tasarımı oluşuverir (Bilgin,2006:25).

Kelime; kavramları, nesnelere, duyguları, durumları vb aktarmak ve anlatmak için kullanılan dilin ana bilimlerinden biridir.

Burada şunu özellikle belirtmek gerekir ki; kelime ister zihin dünyasının bir ögesi, dünyanın insan zihnindeki bir görüntüsü olarak; ister bütünüyle kendine özgü ruh ve düşünce işlemlerini yansıtan bir varlık olarak kabul edilsin, bir takım ses birleşimleriyle kesinleştiği için onu dil çalışmalarında bir birim olarak alabiliriz. Anlam bilgisini de bir çıkış noktası sayabiliriz. Birden fazla kelimedenden kurulu bu gibi öğelerde kelimeler çoğunlukla teker teker belli kavramları yansıtmazlar; bu öğelerin

birlikte, ortaklaşa tek bir kavramı anlattıkları görülür. Örneğin: Türkçede adam ve akıllı kelimelerinin hangi kavramları anlattıkları bellidir. Fakat dilimizdeki adamakıllı birleşik zarfının anlam bakımından adam ve akıllı ile bir ilgisi kalmamıştır. Aynı kavramı yerine göre, gereği gibi, ziyadesi ile, çok fazla, çok, bayağı, iyiden iyiye, fena hâlde sözleri ile karşılaşılabılıriz. Fakat kavramı tam yansıtamayız (Aksan, 1971:34).

“Öte yandan, göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek vardır. O da, tek tek göstergeleri hiçbir zaman anlamdan bütünüyle soyutlayarak ele alamayız. Yalnızca tek anlamlı göstergeler değil, çok anlamlı ögeler de söylendiğinde göndergesel anlamlarının hemen zihnimize aydınlandığını, devreye girdiğini görürüz. Bir göstergenin çeşitli kullanımları, yeni anlamları çeşitli aktarmalar, özellikle deyim aktarmaları yoluyla, o gösterge kullanıldıkça, zaman içinde ortaya çıkar. Başlangıçta bir göstergenin mutlaka nesneyi, bir duyguyu, bir kavramı adlandırması söz konusudur. Örneğin göz, başlangıçta yalnızca insanın görme organını anlatmak üzere kullanılmış, zamanla, onunla bir yönden ilişkisi, yakınlığı, benzerliği bulunan başka kavramlara yaklaştırılarak kaynak (su), delik, bölme, ağacın tomurcukları yeri gibi somut, nazar gibi soyut yan anlamlar kazanmıştır. Ünlü düşünür Wittgenstein “ anlamı, onun dil içindeki kullanımını” der.

Aksan, kelime anlam bilgisi diye bir alanı göz önünde tutarak kelimeye dayalı bir anlam tanımını şöyle yapar: Dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı bir takım belirleyicileri bulunan kelimelerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavramdır” (Aksan,1997:45–48).

Kelime anlam bilgisi kelimelerin tek başına yansıttıkları anlamları değil metin içinde ortaya çıkan anlamlarını ve diğer kelimelerle olan anlam ilişkilerini esas alır.

Mademki kelime denen ses birleşiminin kavramla sıkı sıkıya bağlı olduğu kabul ediliyor, o hâlde kelimenin anlamından söz etmek, onun yansıttığı kavramları teker teker, anlam olarak düşünmek yanlış olmaz (Aksan, 1971:54).

“Türkçede iyi, fena ve kötü birbirine zıt kavramları yansıtan zıt anlamlı üç kelimedir. Ama biz dildeki ögeleri öyle esnek kullanıyor, öyle değişik işlevlerle görevlendiriyoruz ki, kimi zaman bu zıt anlamlı kelimeler aynı anlamı yansıtabiliyor:

Adamı iyi dövmüşler,

Adamı fena dövmüşler,

Adamı kötü dövmüşler, örneklerinde olduğu gibi” (Aksan,1999,44).

Ayrıca, “Çoktan unutturdum ben seni çoktan - Ah bu şarkıların gözü kör olsun” diyen söz yazarı, şarkıların gözünün olmadığını bildiği hâlde onların kör olması dileğinde bulunabilmekte, ancak bunu yaparken bambaşka bir düşünceyi, duyguyu yansıtmaya çalışmakta, Türkçedeki “...nin gözü kör olsun” ilenmesinin olağan kullanımından yararlanmaktadır. Burada anlatılmak istenen, birtakım anıları canlandıran şarkıları yüzünden sevgilinin hep anımsandığı, unutulmadığıdır” (Aksan, 1999:44).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi “ kör olmak” kavramı tek başına düşünüldüğü zaman akla gelen anlamı ile “Ah bu şarkıların gözü kör olsun” cümlesinde ortaya çıkan anlam farklıdır. Bu da her zaman kelimelerin tek başına ifade ettiği anlamını değil metin içinde kazandığı anlamın dikkate alınması gerektiğini gösterir.

“Dildeki, bir birimin aktardığı ya da uyandırdığı kavram, tasarım, düşünce; içerik. Anlamı, dil içi bağıntıların yanı sıra bağlam ve durum belirler. Kullanıldıkları bağlam kadar anlam vardır, denilebilir. Bu nedenle, çizgisel olmayan, sayısal-dijital ortama aktarmak şu ana değin mümkün olamamıştır” (Vardar, 2002:18).

“Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Gerçi, dillerin söz varlığının bir bölümünü oluşturan yansıma kelimeler ile kelimelerin gösterdikleri arasında nedensel bağ vardır. Çatır çatır dokumak, patlamak, hapşırık, v.b. kelimeler doğa seslerinin taklit edilmesiyle oluşmuştur. Ancak bu tür örnekler genel kuralı yansıtmaz. Aynı şekilde demir sözcüğü ile bu işaret ettiği maden arasında herhangi bir bağ da yoktur” (Eker, 2003:406–407).

Kelimeleri ilk olarak duyduğumuzda akla gelen anlamına “temel anlam” adı verilmektedir. Metin içinde farklı anlamlar kazanacak olan kelimeler kişi tarafından önce temel anlamıyla hatırlanacaktır.

“Anlam, söz içindeki diğer öğelerle bağlantılı olarak zihinde yarattığı kavramlardan her biridir. Kavramların değeri evrensel ya da ulusal, hatta kişisel olabilir. Örneğin, iğne sözcüğü bir sağlık görevlisi, bir ev hanımı ya da bir çocuk için farklı şekillerde tasarlanacaktır.

Dilde salt anlam da özgür, diğer konuşurlardan bağımsız bir tasarımın sonucu olan göstergeden söz edilemez. Kelimelerde genellikle ilk olarak, temel ya da en yaygın anlam açıklanır, ancak temel anlam genellikle aynı zamanda en yaygın anlamdır. Daha sonraki anlam ya da anlamlar yaygınlık ve kullanım derecesine göre sıralanır. Terimler çeşitli bilim, sanat ve meslek alanlarında kullanılan özel anlamlı kelimelerdir. Yazı dilinin kimi kelimeleri bilim, sanat v.b. alanlarda özel anlamlar kazanır ve terim olarak kullanılır. Mecaz çerçevesinde eğretileme, mürsel mecaz, benzetme gibi anlatıma incelik, imge, derinlik boyutları katan anlamlar da vardır” (Eker, 2003:408–409).

“Anlam bilgisi, kısaca anlamın incelenmesi olarak ele alınır” (Lyons’dan aktaran, Kocaman, 1983:358). “Başka bir ifadeyle anlam bilgisi, bir dildeki kelimeleri-cümleleri anlam bakımından ele alan, kelimelerin ses yapıları ile ifade ettiği kavramlar, yani, dil ve düşünce yapısı arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilgisi dalıdır. Kelimeler, cümlecikler, cümleler söz öbekleri; konuluş, türeme, kuruluş anlamlardan başka, çok kez, o anlamları gölgede bırakacak canlı, kavrayıcı bir kullanım anlam, bir duygu ve imge değerleri taşırlar” (Eker, 2003:405).

“Anlam bilgisi, doğal dillerdeki anlam evrenini inceler. Kuramsal olarak, bir dilde anlamla ilgili her şey anlam bilgisinin alanına girer, bu anlamlar biçimbilgisinin, söz dizimin ya da kelime bilimin ürettiği anlamlar olabilir. Anlam bilgisi araştırmaları her zaman kelimelerin anlamına yönelik olmuştur” (Kıran, 2002:239).

“Kelime anlam bilgisi de, dil biliminde çeşitli adlarla anılan, genel dilde kelime olarak adlandırılan ögeleri, bunların türemiş ve başka ögelerle bir araya gelmiş biçimlerini anlam açısından inceleyen bir anlam bilgisi dalıdır” (Aksan, 1997:27).

Yani kelime anlam bilgisi dendiği zaman kelimelerin temel anlamını, metin içinde diğer kelimelerle anlam ilişkisi içinde olmasından ortaya çıkan anlamlarını, kelime gruplarının görev ve anlamlarını vb. inceler.

2.1.2. Anlam Türleri

“Anlam türleri içerisinde göndergesel anlam değişik yazarlarca temel anlam ögesini içeren anlam, kavramsal anlam, kavramsal içerik, kelimesel anlam... gibi karşılıklarla da anılmıştır.

En çok söz konusu edilen türler arasında çağrışımsal anlam ve duygusal anlam türleri de vardır. Çağrışımsal anlam bir göstergenin ya da daha büyük bir birimin insanda, çağrışımına yol açtığı çeşitli tasarımlara verilen addır.

Duygusal anlam diye adlandırılan anlam türü, kimi dilcilerce taşıdığı duygu yükü olarak nitelenirken kimi dilciler de onu “konuşma sırasında konuşanın dinleyene yansıttığı kişisel duygu ve davranış özellikleri” olarak belirlerler” (Aksan, 2000:174).

“J. Lyons, anlam türlerini iletişim türleri içinde, onlarla bağıntılı olarak ele almakta, betimleyici, toplumsal ve anlatıcı olmak üzere üç anlamsal bildirme tipi, üç anlam türü belirlemektedir.

Betimleyici anlam, belli bir betimleme işlevini yerine getiren ve bunun dışında, ek niteliğinde, betimleme dışındaki bildiriye içermeyen anlam türüdür. Anlatıcı anlam, konuşanın bütün özelliklerini içeren ögelerdir. Toplumsal anlam ise toplumsal bağıntılar ve ilişkiler kurmak için kullanılan anlam görünümü biçiminde tanımlamaktadır” (Aksan, 2000:175).

Yani betimleyici anlam olayı, durumu olduğu gibi ayrıntılarıyla tasvir etme, anlatıcı anlam anlatan kişinin ifade şeklini, mimiklerini, jestlerini, ses tonunu vb. içerir, toplumsal anlam ise anlatılanın toplumsal ilişkiler ve bağlantılar kurulan bölümüdür diyebiliriz.

“ “Bu yol uzun değildir” cümlesi açık, anlaşılması kolay, dilbilgisi kurallarına uygun bir Türkçe cümledir (olumsuz bir ad cümlesi). Başka dillere çevrilmesinde hiçbir zorluk söz konusu olamaz. Bu cümlenin yapı kuralları, dayandığı derin yapı ve derin yapıdan yüzeysel yapıya dönüşü kolayca açıklanabilir.

Ancak, “Ahmet Ağa’yı da öldürdük.” (İşlenmiş bir cinayet söz konusu olmadığı gibi ölümüne tanık olduk, hatta çok üzüldük.) cümlesinde olduğu gibi bir düşüncemizi, belirli anlamlarından uzaklaşmış tek tek birimlerin kurdukları yepyeni ilişkilerle açıklayabiliriz. Konuşurken de yazarken de etkili ve özgün bir anlatım sağlayabilmek için değişik, yeni yollara başvurabiliriz” (Aksan, 2000:176).

Yani kelimeler kullanım yerine, şekline ve durumuna göre farklı anlamları ifade edebilir. Bu da metin içindeki diğer kelimelerle olan ilişkileri sonucu ortaya çıkar.

2.1.3. Anlam Bilgisinde Kılınış ve Görünüş Kavramları

“Kılınış, eylem niteliği taşıyan kelimelerin tek başlarına, kendi içlerinde, zaman açısından özelliklerinin belirlenmesiyle ilgilidir. Hoffman’ın da dediği gibi adların ve sıfatların çoğunluğunun durağan nitelik taşımalarına karşılık eylemler bir başlama, bir sürme, bir bitme anlatır. İşte, eylemlerin bu özelliğine kılınış denmektedir.

...

Görünüş kavramı yine, eylemlerle ilgili bir dilbilgisi ulamıdır. Konuşan, cümleler üreten bir konuşmacının eylemi, içinde bulunulan durumla ilişkili olarak, kişisel görüş ve yorumuyla kullanışını, eylemi öznel yorumlayışını anlatır.

...

Ünlü İsveçli Türkolog ve dil bilimci Johanson, Türkçede zaman gösteren biçim birimleri, yansıttıkları zamanlar bakımından çeşitli kaynaklardaki kullanımlarından yararlanarak incelemiştir. Türkçede çekim biçim birimlerinin bu bakımdan değerlendirilmesi, değişik zamanları gösteren, çekimli eylemlerin nasıl, birbirinden farklı zamanları da dile getirebildikleri göstermesi açısından önemlidir. “Pazar günleri dedeme giderim” (Her pazar anlamı vardır.) , “Erkenden evlenir, çoluk çocuğa karışır” (Evlenmiş, çoluk çocuğa karışmış anlamı vardır.)” (Aksan, 1999:86-87).

Her iki cümlede de fiiller geniş zaman – r, eki ile çekimlenmişse de ikinci örnek geniş zaman anlamı içermemektedir. Bunu konuşan kişinin fiili içinde bulunan durumla ilişkili olarak öznel yorumlayışına bağlayabiliriz.

3.Anlam Bilgisinin Kısa Tarihçesi

Anlam bilgisinin geçmişi hakkında Prof. Dr. Doğan Aksan'ın Her Yönüyle Dil(2003) adlı kitabından bir alıntıyla bilgi vermek istiyorum.

“Çok eskilere uzanan dilbilim çalışmaları içinde çok çeşitli konulara el atılmış olmakla birlikte, doğrudan doğruya anlam konusuna eğilen çalışmalar ve anlam bilgisi adında bir alanın belirmesi oldukça yenidir; XIX. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Ancak, bu alan özellikle son çeyrek yüzyıl içindeki gelişmelerle dallanıp budaklanmış, anlam bilgisinin değişik yöntemlerle işlenen türleri ve alt alanları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, anlam bilgisini tanıtan, bu alanda bu alanda bu güne kadar elde edilen gelişmeleri ortaya koyan ve başta Türkçe olmak üzere, çeşitli dillerle ilgili uygulamalara girişen bir kitap hazırlanacak olsa, karşılaşılan en önemli güçlük, böyle bir yapıtın düzeni konusunda olacaktır. Çünkü öteki alanlardaki gibi, bu konuda da bir geleneksel-modern ayrımı söz konusu olduğu gibi, bir durgun-gelişmeli(ya da eşzamanlı-artzamanlı) anlam bilgisi ayrımına gidilmesi, ayrıca anlam bilgisi türlerine yer verilerek bunlardan biri üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir”(Aksan,2003:139).

Dilin belirli bir zaman dilimindeki kesitini geçmişteki değişme ve gelişmeleri dikkate almadan inceleyen anlam bilgisi dalı eş zamanlı anlam bilgisidir. Art zamanlı anlam bilgisi ise dildeki çeşitli anlam olaylarını tarihi gelişme ve değişmelerle kıyaslayarak inceleyen anlam bilgisi dalıdır.

“Her ne kadar REISIG ve BREAL'in çabalarıyla, daha XIX. yüzyıl içinde belirmiş bir alan karşısında bulunuyorsak da bu alandaki çalışmaların geçmişini, tek tek anlam incelemelerini ve anlam sorunlarına dolaylı olarak değinen çalışmaları göz önünde tutarak Eski Hint'e, Eski Yunan'a kadar götürebiliriz. Böylece, o çağdan bu güne harcanan çabalar gözden geçirilince, özellikle son 20–25 yılda büyük önem kazanan anlam bilgisinin gelişme ve değişme evreleri arasında bir sınır çizme olanağı doğar.

Biz dilbilim çalışmalarının en eskilerinin Eki Hint'te gerçekleştirildiği kanısındayız. Bu çalışmalardan kimi, anlam bilgisi konularını da içermekte, daha o zaman bilginler, bu gün de ele alınan kimi anlam bilgisi sorunlarının aydınlatılmasına yönelmekteydi. Örneğin İ.ö.IV. yüzyılın ünlü Hint bilgini PANİNİ'nin Ashṭādhyāyī adlı çok önemli yapıtını bütünlemeye ve açıklamaya çalışan öteki Hint dilcileri kelimelerin nesnelere kendisini mi yoksa türünü mü gösterdikleri, tek tek harflerin anlamları olup olmadığı gibi sorunlar üzerinde durmuşlardı.

Eski Yunan'da dil çalışmaları ardından da anlam bilgisi çerçevesi içine giren konuların yer aldığını görüyoruz. Özellikle “physei/thesei”(dil doğal mı yapma mı) tartışması ve köken bilgisine ilişkin açıklamalar, düşünürlerin dilin niteliğiyle ilgili yorumları, dolaylı ve dolaysız olarak anlam konularıyla ilişkiliydi. Bu günün anlam bilgisinin de sorunlarından olan nesneyle kelime ilişkisi ünlü düşünür PLATON'un da üzerinde durduğu bir konuydu. SOKRATES'in hakemliğinde, iki kişiye dil konularını tartıştırdığı KRATYLOS adlı yapıtında Platon, kelime ile anlattığı şey arasında tam bir uygunluk olduğu görüşünü savunuyordu”(Aksan,2003:140).

Buradan anladığımız o ki anlam bilgisinin geçmişi çok eskilere dayanmamaktadır. Dil bilim çalışmaları çok eski olmakla birlikte anlam bilgisine yönelik çalışmalar XIX. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkar. Doğrudan anlam bilgisi üzerine değil ama dolaylı yollardan anlam bilgisine değinen çalışmalara baktığımızda bunların Eski Hint'e, Eski Yunan'a dayandığı görülüyor.

“Dilin doğrudan doğruya anlam yönüne eğilen bir inceleme alanı olarak anlam bilgisinin doğuşunu, Alman dilcisi H.REISIG'e borçluyuz. 1826–27 yıllarında Latin Dilbilimi Üzerine Dersleri hazırlarken Yunanca semasia(anlam) kelimesinden türettiği Semasiologie terimiyle bu alanı adlandıran Reisiğ, konuya ilişkin sorunlar üzerinde uzun uzadıya duruyordu.

Geçen yüzyılın önemli dilbilimcilerinden Arsène DARMESTETER de Kelimelerin Yaşamı(Paris,1885) adlı yapıtında anlam konusuna geniş yer vermiş,

biçim sorunlarıyla iç içe olarak anlam olayları, anlam değişimleri üzerinde önemle durmuştu. Ancak anlam bilgisinde asıl belirgin aşama, Fransız dilcisi Michel BRÉAL'le gerçekleşti. Anlam bilgisinin babası sayılan Bréal, ilk baskısı 1897'de yapılan kitabına verdiği adla(Essai de sémantique) yeni ve ayrı bir bilim dalını yerleştiriyordu. Bréal de anlam bilgisini biçimbilimle iç içe ele almış ve kitabını şu üç ana bölümden oluşturmuştu:

- I. Dilin düşünsel yasaları
- II. Kelimelerin anlamları nasıl yerleşmiştir.
- III. Sözdizimi nasıl oluşmuştur.

Bu çerçeve içinde, I. Bölümde biçim konularına ağırlık veren bilgin daha sonra eş anlamlı kelimelerin zamanla birbirlerinden ayrılmaları sorununa değinmiş, anlam değişimlerine geniş yer vermiştir. Onun anlam değişimlerinin türlerini, çeşitli aktarmaları ve daha başka kavramları derinliğine incelediğini görüyoruz”(Aksan,2003:140-141).

Görülen o ki; 1826-27 yıllarında Alman dilcisi H.REISIG'la birlikte anlam bilgisi terimi kullanılarak anlam bilgisi alanı ortaya çıktı. Anlam bilgisi konusunda b tarihe kadar bir çalışma yapılmamış olması ilginçtir. Daha sonra yapılan bir iki çalışmanın ardından asıl gelişme Fransız dilcisi Michel BREAL'le olmuş. Yazdığı kitapta anlam bilgisini yeni ve başlı başına bir bilim dalı hâline getiriyordu.

“Danimarkalı dilci K.NYROP da Fransız dilinin tarihsel dilbilgisini inceleyen yapıtının 4,cildinde(1913) sémantique başlığı altında Fransızca kelimelerdeki anlam değişmelerini saptamakta, çok anlamlılık, eşadlılık, eşanlamlılık, zıt anlamlılık ve anlam değişmelerinin nedenleri üzerinde durmaktaydı.

Ünlü İsviçreli dilbilimci F. De SAUSSURE'e gelinceye değin birçok dilbilimci ve düşünür de anlam, anlam değişimleri konularına yer vermiş, özellikle bu değişmelerin nedenleri üzerinde durarak art zamanlı çalışmalarla değişik dillerdeki anlam değişmelerini belirlemişlerdi.

SAUSSURE ile dilbilimde bütünlük(dizge) anlayışı yerleşirken bir yandan da eşzamanlılık-artzamanlılık ayrımı bütün dil çalışmalarına egemen oluyordu. Saussure'e, XX. Yüzyılın başlarına gelinceye değin anlam bilgisi çalışmalarında tek tek kelimeler üzerinde durulmuş, "anlam" kavramı kelimelere bağlı biçimde incelenerek kelimelerin anlam açısından değişmelerine önem verilmişti"(Aksan,2003:141,142).

Anlam bilgisinin tarihçesi içinde ismi sayılabilecek kişilerin en başında SAUSSURE gelecektir. Dil konusunda bilgisi olan ve konuyla ilgilenen hemen herkesin ilk aklına gelecek kişi SAUSSURE olacaktır.

"Dilin bütün öğelerinin birbirleriyle sıkı ilişkili ve birbirleriyle bütünlenir biçimde görev gördükleri yolundaki ilke benimsendikten sonra anlam alanındaki çalışmalarda da kelimedenden öteki birimlere ve dilin bir bütün olarak işleyişinin anlam yönüne geçilmiştir. Prag, Kopenhag ve Cenevre Okullarıyla Amerikan Dilbilim Okulu dilin ses ve biçim yönünü çözümlene çalışmaları sırasında, bunlarla ilişkili olarak anlam sorununa yer vermişlerdir. Ancak Amerika'daki çalışmalarda üretimsel dilbilimin ilk aşaması sonuna değin dilde anlamın ikinci planda kaldığı söylenebilir. Buna karşılık Fransa ve Almanya'daki çalışmalarda yapısalcılığın anlam bilgisine uygulanması, bu alanda yeni kavram ve görüşlerin ortaya konmasını sağlamıştır: Almanya'da Jost TRIER'in 1930'larda geliştirdiği kavram alanı kuramı, Fransa'da 1966'da A.J.GREIMAS'ın Sémantique Structurale adlı yapıtıyla sağladığı gelişmeler, yapısal anlam bilgisi adıyla anılan bir anlam bilgisi türünü doğurmuştur.

1930 yıllarında Amerika'da A.KORZYBSKI'nin başlattığı genel anlam bilgisi akımı ise anlam konularını çok geniş bir çerçeve içinde ele almakta, dilin gerçekle ilişkisinden ruh ve sinir hastalıkları konularına kadar uzanan sorunlara el atmaktaydı ki bu akımı Amerikan Dilbilim Okulu'nda ayrı bir gelişme saymak gerekir"(Aksan,2003:143).

Bütün bu gelişmelerin ardından CHOMSKY ile yorumlayıcı anlam bilgisi akımı ortaya çıktı.

“Üretimsel dilbilim akımının, başlangıçta anlam konusuna gereken önemi vermediğini, dilin işleyiş düzeni içinde anlamın yerinin yeterince belirlenemediğini görüyoruz. Ancak CHOMSKY’nin 1965’te yayımlanan Aspects adlı yapıtıyla, bundan sonraki çalışmalarla ve özellikle KATZ ve FODOR’un katkılarıyla bir yorumlayıcı anlam bilgisi (interpretative semantics) akımı belirmiş oldu. Dönüşümlü üretimsel dilbilimin anlam açısından pekiştirilmesi sayılabilecek olan bu akımın yanı sıra, yine üretimsel dilbilim çerçevesi içinde ve onu tamamlayıcı bir doğrultuda gelişen bir üretimsel anlam bilgisi(generative semantics) akımı belirdi. Cümle üretim işleminin anlam bilgisel yapılarda başladığı görüşünü savunan ve LAKOFF, MC CAWLEY ve CHAFE gibi bilginlerin temsil ettikleri bu akımla ilki arasındaki bilimsel tartışmalar kesin sonuçlara ulaşmış değildir.

Bu çalışmalara ek olarak iki ayrı alandan, doğrultudan daha söz etmek gerekiyor. Bunlardan biri, Amerikan ruhbilim çalışmalarının dilbilime yansımaları biçiminde beliren davranışçı anlam bilgisidir(haviourist semantics). Kendi doğrultusunda bir anlam kuramı geliştiren davranışçılık, dili de insan davranışlarının özel bir biçimi olarak görmekte ve kimi dilbilimcilerce de desteklenmektedir. İkincisi, özellikle son yıllarda ağırlık kazanan bir anlam bilgisi türüdür ki, mantıksal anlam bilgisi(logical semantics) adını alıyor.

Dil çalışmalarında sémantique, semantics, Semantik biçiminde adlandırılan anlam bilgisinin yanında bir de REISIG’e kadar uzanan Semasioloji terimiyle karşılaşırız. Bu kavram bu güne değin daha çok belli bir dilin anlam özelliklerinin incelenip saptanmasına yönelik çalışmalar için kullanılmıştır” (Aksan,2003:144).

4. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hayatı ve Eserleri

1.Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Hayatı

“Ahmet Hamdi Tanpınar orta hâlli ve tipik bir Osmanlı ulema-bürokrat ailesinin ilk erkek evladı olarak 23 Haziran 1901 tarihinde Şehzadebaşı’nda dünyaya gelir. Babası devletin çeşitli liva ve vilayetlerinde kadılık yapan, daha sonra Antalya kadısı iken emekli olan ve 1953’te İstanbul’da ölen Hüseyin Fikri Efendi’dir. Hüseyin Fikri Efendi’nin aile tarafı Mızrakçioğulları veya Müftizadeler diye

bilinmektedir ve aslen Batumludurlar. Annesi Nesibe Hanım ise, Trabzonlu Kansızzadelere, deniz yüzbaşı Ahmed Bey'in kızıdır, Ahmet Hamdi on dört yaşında iken, annesi 1915'te Musul'da ölmüş ve oraya defnedilmiştir.

Ahmet Hamdi'nin çocukluğu, çok defa babasının kadılığı dolayısıyla bulunduğu yerlerde geçmiştir. İstanbul'da Ravza-i Maarif İptidai Mektebi'nde başladığı öğrenimine Sinop ve Siirt rüştiyelerinde devam etmiş, Siirt'te Katolik Dominicain misyonerlerinin idare ettiği bir Fransız mektebinde bir yıl kadar okumuştur. Daha sonra liseyi Vefa ve Kerkük sultanîyelerinde okumuş, Antalya Sultanisi'nden de mezun olmuştur.

Yüksek öğrenimine başlamak üzere 1918'de İstanbul'a gelen Ahmet Hamdi, önce Baytar Mektebi'ne yatılı öğrenci olarak girer. Burada bir yıl okuduktan sonra ertesi sene İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'ne kaydolur. Bölüm sistemlerinin sık sık değiştirildiği veya henüz belirlenmeye başladığı bu fakültede önce tarih, daha sonra felsefe eğitimi yapmak ister. Antalya'da lise öğrencisi iken yazılarında tanıdığı Yahya Kemal'in Edebiyat Şubesi'nde ders vermekte olduğunu öğrenince tereddütlerini bırakır ve büyük bir hevesle Edebiyat Şubesi'ne yazılır. 1923'te mezun olduktan sonra, on yıl kadar sürecek orta öğretim edebiyat öğretmenliğine başlar. Önce Erzurum Lisesi'nde (1923), daha sonra sırasıyla Konya (1925) ve Ankara (1927) liselerinde öğretmenli yapar. Ankara'da iken adı daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne çevrilecek olan Gazi Orta Muallim Mektebi'nde de edebiyat dersleri verir. 1932'de İstanbul'a geçerek Kadıköy Lisesi'nde öğretmenliğe devam eder. Ertesi yıl Ahmed Haşim'in ölümü üzerine boşalmış olan Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki sanat tarihi kürsüsünde estetik ve mitoloji dersleri verir. Bir ara Üsküdar Amerikan Koleji'nde de edebiyat okutur.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk edebiyatı dersleri 1939 yılına kadar herhangi bir dönem tasnifi yapılmaksızın bir bütün halinde okutulmaktaydı. O sene, Maarif Vekâleti tarafından Tanzimat'ın yüzüncü yılı münasebetiyle XIX. Asır Türk Edebiyatı adı altında yeni bir kürsü kurulması kararlaştırılmıştır. O zamanki mevzuata göre herhangi bir doktora ve doçentlik şartları olmaksızın Ahmet Hamdi Tanpınar yeni açılan kürsüye profesör tayin edilir.

Böylece Tanpınar, Türkiye’de yeni Türk edebiyatı alanının ilk profesörü olarak 1939’da Üniversite’ye girmiş olur. Ertesi yıl Kırklareli’nde topçu teğmeni olarak yaptığı askerlik görevinden sonra yeniden üniversiteye döner. 1943–1946 yılları arasında Büyük Millet Meclisi’nin 6. devresinde Maraş milletvekili olarak parlamentoya girer. Burada aktif çalışması olmaz. Zaten 1946 seçimlerinde de partisi tarafından aday olarak gösterilmez. 1946-1948 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’nda müfettiş olarak görev alan Tanpınar 1948’de estetik dersleri vermek üzere Güzel Sanatlar Akademisi’ne tayin edilir. 1949’da Edebiyat Fakültesindeki profesörlük görevine döner.

1953 yılında altı ay, 1955’te üç hafta, 1959’da da bir yıl kalmak üzere üç defa yurt dışına çıkan Tanpınar, bu sürelerin büyük bir kısmını Paris’te geçirmiş, bu arada Fransa’nın diğer şehirleriyle Belçika, Hollanda, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya ve İsviçre’yi de kısa sürelerle tanıma fırsatı bulmuştur.

Hayatı boyunca sağlığından şikâyetçi olan Ahmet Hamdi Tanpınar 23 Ocak 1962 günü geçirdiği bir kalp krizi ile Haseki Hastanesi’ne kaldırılır. Ertesi sabah ikinci bir krizle hayata veda eder. Rumelihisarı Kabristanı’nda, hocası ve yakın dostu Yahya Kemal’in yanı başına defnedilir. Mezar taşı üzerinde çok bilinen şiirinin iki mısrası nakşedilmiştir:

Ne içindeyim zamanın

Ne büsbütün dışında...”

(Okay, 2000:12-14)

2.Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserleri

Bütün Şiirleri,(Tanpınar sağlığında şiirlerini bir kitapta toplamamıştır, öldükten sonra bir araya getirilmiş ve kitaplaştırılmıştır.)

“Hikâyelerini Abdullah Efendi'nin Rüyaları ve Yaz Yağmuru isimli kitaplarda toplamıştır.

Hikâyeden romana doğru gelişen büyük hikâyesi Mahur Beste'dir.

Ankara, Erzurum İstanbul, Konya ve Bursa hakkında yazdığı yazılarını Beş Şehir isimli deneme kitabında topladı ki bu eser onun en çok okunan eseridir.

Huzur romanı ise kendisine Türk romancıları arasında hususi bir yer kazandırmıştır. 1950'lerden sonra yazdığı Saatleri Ayarlama Enstitüsü ve Sahnenin Dışındakiler isimli romanları da muvaffakiyetli eserleri arasındadır” (Resimli Türk Edebiyatı,1254).

Yukarıdaki eserlerinden başka eserleri aşağıda sıralanmıştır.

“Aydaki Kadın

Yaşadığım Gibi

Namık Kemal Antolojisi

Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti, Şiirleri

19.Asır Türk Edebiyatı tarihi

Yahya Kemal

Edebiyat Üzerine Makaleler

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları

Tanpınar'dan H. A. Yücel'e Mektuplar

İki Ateş Arasında”

(Yazan, Karışman, 2000:305)

HUZUR

Konusu II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde İstanbul'da geçen Huzur; ön plandaki kahramanlarından İhsan, Nuran, Suad ve Mümtaz'ın adlarını taşıyan dört bölüm ve otuz yedi alt bölüm üzerine kurulmuştur. İşgalde ve Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da babasını ve annesini kaybeden Mümtaz, çocuk yaşta İstanbul'a giderek amcasının oğlu İhsan'ın evine yerleşir. Galatasaray Lisesi'ni ve Edebiyat Fakültesi'ni bitirip asistan olur. Birinci bölümde Mümtaz Ağabey dediği İhsan'ın hastalığı ile ilgilenmektedir. O gün akşamüzeri karşılaştığı arkadaşlarından, bir yıldan beri sevdiği Nuran'ın kocasıyla barışarak yeniden evleneceklerini öğrenir.

İkinci bölüm Mümtaz'ın Nuran'la tanıştığı bir yıl kadar öncesinden başlar. Kocasından boşanmış olan Nuran'la aralarında başlayan aşk İstanbul'un tarihî ve tabii güzellikleri içinde gelişir.

Üçüncü bölümde Mümtaz'la Nuran evlenme hazırlıkları içinde iken aralarına önceden beri Nuran'a âşık olan, kocasından ayrılması üzerine yeniden ümitlenen Suad'ın rahatsız edici mektup ve davranışları girer. Hiçbir ahlak anlayışı olmayan, üstelik evli ve veremli olan Suad bir çeşit intikam duygusuyla kendisini asarak intihar eder. Bu talihsiz olay Mümtaz'la Nuran'ın birbirinden uzaklaşmasına sebep olur.

Son bölüm, birinci bölümün bittiği ilk gün akşam saatlerinden itibaren devam eder. Mümtaz Suad'ın intiharıyla ruhi sıkıntı içine girmiş, Nuran İzmir'e gitmiş, İhsan'ın hastalığı ağırlaşmıştır. Mümtaz, sabaha karşı elinde ağabeyine götürdüğü ilaç şişeleriyle eve dönerken ruhi bir kriz geçirir. Suad'ın halüsinasyonu ile karşılaşır, yere düşer. Yüzü gözü kan içinde kalktığı sırada radyo II. Dünya Savaşı'nın başladığını haber vermektedir (Okay,2000:87-88).

I. BÖLÜM

KELİMELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında verilenler, inceleme konusu romanın anlam bilgisi açısından hangi düzeyde olduğunu belirlemeye yöneliktir. Bunu sağlayabilmek için söz konusu kavramlar hakkında bilgi verilmiş ve bu bilgiler ışığında romanın anlam bilgisi açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Romanın değerlendirilmesinde en önemli ölçüt olarak romanı oluşturan cümleler görülmüştür. Sağlıklı bir değerlendirmeyi yapabilmek için de örnekleri, romanın her bölümünden almaya özellikle dikkat edilmiştir.

Örnekler verilirken yan anlam, mecaz anlam, ad aktarması, çok anlamlılık, eş seslilik ve eş anlamlılık gibi başlıklar altında verilen örneklerde kelimelerin konuyla ilgili olan anlamları TDK sözlüğünden yararlanılarak verilmiştir. Aşağıda yer alan başlıklar, söz konusu kavramı içeren kuramsal kısımla romanda tespit edilen ve o başlığı ilgilendiren örnekleri barındırmaktadır.

1. Temel (Düz) Anlam

“Bir ses bileşiminin başlangıçtaki yansıttığı ilk ve asıl anlama temel anlam adı verilir” (Korkmaz, 1992:140).

“Temel anlam, sözlüksel, göndergesel, kavramsal anlam ve kavramsal içerik gibi terimleri de karşılar. Eğer cümle ya da iletişim düzeyinde düşünecek olursak temel anlamı, belli bir bildirinin dinleyen ya da okuyana aktardığı kesin, dolaysız anlam diye niteleyebiliriz” (Aksan, 2000:181,182).

“Vardar da temel anlamı, “Bir göstergenin gösterilenini oluşturan kavramın kaplamı, gösterenin belirttiği nesnelere sınıfı” olarak belirtiyor” (Vardar, 2002:85).

“Her dil, dünyadaki nesne ve olayları, zihindeki düşünceleri kendine özgü algılamayla, kendi ses dizgesi içinden aldığı seslerin birleşimiyle oluşmuş bir simgeye dönüştürerek kavramlaştırır. Anlam bilgisi açısından dünyadaki nesnelere, adlandırılan şeylere gönderge denir.

Eğer belli bir bağlam ve konu içinde olmaksızın tek tek kelimelerden yola çıkarak örneğin kedi, çiçek, balık göstergelerini ele alacak olursak bunlar söylendiğinde ya da yazılı olarak önümüze geldiğinde zihnimizde bir tasarım, bir görüntü oluşturdukları görülür ki, bu görüntüler köpek, ot ya da kuş göstergelerinden bütün bütün farklıdır. İşte örneğin kedi sözcüğü söylendiğinde zihnimizde beliren bu tasarıma temel anlam ögesi adını veriyoruz.

Bilginlerin kimi zaman değişik adlarla ve yorumlarla değindikleri bu tasarım, zihnimizde canlanan bu imge, kelime açısından düşünülünce göndergesel anlamı olmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta, dillerin zaman içinde gerçekleşen ve toplum yaşamıyla sıkı sıkıya bağlantılı olan değişimleri sırasında bir göndergenin göstergeyle olan ilişkisinde değişimler olabileceği, birtakım anlam ayırımlarının ortaya çıkabileceğidir. Örnek olarak bugünkü ortak dilde konmak eylemi genellikle kuşların ve uçan nesnelere bir yere inmesini anlatırken VIII. yüzyılda, Köktürk yazıtlarında yerleşmek, yurt tutmak anlamına geliyordu. XV. Yüzyıla ait Dede Korkut Kitabında durmak eylemi kalkmak, ayağa kalkmak anlamında kullanılıyordu. Ancak, unutulmamalıdır ki, kimi göstergeler, en eski belgelerindeki anlam özelliklerini, ses ve biçim farklılaşmalarına karşın değiştirmeden kalabilmektedir. Köktürk yazıtlarındaki adak (ayak), kulkak (kulak), köz (göz), saç (saç)...gibi organ ve vücut bölümü adları, at (at), buka (boğa), keyik (geyik) gibi hayvan adları ve daha birçok kelime böyledir” (Aksan, 2003:50–52).

Temel anlam, tek başına okunduğu zaman akla gelen ilk anlamı olduğu için temel anlam alanına giren kelimeler tek başına söylendiğinde ya da yazılı olarak okunduğu zaman zihnimizde bir tasarım, bir görüntü oluşturur. Söylendiği zaman zihnimizde beliren tasarım temel anlam ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sözcüğü okuyan herkeste aynı şekilde görülmektedir.

Aşağıdaki romandan alınmış cümlelerde tüm kelimeler akla gelen ilk anlamlarıyla kullanılmıştır.

Bu kurdele, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süstü...(15,7)

Macide kızının hastaneye gelmesini bir kere olsun istememişti.(16,19)

Bütün günü orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi.(48,10)

Bu Nuran'la ilk defa Çekmecelere gittikleri gündü.(48,7)

2. Yan Anlam

Yan anlam, “Bir sürekli anlamsal öğelerine ya da düz anlamına kullanım sırasında katılan ve bildirişenlerin tümünce algılanmayan, ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere vb. ilişkin olan duygusal, coşkusal ikincil anlam çağrışımsal değer”dir (Vardar, 2002:216).

Bu terimle dile getirilen, belli bir ses bileşiminin, , temel anlamının yanı sıra edindiği bir başka anlam, yansıttığı yeni bir kavramdır. Her dilde, kelimelerin çoğunluğunun, birden çok anlamı yansıttığı, çok anlamlı olduğu düşünülürse, dil adını verdiğimiz sistem içinde gösterenlerin tek bir görev yüklenmediklerini söyleyebiliriz. Örneğin, okumak eylemi, temel anlamı dışında öğrenim görmek, şarkı ya da ezgi yorumlamak gibi yan anlamlar da kazanmıştır (Aksan, 2000:182).

Bir yan anlam kazanmasında genellikle yakıştırma ve benzerlik ilgisi etkili olmaktadır (Keskin, 2003:70). Hangi dilde olursa olsun, bir sözlüğü karıştıracak olursak, onun içinde yer alan kelimelerin pek çoğuna birden fazla anlam verildiğini, bu anlamların numaralanarak açıklandığını görürüz. Başta organ adları, vücut bölümleri, çok kullanılan eylemler olmak üzere, doğadaki nesnelere, doğadaki nesnelere de insanlara aktarılması göstergeleri çok anlamlı duruma getirir. Türkçedeki dil “nefesli çalgılardaki ince metal yaprak, kilit gibi aygıtlarda yassı, devinimli bölüm, denize uzanan dar ve alçak kara parçası, makara içindeki oluklu, küçük tekerlek” gibi somut nesnelere de anlatır duruma gelmiştir. Eğer çok kullanılan eylemler göz atacak olursak bunların da bir sıra yan anlam ve kullanıma sahip olduğunu görürüz (Aksan, 2003:58- 60).

Yan anlamlar, zamanla cümle içerisinde kullanımına göre de anlam kazanabilir. Dalmak sözcüğü, “Babam denize büyük bir keyifle dalyordu.” Örneğinde suyun içine bütünüyle hızlı girmek anlamındayken; “Çocuklar, bulunduğumuz odaya da dalmışlardı.” örneğinde ise bir yerin içine girmek yan anlamında kullanılmıştır. Ocak sözcüğü “Balıkçılar, taştan bir ocak yapmışlardı.” örneğinde ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma ve ısınma gibi amaçlarla kullanılan yer anlamındayken “Çay ocağına üç yaşlı girmişti.” örneğinde ise kahvelerde, kuruluşlarda çay ve kahvenin yapıldığı yer yan anlamında kullanılmıştır.

“Her dilde, her göstergenin başlangıçta bir kavramın simgesi olduğu düşünülürse öteki kavramların sonradan eklendiği, kelimelerin kullanıla kullanıla çok anlamlı duruma geldiği kabul edilir” (Aydın,2007:81).Her varlığın, her kavramın yeni kelimelerle karşılanması bir dil için düşünülecek en güzel özellik olmasına karşılık gelişen ve değişen dünya şartlarına göre bu özellik, bir dil için zor bir durumdur. Pek çok yan anlamının bulunması, o kelimenin anlam yönünden şişmesine, giderek kendi anlamını bile netlikle karşılayamamasına yol açabilir. Ancak, dünyada o kadar çok kavram var ki bu kavramların tümünü ayrı kelimelerle karşılamaya kalksaydık on binlerce değil milyonlarca kelime olurdu. Bir dilin zenginliğini kelime sayısı ile ölçmemeliyiz. Önemli olan, dilin çok sayıda kelimeye sahip olması değil, bütün anlamları karşılayacak olanağa sahip olup olmadığıdır. Diller, kelimelerin sayılarının çokluğuyla zenginleşmez; yüklendikleri yan anlamların çokluğuyla zenginleştirir.

Yan anlamlar, aynı zamanda bir dil için kelime tasarrufudur da diyebiliriz. Yan anlam, gerçek anlamıyla biçim ya da anlam ilişkisini sürdürdüğü ve zamanla kazandığı yeni anlamlar ya da temel anlama göre farklılık taşıyan, ikinci, üçüncü derecede anlamlar yan anlam olarak ifade edilir. Yan anlama kullanılış anlamı da denilir. Yan anlamın kullanılma gerekçesi ise şu şekildedir: Bir dil, yeni varlık ve kavramları karşılayacak yeni kelimeler türetemezse, ya yabancı dillerden kelimeler almak zorunda kalır ya da var olan kelimelere yeni anlamlar katar. İşte bu ikinci yol "yan anlam"ın doğmasına yol açar. Bir dilin iyice benimsenmesi ve o dili hakkıyla kullanabilmek için, kelimelerin temel anlamının yanında yan anlamlarının da

bilinmesi gerekir. Yan anlamların bir dili öğrenenler tarafından bilinmesi için o dili iyi kullananlarla sözlü diyaloga girmek ya da o dilin imkânlarını iyi kullanabilen bir yazarın kitaplarını okumak gerekir.

Aşağıdaki romandan alınan örnek cümlelerde italik kelimeler yan anlamlı kelimelerdir. Parantez içerisinde ise yan anlamı verilmiştir.

Bu gün yapacak *bir yığın* (çok) işi vardı. (9,15)

Fakat şöyle bir on iki senedir de *çıkmayı* (taşınmak) aklına getirmemişti. (10,28)

Çünkü Sabiha bu evi *kökünden* (bütünüyle) saran bir felâketten sonra gelmişti. (15,23)

Mümtaz, Macide'nin yorulmaması için elbette bir çare bulurdu ve gözü genç adamın yüzünde *daldı* (bakakalmak). (18,8)

O sonuna kadar hayatından *çekilmişti* (çıkılmak). (28,4)

Hiçbir şey demeden, kimseye bakmadan kız arabadan *atladı* (inmek). (29,1)

Biraz ötede balıkçılar sandaldan sandala *dik* (yüksek) seslerle bağıarak kefal avlıyordu.(48,14)

Birden birkaç ses beraberce *yükseliyor* (çıkılmak), güneşte vücutlarının, yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'î ve *keskin* (belirgin) hareket yapıyorlar... (48,16)

Bu korku ile, geldikleri yollardan biraz mahzun; fakat geç kadının cazibesinden bir yığın şeyle zengin, kalbi hiç tanımadığı bir *dostluğa açılmış* (dostluğu hissetmek) ,döndü.(119,31)

Bütün gezinti boyunca bu ürpermeyi *duymuşlardı* (hissetmek). (123,7)

Mor, kırmızı, erguvani, pembe, yeşil, kümelendikleri *sırtlardan* (tepe) insanın derisine hücum ediyorlardı. (123,10)

Mümtaz sabahleyin genç kıza anlattığı şeyleri *zihninde aradı* (düşündü, hatırlamaya çalışmak). (123,27)

Balkonu açtı, etraf *ağarmıştı* (aydınlanmak).(132,18)

Sanki o, yolun başında görünür görünmez, her şey *silinirdi* (yok olmak).(163,2)

Erkeğinin *arkasından* (peş) sonuna kadar yürüyebilirdi.(183,14)

Kapı tekrar *çalındı*.(256,21)

3.Benzetme

“Bir edebî sanat olarak düz yazılarda, çoğunlukla da şiirlerde yer alan benzetme; “Aralarında çeşitli yönlerden benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibariyle zayıf olanı kuvvetli olana benzetme sanatıdır” ” (Küleççi, 1995:30). “Benzetme, bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek, canlandırabilmek için bir başka nesneden, bir başka eylemden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilir” (Aksan, 2003:61).

“Bir nesnenin, varlığın niteliğini daha güçlü, daha etkili biçimde anlatmak üzere bir başka nesneden, daha belirgin niteliği olan bir varlıktan yararlanma eğilimi Türkçede de değişik yollardan, yaygın olarak gerçekleşmektedir.

Bütün dillerde görülen ortak bir tutum, anlatıma güç kazandırmak üzere benzetmelere başvurmaktır. Bu benzetme işi ya doğrudan doğruya, niteliği anlatılmak istenen nesnenin bir başka nesneye dayanılarak, onunla benzerliği ortaya konarak anlatılması yoluyla olur. (Türkçedeki buz gibi, sakız gibi, aslan gibi, kıyamet gibi örnekleri burada düşünülmemelidir); ya da çeşitli aktarmalarla gerçekleşir. (o ne keçidir, ceylanıma selam söyleyin gibi)” (Aksan, 2001:85-86).

“Benzetmede dört unsur bulunur:

- 1) Benzeyen(müşebbeh)
- 2) Kendisine benzetilen(müşebbehünbih)

Yardımcı unsurlar ise şunlardır:

- 3) Benzetme yönü
- 4) Benzetme edatı: benzer, gibi, sanki, meğer, nitekim, misal, güya vb”

(İsen, Horata, Macit, Aksoyak, 2005:275).

“Türkçenin en eski evrelerinde ilgeçle yapılan benzetmeler sıkça kullanılmıştır. (Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu kurt gibiymiş, düşmanı koyun gibiymiş). Zehir gibi (acı), tilki gibi (kurnaz insan), ay parçası gibi (güzel çocuk), gül gibi geçinmek, tereyağından kıl çeker gibi... Görüldüğü gibi, bu örneklerde de güçlü bir canlandırma ve nükte eğimi etkili olmuştur” (Aksan, 2003:111).

“Benzetme, insanoğlunun anlatma gücü verme amacıyla, bir takım nesnelere, kavramlar arasında gördüğü yakınlıklardan, benzerliklerden yararlanarak bunlardan birini anlatırken ötekini de anması eğilimidir” (Aksan, 2000:187).

“Benzetmeler, aktarmaların ilk aşamasıdır. Bir insan için kullanılan fitil gibi sarhoş benzetmesi, ikinci bir aşamada yalnızca fitil’in söylenmesiyle bir deyim aktarmasına dönüşür. Keçi gibi inatçı benzetmesi de o ne keçidir veya inatçı keçi kullanımında artık bir deyim aktarmasıdır. “İnsan aklı söz sanatları yapmaya belki de benzetmeyle başlamıştır.” yargısıyla karşılaşıyoruz” (Aksan, 1999:61).

“Taşıdığı unsurlara göre benzetme üçe ayrılır:

A) **Ayrıntılı teşbih(tam teşbih, teşbih-i mufassal):**Benzetmenin dört unsuru anılır.

Türk askeri arslan gibi kuvvetlidir (Külekçi,1995,36).

B) **Mücmel Teşbih(teşbih-i mücmel):**Benzetme yönü yoktur.

Türk askeri arslan gibidir (Külekçi,1995,36).

C) **Beliğ teşbih, pekiştirilmiş(müekked):** Hem benzetme yönü hem de benzetme edatı söylenmez” (İsen, Horata, Macit, Aksoyak, 2005:275).

Türk askeri arslandır (Külekçi,1995,36).

Romandan alınan aşağıdaki cümlelerde italik yazılan kelimelerle benzetme yapılmıştır.

Elbisesini giyinirken “*insan denen bu saz parçası...*” diye bir kaç defa tekrarladı.(10,12)

Daha, genç adam dükkâna girer girmez siyah gözlüğünü, *bir kudret tılsımı, büyülü bir silâh gibi* gözlerine takardı.(11,7)

O evin *masalıydı* (neşesi).(14,11)

Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.(19,19)

Sefil, perişan mahalleler, *yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler* arasından geçiyordu. (21,17)

Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu. (21,20)

İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu *yılanı* (korku), kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı. (22,17)

S...’de hayatlarının bir tarafını *yakan* (mahvetmek) humma burada da vardı. (29,21)

Ne kadar mustarip olursanız olun, *güneş* bu ıstırabın arasında er geç bir çatlak buluyor, oradan *altın bir ejder gibi* kayıyor. (30,2)

Bazen de daha ilerilere, denize çok yukarıdan bakan kayalıklara kadar gider, orada *yosun bakışlı uçurumun* kenarında, durulmuş suyun yeşil ve *somakî bir ayna gibi* akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışı ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüşünü seyrederdi. (31,25)

İlk bayılmada gördüğü hayal, bütün o top, kazma kürek sesleri, annesinin çığlıkları ve konuşmalar arasında babasının billûr lambayı yakmaya çalışması, *bir leit-motif gibi* bu rüyaları dolaşıyordu. (41,15)

Fakat en küçük depresyonda *iki başlı yılan gibi*, içinde onlar uyanıyor, garip şekilde benliğini sarıyordu. (41,23)

Bu birkaç saatlik gezinti, *fırtınalı ve karlı gecede burnunu bir lahza kapıdan çıkarmak gibi*, ona bir yığın şeyi birden öğretmişti. (41,29)

O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, *yalnız hayata dayanmak için kuvvet veren bir memba gibi* durmalıydı. (43,6)

Tıpkı aynı sofanın avizesinin altında sarkan, *yenidünya dedikleri o donuk renkli camdan kürede akseden eşya gibi*, sadece hayal bir kâinatla işe başlamıştı.(119,2)

Mümtaz *ömrünün hazinesini* (sevgili) taşıyordu. (122,25)

Bahar bir nekahet sıtması gibi derin ve ürperticiydi. (123,7)

Belki bir insan hayatı zamanın fırınında ateşe attığımız bir *kâğıt parçası kadar* (kağıt parçası gibi) çabuk yanıyor. (124,5)

Belki hayat, hakikaten bazı filozofların dediği gibi, gülünç bir oyundur. (124,7)

Ümitsizlik, ölümün şuuru yahut bizdeki terbiyesi... (125,25)

O büyük ve şaşkırtıcı fırın (beyin) her saniyede ve kendi uzviyeti içinde genç kadının bir yığın halini pişirip ortaya atıyordu.(130,20)

Hâlbuki şimdi *bu tek kelime, içinde bir mücevher gibi* parlıyordu. (132,1)

Onun bilmediği cazibeleri ve bildiği cazibeleri, yumuşak sesi, dost gülüşü, istediği zaman insanın içine arzunun *cinayet kadar kırmızı, ateş kadar yakıcı* ve sonra garip bir şey, *eski camilerdeki o renkli camlardan hafız sesleriyle beraber dökülen ışık kadar ruha ait şeylerle dolu iksirini* akıtan bakışları vardı. (132,9)

Fakat *Boğaz aşağıya doğru bir kuş uçuşu gibi süzülüyordu.* (140,25)

Kendi kendisini aşka veriş şekli, *hazza sakın bir limanda bekleyen gemi gibi* hazırlanmış yüzünün mahmur İstanbul sabahlarını hatırlatan örtülüşleri, *yaşanan zamanın ötesinden gelir gibi tebessümler*, hepsi ayrı ayrı lezzetlerdi ki tattıkça hayran oluyor, bir insandaki bu sonsuzluğa, zamanın birdenbire değişen, *adeta birbirini peşinden gelen ebediyetler gibi* ağırlaşan ritmine şaşıyordu. (141,29)

Onun için Mümtaz'ın temin edemeyeceği her şeyi *kader dediğimiz o meçhul çeşmeden* birbirini ardınca istedi; hermin kürkleri, mücevherler, yakutlar, en lüks otomobiller... (147,14)

Onun aşka bir çiçek gibi açılışı, o derinden ve biçare bir tebessüm üzerinde kapanışlar, kısık gözlerinin içinde yanan *adeta madeni ışık*, sonra *Boğaz sabahları gibi perde perde* değişmesi, Mümtaz için kendi ruhunun manzarası olmuştu. (164,21)

Şimdi de *cins bir horoz gibi* lokantanın dibinde kendi kendine kibirleniyordu. (179,25)

Altın yosunlar billûr dalga kıvrımları, kenarlarda büyük ve sırrına erilmeyen hakikatler gibi külçelenmiş gölgeler, karanlığın derinleştiği uçurumlar ve aydınlık dereleri ile bütün manzara daimî oluş hâlinde idi. (181,19)

Kanlıca koyunda *mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken*, Nuran'a bunu anlattı. (184,28)

Ve bu musîki gittikçe kudretini artırıyor, *bir musallat fikir gibi* insana saldırıyordu. (185,12)

Nuran'ın yüzü billûr bir kâse gibi bu parıltıyla doldu. (185,27)

Sesi insanın içine yılan gibi kayıyor, diye düşman olurdu. (192,17)

Kendi âlemlerinin dışından gelen bu hayranlık *Mümtaz'ı bir çocuk gibi sevindiriyordu. (204,10)*

Her taraf bir bahar gibi renkliydi. (212,14)

Sakız ağaçları erguvanlar gibi, fakat daha mahzun kızarmışlardı. (212,15)

Konya'da iki çocuk babası Suat, bir hastane köşesinden hayatını zehirlemek için, öksürük, balgam ve pıhtılaşmış kan arasında *destan gibi mektuplar* yazıyordu. (221, 25)

Erkeğin sesi bir daha, fakat bu sefer kopmaya hazır bir keman sesi gibi gıcırdadı. (228,16)

Sonbahar büyük ve altın bir meyve gibi bütün olgunluğuyla gözlerinin önündeydi. (241,5)

Siyah gümrah kaşlarının altında *iki ocak gibi yanan gözlerini* kapayarak çaldığı için yavaş yavaş gazinonun dolduğunu ve ruhanî ilhamının sofrasına bir akşamcı kfilesinin toplandığını görmemiş.(261,17)

Yeşil bir filiz bir sabah müjdesi gibi canlandı. (271,31)

Şiir, bütün bir hayat, kuru bir yaprak yığını gibi yakıldığı zaman seyredilen parıltıya benzerdi. (276,30)

O daima sıkı kadrolar içinde *âdeta anarşist bir fertçilikte* kalmıştır. (283,17)

Bir yağın yıldız berrak ürperişleriyle ancak karanlığını daha şiddetlendirdikleri bir gök ortasında ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri gibi parlıyordu. (299,2)

Ağır ve haşın gece, büyük, koyu lâcivert ve altın bir kuş gibi, sanki başının üstünden kayar gibi oldu. (299,15)

Sokağın başındaki evde, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hulyalı yapan bir lamba yandı ve *bir pencere, birden bire hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükût içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem skttan henüz kesilmiş kanlı bir parça gibi fırladı. (299,25)*

Taksi sesleri, kornalar, çok rutubetli havada keskinliklerini kaybetmişler, yüksek bir yerden atılan bir şilte gibi yayılıyorlardı. (312,18)

Onun etrafında *bir bahçıvan gibi sabırlı ve dikkatli alış!* (333,14)

4. Çok Anlamlılık

“ok anlamlılık, “Bir göstergenin birçok gösterilen belirtme özelliği; bir birimin birçok anlam içerme durumu”dur” (Vardar, 2002:62). “Başka bir anlatımla çok anlamlılık (polysemy), birbiriyle ilgili, ancak farklı kavramları ifade etmesidir. Yani gösteren aynı, kavramlar farklı, ancak birbiriyle ilişkilidir” (Eker, 2003:410).

“Ullmann, çok anlamlılığın kaynaklarını beş bölümde ele alır.

1. Kullanımdaki değişiklikler
2. Sosyal çevredeki uzmanlaşma
3. Mecz dil
4. Eş adların yeniden yorumlanması
5. Yabancı etkiler (Ullmann'dan aktaran, Altun, 2004:113-126).

Çok anlamlılıkta, bir kelime anlamını yitirmeden, çeşitli yollardan, temel anlamıyla mutlaka ilişkili olan yeni kavramları anlatır duruma gelir. Bir kelimenin çeşitli kullanışları da aynı ereve içine girer. Bir kelimenin yeni anlamlara gelmesi,

yeni kavramları yansıtır duruma geçmesi için yüzyıllar boyunca aynı alan içinde ve belli bir alanda (belli bir lehçede) ortaya çıkmış olması gerekir.

Bu olayın eş seslilikten farkı, eş sesli sözlerin anlamları, yansıttıkları kavramlar arasında uzak-yakın en ufak bir ilişki bulunmamasıdır. Kimi sözlerde zaman zaman rastlanan karışıklık, bu ölçüden yararlanılarak kolayca çözülür. Örnek olarak, dilimizdeki çay (akarsu) ve çay (kaynatılarak içilen bitki) gibi iki kelimenin eş sesli iki öge mi, yoksa çok anlamlı tek bir kelime mi olduğunu, dil konularına yabancı biri de bu ölçülerden yararlanarak kestirebilir” (Aksan, 1971:76-77).

“Çok anlamlılığı doğuran nedenler olarak sayabilecek olan çeşitli eğilimler arasından, örnek olarak organ adlarında, vücutla ilgili kelimelerde görülen aktarmaların izi de belirlemektedir” (Aksan, 1971:109).

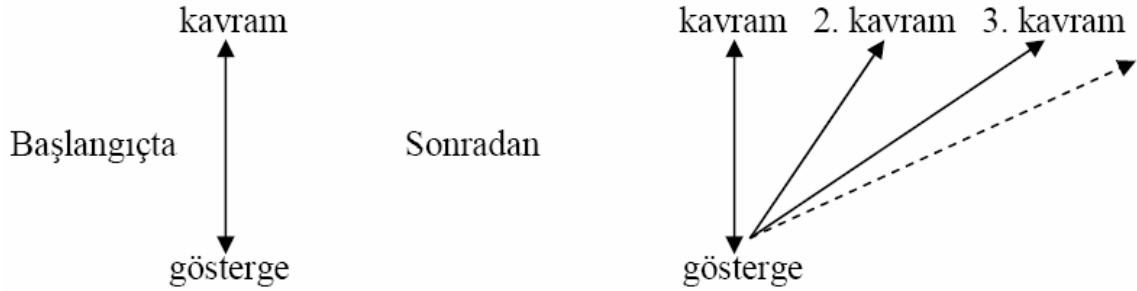
“Bir ses bileşimi değişik aktarmalarla ve çeşitli nedenlerle birden çok kavramı yansıtır duruma gelebilir ve yeni bir anlam çerçevesi edinir. İşte kelimelerin birden çok kavramı yansıtır duruma gelmiş olmalarına çok anlamlılık adını veririz” (Aksan, 2003:188).

“Başta organlar, vücut bölümleri gibi, daha önce değindiğimiz ögeler olmak üzere birçok kelime, her dilde çok anlamlıdır. Buna karşılık bilim ve meslek dallarının, uzmanlık alanlarının terimlerinin genellikle tek anlamlı olduğunu görüyoruz. Yüz Türkçede hem çehre anlamına gelişi, hem bir sayı oluşu, hem de yerine göre yüzmek eyleminin bir çekimli biçimini yansıtmaması buna örnek gösterilebilir” (Aksan, 2003:189).

“Başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan gösterge, genellikle kolay ve etkili anlatım eğilimiyle, aktarmalarla ve kullanım sıklığının artmasıyla her dilde, ilişkili, yeni kavramlarla da anlatır duruma gelmektedir. Çok anlamlılıkta -yan anlam açıklanırken belirtildiği gibi- gösterge, temel anlamını yitirmeden yan anlamlar kazanmaktadır.

Zaman içinde bunlar unutulabildiği gibi yeni yan anlamlarla daha da zenginleşebilmektedir.

Bu durum şu şekilde şemalandırılabilir:

Çok anlamlılık, Türkçenin en eski dönemlerinden başlayarak bugün de tanık olduğumuz bir anlam özelliği, bir dil olayıdır. Çok anlamlılıkta Köktürk yazıtlarında da bu olayın ilgi çekici örnekleriyle karşılaşırız. **Tegmek** (değmek) de temel anlamından başka **ulaşmak, erişmek** ve **saldırmak, yakalamak** kavramlarını yansıtmak üzere kullanılıyordu. İpekli kumaş demek olan **agı** Uygur metinlerinde **servet, hazine, varlık** anlamlarını da karşılıyordu. Dilin en eski ürünlerinde görülen çok anlamlı kelimeler, çok anlamlı duruma gelinceye kadar uzun süre kullanılmış, belli anlam gelişmelerini arkada bırakmış oldukları için dilin daha önceki dönemlerinde de yaşamış olmalıydılar.

Kimi bilginlerce çok anlamlılık, dilde tutumluluğun bir belirtisi olarak görülmüştür. Türkçede **çıkmaq** eyleminin 60, **'almak'**ın 40, **'atmak'**ın 30 anlamının bulunduğu görülür. Bunlar içinden **'almak'**a bakarsak, temel anlamının dışında **'ele geçirmek, fethetmek, yolmak, koparmak, gidermek, yok etmek'** anlamlarının bulunduğuna tanık oluruz. Öğrencilerin sınavı aldım, sporcuların ve sporla ilgilenenlerin maçı aldık biçimindeki kullanımlarının bu eyleme yeni anlamlar eklediği de burada anımsanmalıdır. Bu ve benzeri eylemlerde kimi zaman somutlaştırma, kimi zaman da değişik etkenler yeni yeni anlamların belirmesine yol açar. Türk insanı somut **taş** sözcüğüyle bir kimseye, üstü kapalı biçimde, tarizde bulunmayı anlatırken bundan, yine aynı kavram alanındaki **taşlama ve taşlamak** kelimelerini türetmiş, aynı nitelikteki iğne dokunaklı söz ile iğneli sıfatını ve iğnelemek eylemini yaratmıştır. Daha önce değindiğimiz doğadan insana aktarma örnekleri de aynı niteliği taşır" (Aksan, 2003:123–126).

Aşağıda romandan alınan bazı cümleler örnek olarak verilmiştir. İtalik yazılan kelimeler çok anlamlıdır.

Hayır, ona doğduğu günden beri *bağlıydı*(sevmek).(10,17)

Kandilliye beraber *çıktılar* (gitmek).(119,16)

Mümtaz koluna *girdi*.(119,22)

Sonra Mümtaz onu yolun yarısına kadar *çıkarmıştı* (götürmüşmek). (120,3)

Uyanır uyanmaz kayığa *atlıyor*(binmek), sırasına göre yelkenle, bazen motorla iskeleye geliyor...(120, 19)

İlk önce aşağıya, Beylerbeyi'ne doğru *indiler*(yürümek). (122,17)

Mümtaz, hiç istemeden *girdiği*(başlamak) bu karışık bahisten çıkmak ister gibi etrafına bakındı.(125,14)

Ara sıra onların içinden *sıyrılıyor*(ayrılmak) ve Muazzez'i düşünüyordu.(129,9)

Kulağına akıtılan(söylenen, aktarılan) bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye_evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı.(130,4)

Düşüncesini ancak buraya kadar *götürebiliyordu* (ilerletmek).(133,19)

Genç bir kaymakam iken Hareket Ordusu ile İstanbul'a girmiş, İttihat ve Terakki zamanında bir fırsatını bularak ticarete *atılmış*(başlamak), üst üste birkaç kez iflas etmiş, nihayetinde kimseye muhtaç olmadan yaşayacak kadar bir para ile işin içinden sıyrılmıştı.(152,23)

Nuran Emirgân'a gelmediği günlerde ya iskelede yahut Kanlıca'da buluşuyorlar, kayıkla Boğaz'da geziyorlar, plajlara gidiyor, bazen Çamlıca'ya kadar *uzanıyorlardı*(gitmek).(167,1)

Vapuru çoktan *kaçırmışlardı*(zamanında yetişememek).(168,15)

Bu, bir enginar tarlasının yerinde *biten*(yetişen, büyüyen)gelinciklerden aklına gelmişti.(175,24)

Akşamüstü Büyükdere'ye *geçtiler*(gitmek).(176,20)

Galatasaray'dayken bir elimi dürbün gibi gözümün üstüne koyar, onun içinde tavandaki lâmbanın ışığının *kırılmasını*(yansımaları)seyrederdim.(180,33)

İlk mektep, Sultantepe'de *geçirdikleri*(yaşamak) sene...(184,21)

İşte vapurları Çengelköy'nden *kalkmıştı*(hareket etmek).(195,29)

İzmit'ten öteye Anadolu'ya *açılın*(gitmek, ilerlemek); Hadımköy'den öteye Trakya'ya gidin.(248,6)

5. Eş Sesslilik

Eş sesli kelimelere eş adlı ve sesteş de denmektedir. Biz çalışmamızda eş sesli terimini kullanacağız.

“Eş sesslilik, “Söyleniş ve yazılışları birbirinin aynı olup da anlamları (veya görevleri) ve gösterdikleri kavramlar açısından birbirleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan kelimelerdir” ” (Korkmaz, 1992:57).

“Vardar'a (2002:92) göre eş sesslilik, “Gösterileni ayrı, göstereni özdeş olan kelimelerin özelliğidir”. Başka bir tanıma göre de eş sesslilik (homonymy), “Gösterileni ayrı, göstereni özdeş olan kelimelerin özelliği; aralarında anlamca ilgi ve bağıntı bulunmayan eş sesli kelimeler arasındaki ses benzerliğidir” ” (Eker, 2003:410).

“Eş anlamlıların kavram konusu bakımından önem taşımalarına karşılık, eş sesli ögeler bir rastlantıyla ya da bir gelişme sonucunda eş sesli duruma gelmiştir. Hangi kaynaklardan gelirse gelsinler, hangi nedenlerle, hangi olaylar sonucunda ortaya çıkarlarsa çıksınlar, eş sesli ögelerin dilde eş anlamlılar kadar fazla

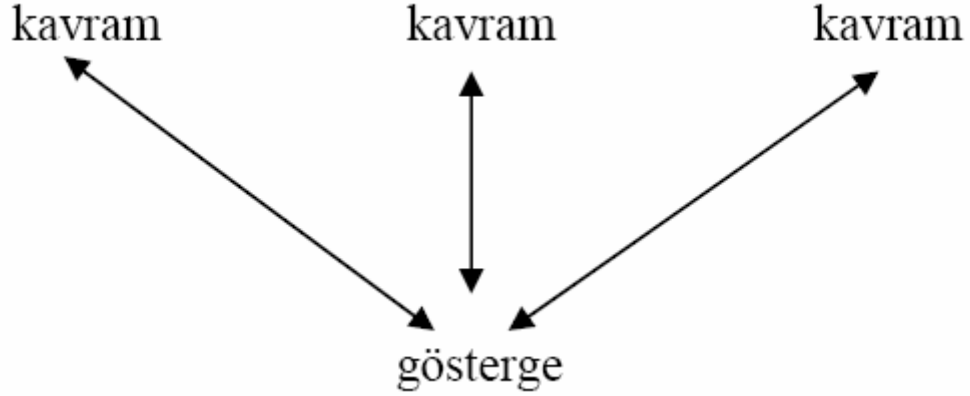
olmadıklarını belirtmek gerekir. Kelimelerin ölümü olayında eş sesliliğin rolü bulunabileceği de buna eklemek gerekir” (Aksan, 1997:74-75).

“Eş anlamlılar kadar sık olmamakla birlikte, her dilde, aynı ses bileşiminden oluşmuş, başka başka kavramları yansıtan değişik kelimelere rastlanır. Bugün de Türkçede dolu (boşun zıttı), dolu (yağan buz taneleri), kurt (yırtıcı hayvan), kurt (solucan) gibi kelimeler vardır. Eş seslilerde sesçe aynı olan göstergeler arasında mutlaka bir ilişki bulunmazken (taş ve taş; dolu ve dolu) çok anlamlılıkta, değişik anlamları arasında mutlaka bir ilişki vardır” (Aksan, 2000:192).

“Dilimizde, en eski belgelerimizden beri, yazılış ya da söylenişleri aynı olan ögeler göze çarpmaktadır. Bunlar arasındaki anlam ilgisi kesinlikle ortaya konulmuş bulunmadığından, eş sesli ayrı ögeler mi yoksa çok anlamlı aynı kelime mi olduklarını kestirmek kolay değildir. Bu gibi ögelerin bağımsız araştırmalarla, yek yazılarla (monografilerle) ve yeni belgeler buldukça aydınlatılması mümkündür” (Aksan, 1971:106).

“Bir dil içinde eş sesliliğin oluşmasında genel olarak iki etken ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi, farklı anlamdaki iki veya daha çok, zaman içinde geçirdikleri ses ya da biçim değişikliği nedeniyle birbirlerine yaklaşması, eş sesli duruma gelmeleridir.

Bu durum aşağıdaki şema ile gösterilebilir:

Eş sesliliğe neden olan ikinci etken, yabancı dilden alınan bir kelimenin yerli dildeki bir başkasıyla eş sesli olarak birlikte yaşar duruma gelmesidir. Örneğin çeşitli nesnelere birbirine tutturmak için kullanılan **sicim**, **ip** gibi şeyleri ve iki nesne arasındaki ilişkiyi anlatan Türkçe **bağ** sözcüğüyle Farsça kökenli **bağ** “üzüm, meyve bahçesi” göstergesi ve Farsçadan alınan ve Türkçe ünlüsü kısalan saz “çalğı” ile saz “ince kamyş” de yine eş sesli durumdadır” (Aksan, 2003:73).

Birbiriyle hiçbir anlam ilişkisi olmayan birden çok kavram, değişik nedenlerle, aynı ses bileşimiyle, aynı kelimeler dile getirilebilir. Daha önce dediğimiz gibi, eş seslilerin oluşmasındaki etkenlerden biri, bu türden ögelerin önceleri ses, kimi zaman biçim ve anlam özellikleri bakımından farklı iken sonradan, geçirdikleri değişikliklerde başka kelimelere yaklaşarak eş sesli duruma gelmeleridir. Don sözcüğü XI. Yüzyılda nazal /n/ sesiyle ton biçimindeydi.

Aynı dil içinde değişik köklerden gelen kimi kelimeler de eş seslilik gösterebilmektedir. Örneğin solu- kökünün türevi olan soluk, nefes ile sol- kökünden gelen soluk, solgun bu türdendir.

Aşağıda verilen cümlelerde altı çizili kelimeler eş sesli kelimeler olup, parantez içerisinde de anlamı verilmiştir.

Mümtaz, “ bugün sekizinci *gün*(yirmi dört saatlik zaman dilimi)” diye düşündü.(13, 30)

Mümtaz bu halitanın *yüz*(sayı) senelik bir didinme, durmadan bir gömlek değiştirme içinde olduğunu biliyordu.(47, 19)

Kısa boylu, zayıf, temiz ve eski elbiseliydi; evvelâ sedef yelpazeyi eline aldı; bir dans esnasında sevdiği kadının kendisine emanet ettiği eşyayı, kimse görmeden içinde birdenbire coşan tapınma duygusuyla elinde evirip çeviren, o güzel mahlûka ait olmasına şaşırır gibi yoklayan *toy* (tecrübesiz,acemi) bir delikanlı hâliyle, âdeta gizlice birkaç defa açıp kapadı; sonra yerine aşikâr bir kuruluş hissiyle koydu, geyik boynuzundan baston sapının fiyatını sordu. (55,28)

Bir tanemizi *al*(almak) ve giyin ve öbür kapıdan başka bir insan olarak çık!
(57, 19)

Mevlevî kıyafetiyle çekilmiş o fotoğrafı olmasa bile, gene iki *dizini*(bacağın orta yerindeki eklemi) altına alıp sandalyesinde öylece plak dinleyen Nuran’ı, bizden daha uzak şarkın minyatürlerine benzetecekti.(175,12)

Kanlıca *koyunda*(denizin karaya doğru girintisi) mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran’a bunu anlattı.(184,28)

Gündüzleri o kadar vazıh, her kenarı, her kıvrımı ayrı ayrı işlenmiş gibi meydanda ve berrak güneş altında yalnız kendisi olan koyların, tepelerin, *koruların*(fidanlık) birdenbire kendilerinin de içinde bir vehim, bir hayal oldukları bu rüya hâli Mümtaz için sade ve ana ait bir lezzet değildi; belki o anda sanatın büyüye yakın sırrını bulurdu.(206,22)

Size *gül*(çiçek) ilahisini okuyayım! dedi.(303, 30)

...yani *başında*(kendisine en yakın yerde) apartmanda piyano dersinin akisleri Mümtaz'ın yalnızlığına her perdeden Do'ların Mi'lerin kapalı işaretlerini atardı.(309,8)

Ama, soğuktan da *donarız*,(donma eylemi) değil mi? (323, 28)

Kışın sıkıntısı içinden, *yazın*(mevsim) güzel günlerine birdenbire çıktılar. (325, 9)

6. Eş Anlamlılık

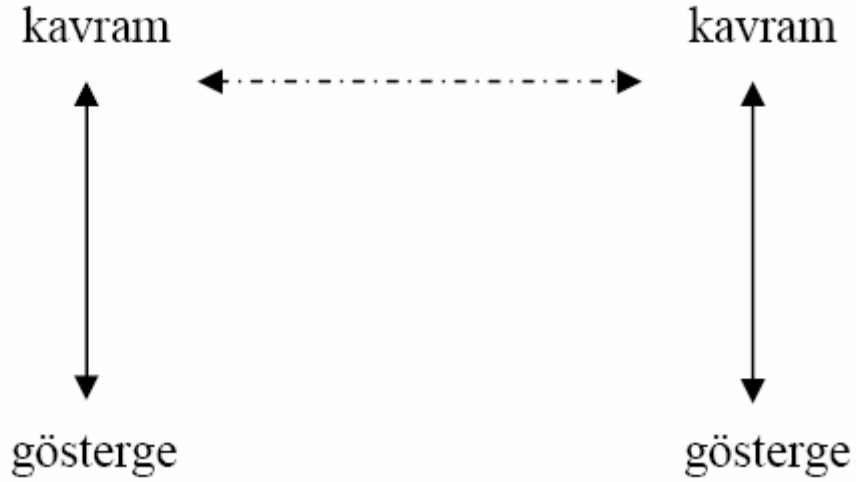
Eş anlamlı kelimelere anlamdaş da denmektedir. Biz çalışmamızda eş anlamlı terimini kullanacağız.

Eş anlamlılık, “İki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği”dir (Vardar, 2002:93).

Başka bir tanıma göre eş anlamlılık, “Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimelerdir” (Korkmaz, 1992:56).

“Farklı kökenli, eş yazılışlı kelimelere homogram denir. Eş anlamlılık ise, farklı kelimelerin aynı kavramı yansımasıdır. Eş anlamlı kelimelerde gösterilenler aynı, gösterenler farklıdır. Eş anlamlılıkta kelimeler anlamca birbirine yakın olmasına karşın, dilde salt eş anlamlılık söz konusu değildir. Yani iki kavram anlamları bütünüyle aynı olamaz. Ancak aynı bağlamda birbirinin yerini alabilen kelimeler, yalnız o anlam içinde eş anlamlı kabul edilebilir” (Eker, 2003:411).

“Eş anlamlılıkta ögeler arasındaki ilişki bir şema ile gösterilecek olursa:

Bu şemada görüleceği gibi, anlamca yakın ögeler ayrı ayrı göstergelerle dile getirilmektedir.

Lyons'a göre ideal olan dil her biçimin tek bir anlamı olduğu dildir. Ne var ki, bu ideal herhalde hiçbir doğal dilde gerçekleşmez. İki ya da daha çok biçim aynı anlamı çağrıştırabilir" (Altun, 2004:113–126).

“Eskiden beri pek çok dilde eş anlamlı ya da eş anlamlı kelimeleri bir araya getiren çeşitli kitaplar yayımlanmış bulunmaktadır. Aslında birden fazla kelimenin aynı, birbirinin tam eşi anlama gelmeyeceği bugün bütün dilciler tarafından kabul edilmekte ve bu eşlik, eşitlik yalnızca bu dil olayını karşılayan bazı terimlerde kalmış bulunmaktadır. Zaten “bir kavrama bir kelime” ilkesi benimsendikten sonra, birden fazla kelimenin aynı kavramı yansıtmaması düşünülemez. Bu bakımdan bu tür kelimelere yakın anlamlı kelimeler denilmesi daha doğru olsa gerektir” (Aksan, 1971:72–73).

“Bu kavram öteden beri, pek yerinde sayılmayacak bir terimle anlatılmıştır çünkü hiçbir dilde, birbirinin tam aynı eş anlama gelen birden fazla kelime bulunmadığını bütün bilginlerce benimsenen bir gerçektir. Bugün Türkçedeki göndermek ve yollamak ya da bezmek, bıkmak, usanmak örneklerinde olduğu gibi, tam aynı anlamda olduğu varsayılabilecek ögeler de aslında ayrı köklerden gelen, değişik gelişmeler sonucunda anlamca birbirine yaklaşmış kelimelerdir.

Bu bakımdan **dilemek, istemek, çevirmek, döndürmek, darılmak, küsmek, gücenmek** gibi eş anlamlıları yakın anlamlı ögeler olarak düşünmek gerekir.

Türkçe **baş** ile Arapça kökenli **kafa** kimi kullanımlarına bakılarak eş değerli görülseler bile **kafalı adam** dendiği halde **başlı adam** denmemektedir. Türkçe **ak** ile Arapça **beyaz** kelimeleri tam eş anlamlı sayılabilecekleri halde **beyaz kâğıt, beyaz peynir, beyaz çimento** tamlamaları yerine **ak kâğıt, ak peynir, ak çimento** tamlamaları genelleşmiş değildir” (Aksan, 2000:190,191).

“Bugün Türkiye Türkçesinde eş anlamlıların sayısı yüksektir. Bu gibi sözler ince anlam farklarını belirtebilen ögeler olduklarına göre eş anlamlıların sayısının çok olduğu dilimiz bu bakımdan zengin, işlenmiş bir dil olarak karşımıza çıkar. Darılmak, küsmek, gücenmek ve kırılmak, incinmek eş anlamlılarının yanı sıra göndermek, yollamak; dilemek, istemek vb.

Dilimizdeki eş anlamlılar konusunda belirtilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Dikkat edilecek olursa bugünkü yazı dilimizde bir araya getirilebilecek olan üzüntü, tasa, “elem, gam, keder, dert” gibi yabancı kaynaklarını tırnak içinde göstererek verdiğimiz eş anlamlıların sayısının artmasında yabancı dillerden alınmış kelimeler büyük rol oynamaktadır” (Aksan, 1971:104-105).

“Bir dildeki eş anlamlılar arasında çok nadir görülen bir tip, önceleri aynı anlamdayken zaman içinde birbirine yaklaşıp tam eş anlamlı durumuna gelmiş olan ögelerde görülmektedir. Türkiye Türkçesinde bugün tam eş anlamlı durumundaki göndermek/yollamak kelimeleri bu açıdan ilginçtir. “Bana para göndermiş/Bana para yollamış.”

Dil Devrimiyle Türkçeye türetilerek kazandırılan birçok kelimeyle Osmanlıcadaki ve batı dillerinden gelen ögelerin birlikte oluşturdukları eş anlamlı çiftlerinden bir bölümü bugün dilde bir arada yaşamaktadır. Örneğin “**sebep/neden**”, “**ihtiyaç/gereksinme/gereksinim**” “**âlim/bilgin**”, “**tecrübe/deneyim**”, “**muvazene/denge**”, “**cemiyet/toplum**”, “**teklif/öneri**” ve “**rejisör/yönetmen**”, “**komünikasyon/iletişim**” çiftleri bunlardan ancak birkaçıdır.

Aynı biçimde **ar-** kökünden gelen **argın** kullanılmazken **yorgun argın** ikilemesinin söylenmesi gibi” (Aksan, 2003:79-80).

Türkçenin söz varlığı, eş anlamlılar bakımından zenginliğini gösterir. Eski Türkçe döneminin metinlerinde tam eş anlamlılık sayılabilecek olan **tün** ve **kiçe** (gece) eş anlamlılarına rastlanır.

Bugün, Türkiye Türkçesindeki eş anlamlılar şu şekilde oluşmaktadır:

1. Her Ögesi Türkçe Olanlar:

Bunlar genellikle eskiden beri yaşaya gelen yerli kelimeler olup kullanım sıklıkları çoğunlukla fazla olan kelimelerden oluşmuştur.

“**Duymak / işitmek / dinlemek**”, “**küsmek / darılmak / gücenmek**”, “**bıkmak / bezmek / usanmak**”, “**kaçınmak / çekinmek**” v.b.

2. Türkçesiyle Birlikte Yabancı Ögeleri de Yaşayanlar:

Türkiye Türkçesinde bugün Dil Devrimi döneminde türetilerek dile yerleşen pek çok kelimeyle bunların Osmanlıcadan gelen, yabancı dillerden giren karşılıkları bir arada yaşamaktır. “**etki/tesir**”, “**yüzyıl/asır**”, “**olasılık/ihtimal**”, “**doğal/tabii**”, “**öğrenim/tahsil**”, “**içermek/ihtiva etmek** v.b.

Batı dillerindeki karşılıklarıyla birlikte yaşayanlarda vardır. Ancak Osmanlıca döneminde olduğu gibi, bugün de yabancı ögeler, karşılıkları bulunmadan dile aktarılacak olursa dilde kolayca tutunacaktır (Aksan, 2003:126–128).

Aşağıda romandan alınan cümlelerde italik kelimeler eş anlamlı kelimelerdir.

İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı, yahut da çocuk *dünyasını*, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediğim *alemi*...(14,33)

Sefil, perişan mahalleler yoksulluk yüzünden bir insan cehresini andıran eski evler arasından geçiyordu.(21,17)

Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol lambasını ışığı *altında* bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın *dibinde*, alelacele bir mezar kazmışlardı.(23,12)

...en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeri düşen bir madde gibi büyük bir şangırtıyla, bir *yıkılış*, bir *devriliş* hissi ile onlara geliyordu.(25,13)

...bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışını ve yavaş yavaş onların üstüne *kapanışını*, *örtülüşünü* seyrederdi.(31,28)

Her *cins* hadise başka *türlüsünü* davet eder.(53,18)

Demek ki sade *ıstıraplarımız*, *üzüntülerimiz* değil, tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımızın arasında.(53,18)

Rus işi semaver borusu, kapı topuzu, otuz sene evvel o kadar moda olan sedef bir kadın yelpazesinin dağınık parçaları, büyükçe bir saate mi yoksa bir gramofona mı ait olduğu kestirilemeyen birkaç alet, nasılsa buraya kadar *bölünmeden*, *parçalanmadan* gelmiş bazı şeylerle birlikte yere serilmiş- kim bilir neyi?- bekliyorlardı.(53,22)

Nişanları, elbiseleri, *alâmetleri*, gazetelerde gördüklerinin eşiydi.(53,31)

Kaç *türlü* rüya ve kaç *cins* uyku vardı burada...(54,24)

Nasıl bütün İstanbul her *çeşit* ve her *türlü* modasıyla, en gizli, en umulmadık taraflarıyla buraya akıyordu.(54,31)

Sarı ve lacivert amele tulumları, eski *elbiseler*, teyelleri dikişin üstünde görünen açık renk yazlıklar, ucuz, bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları, *fistanlar* iki yanı dolduruyorlardı.(57,20)

...dayanılmaz bir merhamet içini parçalar, omuzları genç kadına karşı işlediğini sandığı günahların ağırlığıyla çöker kendini *zalim*, anlayışsız, *hodbin* bulur, kendinden ve hayatından utanırdı.(60,20)

Mümtaz, uzattığı parayı aldıktan sonra adamın *vaziyetini* değiştireceğine, teşekkür etmek veya başka bir marifet göstermek için daha şaşırtıcı bir *hale* gireceğine inanır gibi bekledi.(63,28)

Bütün kafasındakilere, hepsine birden “Paydos!” demek, kapıları açmak ve yol vermek, son zerresine kadar her hatırayı, her *hayali*, her *tasavvuru* kovmak ve her hangi bir nesne cansız ve şuursuz bir mevcut olmak...(64,27)

Tıpkı aynı sofanın avizesinin altında sarkan, yeni dünya dedikleri o donuk renkli camdan kürede akseden eşya gibi,sadece hayal bir kâinatla işe başlamıştı.(119,2)

Fakat hislerinden bir başkasına bahsetmek istemediği için, *sessiz sedasız* sahili muhasarayı tercih etmişti.(120,10)

Fakat *çehresiyle* “bu hafta çok sıkıntı çektim” diyordu, bu gülüşte, gözlerin ve dudağın kenarlarında ancak fark edilen; fakat bütün *yüze* ıstırapı kabule hazırmış gibi bir mana veren bir şey vardı.(123,22)

7. Zıt Anlamlılık

Zıt anlamlı kelimelere karşıt anlamlı ve ters anlamlı kelimeler de denilmektedir. Biz çalışmamızda zıt anlamlı terimini kullanacağız.

“Zıt anlamlılık, “Anlam bakımından birbirinin zıttı olan kelimelerdir” (Vardar, 2002:130). “Zıtlık, niceliğe, niteliğe ve kimi zaman da göreceli ölçütlere göre dili kullananlar tarafından belirlenebilmektedir” (Altun, 2004:113–126).

“VIII. yüzyılda, Köktürk yazıtlarından beri Türkçede bu türden ögelere rastlanır. Örneğin **tün** (gece) / **küntüz** (gündüz), **ilgerü** (ileri) / **kirü** (geri) vb. Dil Devriminden sonra benimsenen Türkçe kelimelerin bir bölümü zıt anlamlı çiftlerinde yer alırken, bir bölümü henüz yeterince genelleşmemiş durumdadır. Örneğin spor karşılaşmalarında yenilgi yerleşmiş ve mağlubiyetin yerini almışken bunun zıttı yengi yaygınlaşmamıştır. Genel olarak zıt anlamlı kelimeler şu şekilde gruplanırlar.

1. İkili Zıtlıklar: Kimi bilginlerin kutupsal zıt anlamlılık adını verdikleri bu türde Türkçe kökenli ad soylu ögeler önemli bir toplam tutmaktadır. “**çok/az**”, “**aç/tok**”,

“**iyi/kötü**”, “**kalın/ince**”, “**canlı/ölü**”, “**alçalmak/yükselmek**” v.b.

2. Biçimsel İlişkili Zıtlıklar: Bu türün örneklerinde Türkçede aynı veya aynı kökten türemiş kelimelerin değişik ekler olarak oluşturdukları zıt anlamlılar kullanılmaktadır. “**akıllı/akılsız**”, “**gerekli/gereksiz**”, “**tanıdık/tanımadık**” v.b.

3. İlişkisel Zıtlıklar: Bu öbekte yer alan örnekler birbiriyle ilgili kavramlar arasındaki zıtlığı göstermekte, aynı konuyla ilgili, ancak zıt anlamlı olan kelimelerden oluşmaktadır. “**almak/satmak**”, “**amir/memur**”, “**profesyonel/amatör**” v.b.

4. Dereceli Zıtlıklar: Türkiye Türkçesinde bu türe, daha çok, ikili zıt anlamlıların arasına giren kimi ögelerle oluşturulan zıt anlamlılar girmektedir. “**sıcak/ılık/serin/soğuk**”, “**kapalı/aralık/açık**”, “**küçük/orta/büyük**” v.b.

5. Yön Gösteren Zıtlıklar: Bu öbekte, Ön/arka zıtlığı hem ilişkisel, hem yön gösteren zıt anlamlılık olarak düşünülebilir. Ayrıca “**sağ/sol**”, “**doğu/batı**”, “**alt/üst**”, “**ileri/geri**” v.b. zıtlıklar bu öbeğe girer” (Aksan,2003:129–131).

Türkçenin, anlam bilgisi, biçimbilim ve söz dizimi bakımından belirgin olan ikilemelerden yararlanma özelliği zıt anlamlılar açısından da görülmekte, “**çok/az**”, “**aşağı/yukarı**”, “**ileri/geri**”, “**akşama/sabaha**” gibi pek çok zıt anlamlı, yeni anlamları yansıtabilecek biçimde, ikili olarak kullanılmaktadır.

Aşağıdaki romandan alınmış örnek cümlelerdeki italik kelimeler zıt anlamlı kelimelerdir.

Daha, genç adam dükkâna girer girmez *siyah* (beyaz) gözlüğünü, bir kudret tılsımı, büyülü bir silah gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında adeta görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelirle çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da Elkâsibü Habibullah hadisine uyduğu için, -evet, sırf bunun için, Peygamber'in bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı; - kendisine kızar, dövünür, nihayet: ... (11, 7)

Bu *eski* şark değildi, *yeni* de değildi. (42, 30)

Mümtaz onun karşısında, sözü mümkün olduğunca kısa kesmek için tek tedbiri alıyor, ne bir *sual* soruyor, ne *cevap* veriyor, yalnız başıyla ara sıra tasdik işareti yaparak, sığındığı saçak altında bir sağanağın boşanmasını bekleyen adam gibi bekliyordu. (146, 3)

Dışarıda ne *var*, ne *yok*? Sizin dünyanız bizimkinden o kadar ayrı ki... (151, 26)

Mümtaz bu bakışları, kucaklaşma hıçkırıklarına benzeyen gülüşleri *gece gündüz* yanında taşırdı. (165,2)

Bu anlarda yanına pek yaklaşmasa, Nuran arada sırada mahremiyetlerini ona hatırlatmasa, genç adamın muhayyilesinde artık bir daha erişemeyeceği bir ülke, yarın kimi seçeceği bilinmeyen haşin ve sırrına erilmez mabude bütün imkânların, *ölümün* ve *doğumun* sırrı karnında mahpus varlık, mevsimlerin munis esirler, köle hayvanlar gibi adımları peşinden sürüklendiği bir şeyin sahibesi olurdu. (166, 18)

Sonradan saadetini zehirleyen şeylerin başında, sadece kendisini bu kadar muhayyilesinde terk ettiğin *az çok* hissesi olduğunu düşünürdü. (166, 26)

Neden ya *mazidesin* (geçmiş), ya *istikbaldesin* (gelecek). (180, 7)

Yeniye başından itibaren bizim olmadığı için şüphe ile eskiye *eski* olduğu için işe yaramaz gözüyle bakıyoruz. (246, 31)

Benim söylediğim, kafilenin en sonunda olsak bile ona katılmak, onunla yürümek, *hususî* (özel) patikadan *umumî* (genel) caddeye çıkmak içindir. (249, 33)

Şimdi ikisi de İstanbul tarafında oldukları, kış ortasında çıkılacak bir yokuş, bizim vapur tarifelerimizle o kadar *güç* bir seyahat hâline gelen bir yakadan öbürüne geçme külfeti olmadığı için daha *kolay* buluşabiliyorlardı. (305, 7)

Uzak ve yakın bütün dünyanın. (378, 24)

8. Bağlam

“Bağlam, “bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü”dür (Vardar, 2002:31). Korkmaz’a (1992:19) göre de bağlam, “Bir cümlede, bir konuşmada veya bir metin içinde yer alan herhangi bir kelimenin anlamının daha iyi belirlenebilmesi ve başka anlamlarından ayırt edilebilmesi için, kendisini çevreleyen ve karşılıklı ilişkide bulunduğu öteki öge veya ögelerle oluşturduğu bütün”dür. Bir kelimenin anlamı, birlikte olduğu kelimeyle belirlenir. Türkçeden örnek verecek olursak Arapça kökenli **acayip** sıfatı ‘**acayip işler**’de olumsuz bir anlam taşıırken ‘**acayip başarılı**’da olumlu bir anlam yansıtır.

“Bir iş için birlikte masraf etmiş olan iki arkadaştan birinin ötekine, hesabı belirlemek için söyleyebileceği “**Yarın akşam seninle hesaplaşırız!**” tümcesinde hesaplaşmak eylemi ancak ‘bir para hesabını görmek’ anlamındadır. Ancak bir kimsenin kızgın olduğu bir başkasına karşı kullandığı “**Yarın akşam seninle hesaplaşırız!**” tümcesi bambaşka bir anlam taşır; bir oç alma isteğini ve kararını, yerine göre de korkutma amacını yansıtır. “Anjin hastalığı boğaz mukozasının şişmesine neden olur.” Bu tümcede bağlamla birlikte konu da (hekimlik, sağlık) belirgindir. “**Şimdi boğaz konusunu ele alıyoruz.**” Tümcesinde konu tam belli değildir. Tümce eğer tıp fakültesinde geçiyorsa insan boğazını anlatacaktır. Coğrafya dersinde kullanılmışsa denizdeki veya karadaki boğaz kavramıyla ilgilidir. “**Evde**

beş boğaz var.” tümcesinde boğaz, ‘yiyeyeği sağlanması gereken kimse’ anlamını taşır” ” (Aksan, 2003:76-77).

Kelimeler genellikle çok anlamlı oldukları için cümle içerisinde kullanıldıklarında, bağımsız bir şekilde değil de birlikte kullanıldığı cümleler o anlamı ortaya çıkarır.

Aşağıda romandan verilen örnekler bağlam kapsamında düşünüldüğünde, bazı kelimelerin anlamlarını birlikte kullanıldığı diğer kelimelerin belirlediği görülür.

Fakat Boğaz'da (İstanbul Boğazında) değildik. (119, 6)

Kulağına akıtılan bu sözler acayip bir sihirmiş gibi, bir saniye evvel sadece o anı süsleyen, derinleştiren, zenginleştiren duygular, birdenbire yakıcı şeylerin kudretini kazanmıştı. (130, 4)

Köpek bu arkadaşlıktan çılgınca memnun, etrafında dolaşa dolaşa yürümesi yetmiyormuş gibi acayip sesler, küçük havlamalar ve hırıltılar çıkararak yürüyordu. (135, 4)

Vücudumdan ayrıldığı için müthiş üşüyordum. (183, 33)

9. İkilemeler

İkileme, “Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma”dır (Vardar, 2002:118). Başka bir anlatımla “Aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi”dir (Korkmaz, 1992:82).

İkilemeler:

1) Aynı kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır:

ağır ağır, güzel güzel, tatlı tatlı, konuşa konuşa, atlaya atlaya, koşa koşa, deste deste, soğuk soğuk,...

Aşağıda romandan alınan bazı cümleler verilmiştir. İtalik yazılan kelimeler aynı kelimenin tekrarlanmasıyla yapılan ikilemeye örnektir.

Bu sefer, bu aranmaktan yoklanmaktan, hoşlanmayan adam, *üst üste* haber gönderiyor, hâl hatır soruyor, hanımefendinin olmazsa beylerden birinin behemehal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkânın arkasında eski konağın

müştemilâtından olan bakımsız kısımla üstündeki iki oda için konuşacağını, kontratın geciktiğini söylüyordu. (11, 28)

Ağır ağır kalktı. (134, 31)

Köpek bu arkadaşlıktan çılgınca memnun, etrafında *dolaşa dolaşa* yürümesi yetmiyormuş gibi acayip sesler, küçük havlamalar ve hırıltılar çıkararak yürüyordu. (135, 4)

Genç kadın yokuştan *nefes nefese* kapıdan girdi. (135, 28)

Mümtaz, ağabey dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri *doğru dürüst* sokağa çıkmamıştı. (9,1)

İhtiyar hizmetçi, Ahmet'le *şöyle böyle* meşgul olabilirdi.(9,20)

Kısa boylu, zayıf, temiz ve eski elbiseliydi; evvelâ sedef yelpazeyi eline aldı; bir dans esnasında sevdiği kadının kendisine emanet ettiği eşyayı, kimse görmeden içinde birdenbire coşan tapınma duygusuyla elinde *evirip çeviren*, o güzel mahlûka ait olmasına şaşırır gibi yoklayan çok toy bir delikanlı hâliyle, âdeta gizlice birkaç defa açıp kapadı; sonra yerine âşikâr bir kurtuluş hissiyle koydu, geyik boynuzundan baston sapının fiyatını sordu. (55, 28)

Mümtaz onu ilk defa panjurları sımsıkı kapalı odada, yarı aydınlıkta çırpçırak gördüğü anları sonraları *sık sık* hatırlardı. (141, 6)

Uzviyet dediğimiz cihazın ruhla *el ele* yaptığı o ahenkli miraç ki hangi göklere çıktığını bilmeden yükseldiğimizi duyarız. (141, 12)

Onu bir kıta gibi *yavaş yavaş* keşfediyor ve ettikçe hayranlığı ve bu tapınma hissi değişiyordu. (142, 4)

Adeta sanki komşular işitmesin, görmesin diye her taraf iyice kapandıktan, bütün pencereler *kat kat* örtüldükten sonra yapılan o harem eğlencelerine benziyordu. (144, 9)

Mümtaz bazı insanları dinlerken “Hazım cihazımız böyle olsaydı halimiz ne olurdu?” gibi *uzun uzun* düşünür. (145, 7)

İşte bu gece Sabihlerde *üst üste* onun için Nühüft’ün Sultanî- yegâh’ın burçlarını açarken, küçük kırmızı harelî sofrâ örtüsünün üstünde, o kadar sevdiği ve beğendiği elleriyle bir yığın çatal ve bıçak arasında tempo tutarak söylediği bu besteler, onları söylerken yüzünün hep kendisine hitap eden değişik ifadeleri ve hiç eksilmeyen o mazlum tebessümü ile ömründe ve hayalindeki Nuranlara bir yığın kardeş daha eklenmişti. (149, 20)

Onlar getirdikleri sun’î kolaylıkla insanda tabiatın *yavaş yavaş* ölümünü temin ederler. (159, 20)

Yaşar Bey hakikatte muasır ilmin ticaret fikri ile bütün insanlık için *el ele* vererek hazırladıkları bir kompleksti... (160, 12)

Evin içinde *sık sık* Nuran’la Mümtaz’ın evlenecekleri sözü geçtiği için Fatma genç adamın Nuran’ın hayatındaki yerini biliyordu. (160, 26)

Hakikatte iki Nuran vardı, biri kendinden uzak olandı ki, her attığı adımda maddî hüviyeti biraz daha değişir, arzunun, hasretin kimyasıyla adeta ruha ait bir varlık olur ve dokunduğu her şeye kendisinden bir yığın şeyler *kata kata*, bütün uzaklıkları, geçtiği her yeri yaşanan hayatın üstünde bir âlem yapar. (162, 16)

Ve bu değiştirici füsûn, oradan başlayarak *kademe kademe* bütün hayata yayılırdı. (162, 25)

Onun aşka bir çiçek gibi açılışı, o derinden ve biçare bir tebessüm üzerinde kapanışlar, kısık gözlerinin içinde yanan adeta madeni ışık, sonra Boğaz sabahları gibi *perde perde* değişmesi, Mümtaz için kendi ruhunun manzarası olmuştu.(164,21)

İlk gecenin aralarında devam eden itiyadı ile sevdikleri yerlere *ayrı ayrı* adlar takıyorlardı. (167, 4)

Bu, cemiyet realiteleri üzerinde düşünerek, onları *değiştiren değiştiren* yapılır. (172, 1)

Tramvay durak yerinde on sekiz, yirmi yaşlarında bir çift *hararetili hararetili* konuşuyorlardı. (174, 31)

Her an içinde düşüncenin, hazzın, anî duyuların ve hareketin *ayrı ayrı* hak ettikleri bu madalyonlar, kamalar, yalnız zamanlarında da onu bırakmazlar, hatırlanan bir cümlenin bir kitapta okunan sahifenin, bir düşüncenin arasından çıkarlardı. (178, 12)

Fakat ayın etrafında gene küzahî renklerde *perde perde* açılan çok hafif bir duman tabakası vardı. (181, 13)

Hakikaten Dede'nin Ferahfeza Peşrevi'nde olduğu gibi, fakat görünmeyen neylerden *yaprak yaprak* dökülen bir dünyadaydılar. (182, 8)

Bazı uyuşukluk anlarında yazın Libade'de yahut Boğaz'da *tembel tembel* otururken, birden dire vücudumdan ayrıldığımı zannederim. (183, 29)

Dişlerim *zangır zangır* çarpıyordu. (184,2)

Buğulu, şeffaf bir mavilik, sonra benek benek, *yaprak yaprak* dağılan, geniş oluklar hâlinde akan bir altın yağması. (185, 8)

Eski saraydan başlayarak camileri, medreseleri, *semt semt* gezdiler. (187,1)

Sen bir ruh saltanatının *kolay kolay* kurulacağına inanır mısın? (189, 25)

Üstünde her şey *parça parçaydı*. (190, 19)

Köprüde *sallana sallana* yürüdü. (226, 26)

Kirli camdan karşı evlerin cephesini döven yağmura, deminki büyük aydınlığı *düşüne düşüne* baktı. (227, 12)

Nuran biraz da bu güzel akşamı ve onun etrafa getirdiği hâtıra sıcaklığını kurtarmak için *acele acele* cevap verdi. (241, 10)

Mümtaz *düşünceli düşünceli* başını salladı.(244,32)

İhsan bardağını eline aldı ve *yudum yudum* içti.(247,11)

2)Zıt kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır: İyi kötü, aşağı yukarı, büyük küçük, alt üst, düşe kalka, bata çıka ...

Aşağıda romandan alınmış bazı cümleler verilmiştir. İtalik olarak yazılmış kelimeler zıt kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılan ikilemelere örnektir.

Her gün münasip miktarda veya azami derecede kendisini zehirlemesine rağmen, *iyi kötü* yine yaşıyordu. (157, 8)

Sonradan saadetini zehirleyen şeylerin başında, sadece kendisini bu kadar muhayyilesinde terk ettiğin *az çok* hissesi olduğunu düşünürdü. (166, 26)

O elinin tersiyle bıyıklarını düzeltirken, *iyi kötü* yaşadım ve şimdi her şeyden uzağım diyordu. (201, 19)

Tevfik Bey'in gelmesiyle iş büsbütün *alt üst* oldu. (202, 24)

3)Biri anlamlım diğeri anlamsız iki kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır.

ev mev, kitap mitap, su mu, sıkı fıkı, tek tük, saçma sapan, ufak tefek ...

Aşağıda romandan alınmış bazı cümleler verilmiştir. İtalik yazılan kelimeler biri anlamlı biri anlamsız iki kelimenin tekrarlanmasıyla yapılan ikilemeye örnektir.

O yaz ikindisinde böcek sesleri, *tek tük* kanat şakırtısı ve avare çocuk yaygaraları arasında, ne yapacağını bilmez gibi güzelliğine kapanan manzara, küçük meyilli tümsekler, iki yandan denize doğru kayan bahçeler, ...(167, 10)

Macide'de eski melânkolik hâl azaldı, sadece hastalığın *ufak tefek* izleri kaldı. (194, 22)

Böyle bir sözü ancak karşısındakini *delik deşik* eden bir sezîş söyletebilirdi. (196, 15)

4)Her ikisi de anlamsız kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır. ıvır zıvır, çıtı pıtı, abuk sabuk, paldır küldür, apar topar, mırın kırın...

5)Yakın anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır.

akıl fikir, ak Pak, mal mülk...

6)Eş anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır.

bitmek tükenmek, sağ salım, doğru dürüst, ses seda, güçlü kuvvetli...

Aşağıda romandan alınan bazı cümleler verilmiştir. İtalik yazılan kelimeler eş anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşan ikilemeye örnektir.

Tevfik Bey, on seneden beri *doğru dürüst* denize çıkmamış, yüksek sesle şarkı söylememiş, eğlence âlemlerinde görünmemiş, yalı çocuklarıyla eskiden olduğu gibi sağa sola mektup göndermemişti. (200, 4)

7) Yansımayla yapılır: tıkr tıkr, çatır çatır, horul horul, gümbür gümbür..." (www.edebiyatogretmeni.net)

"Türkçenin her döneminde belirgin olarak ortaya çıkan bir anlatım özelliği, ikilemelerin sık kullanılmasıdır. Dünyanın pek az dilinde Türkçedekine yakın oranda görülen bu özellik, bugün Korece'de ve bir ölçüde Japonca'da bulunmakta, buna karşılık Hint-Avrupa dillerinde pek az örneğine rastlanmaktadır; koskoca Latin yazınında birkaç ikileme görülmektedir.

Sabah sabah, akşam akşam, sokak sokak, isteksiz isteksiz, akın akın, durup durup, derin derin gibi değişik kelime türlerinden olup da yinelemeli

kullanılan örnekleri, ayrıca **kitap mitap, kadın madın, okul mokul** gibi öncesi /m/ ile değiştirilerek oluşturulanlar yine ikilemelerdendir.

Anlam bilgisi açısından ikilemeler dikkati çeken bir nitelik taşıır. İki ayrı gösterge, tek bir gösterge olarak, belli bir gösterilene sahip olur; zihinde kimi kez tek tek çözümlenme yerine yeni bir kavramın oluşmasını sağlar. İyi kötü ikilemesinde nitelenen eylem ne iyi, ne de kötü'dür; ikisi ortası, orta karar bir nitelime söz konusudur. Bunlar içinden kör total ikilemesiyle aktarılmak istenen kavram, ne kör, ne de total'dır; yarım yamalak, zoraki yürüyen bir işin gidişi anlatılır.

Yalan yanlış, çanak çömlek, bugüne bugün, az buz, saçma sapan gibi ikilemelerde ise yeni bir kavramın oluşturulmasından çok, birtakım ses yinelemelerinden de sık sık yararlanılarak bir araya getirilen göstergelerle kavramın pekiştirilmesi, zihinde çeşitli tasarımlar yaratılarak anlatımın zenginleştirilmesi söz konusudur. Eski püskü, kargacık burgacık, bölük pörçük gibi örnekler yine ses yinelemeleriyle türetilmiş ikinci öğelerin yardımıyla aynı zengin anlatıma yönelirler. Kargacık burgacık ikilemesinin yalnızca kötü ve acemice yazılmış yazılar için kullanılması ilgi çekicidir. "Sabah sabah kapıma geldi." gibi bir tümce daha güçlü bir anlatım biçimidir" (Aksan, 1997:97-105).

10. Anlam Değişmeleri

"Anlam değişmesi, "anamlı dil birimlerinin içerik düzlemlerinde ortaya çıkan değişiklik"tir" (Vardar, 2002:20).

"Korkmaz da (1992:10) anlam değişmesini:"Bir kelimenin gösterdiği anlamdan az veya çok uzaklaşarak yeni bir anlam kazanması olayıdır." Şeklinde tanımlamıştır.

Anlam değişmesi, bir kelimenin anlattığı kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak-yakın ilgisi bulunan ya da hiç ilgisi bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesidir" (Aksan, 2003:88-90).

"Kullanımlarına, gereksinimlerine, diğer kelimelerle ilişkilerine göre, zaman içinde, bir kelimenin anlamı farklılaşır. Bu farklılaşmanın temelinde değişik etkenler

vardır. Bunlar, toplumsal, tarihsel, dil bilimsel ve ruhsal nedenler olabilir” (Kıran, 2002:253).

“Anlam değişmeleri, Köktürk metinlerinde geçen **barmak** (varmak), gitmek eylemi bugün ölçünlü dilde ulaşmak, erişmek anlamını aldığı halde lehçelerde ve ağzılarda genellikle gitmek için kullanılır” (Aksan, 2003:92).

“Türkçeye giren **mektep** kaynak dilde **yazıhane, büro** anlamını taşıırken dilimizde yalnızca **okul** anlamıyla kullanılmıştır. **Hafız**’ın temel anlamı ise **koruyan, saklayan**’dır; bu kelime ülkemizde ‘**Kur’anı ezberleyen ve okuyan**’ anlamıyla kullanılmaktadır” (Aksan, 2003:93).

“Genellikle uzun yüzyıllar içinde gerçekleşen başka anlama geçiş olayının da Türkçede örnekleri bulunmaktadır. Örneğin eskiden yalnızca duman anlamına gelen, tüt- kökeninden tütün sözcüğü, yakılarak içilen bitkinin Türkiye’de yaygınlaşmasından sonra yalnızca bu bitkiyi anlatır duruma gelmiştir” (Aksan, 2003:135).

“Eskiden beri, dildeki anlam değişmelerinin başka anlama geçiş dışında şu türleri de belirlenmiştir: Anlam daralması, anlam genişlemesi, genelleşme, başka anlama geçiş, anlam iyileşmesi, anlam kötüleşmesi (anlam kayması)” (Aksan, 2003:90).

10.1 Anlam Daralması

“Anlamlı bir birimin daha sınırlı bir kapsam içermeye başlaması; genel bir anlamdan dar bir anlama geçerek değişmesi”dir (Vardar, 2002:20). Başka bir tanıma göre anlam daralması “Bir kelimenin anlattığı kavramlardan bir ya da bir kaçını kaybederek kavram alanının küçülmesine denir” (Hengirmen, 2002:393).

“Türkçede oğul ve oğlan biçiminde kullanılan kelimeler başlangıçta evlat, çocuk anlamına geliyordu. Bu anlamınlarını aşağı yukarı XVII. Yüzyıla kadar korumuştur. Oğul ve bunun çoğulu olduğu ileri sürülen oğlan’ın her iki cinsteki çocuk gibi, genel bir kavramı karşıladığı dönemlerde erkek çocuk için ırı oğlan veya irkek oğlan tamlamalarına rastlanması, bugünkü Türkçede kız oğlan kız, bakire

sözünün bulunması, günümüzde Anadolu'nun kimi yörelerinde kızların bile oğul yavrum biçiminde sevilmesi bu anlam daralmasının sonradan gerçekleştirildiğini göstermektedir” (Aksan, 2003: 133).

“Bugün özellikle halk ağızlarında koyun, keçi, büyükbaş hayvanlar için kullanılan *davar* sözcüğü mal, mülk anlamında Uygur metinlerinde görülmekte, çeşitli Türk lehçelerinde hâlâ bu anlamı, taşımaktadır. Hayvancılıkla uğraşan bir toplumun hayvanlarını mal, mülk sayması bu daralmada etkili olmalıdır. Başlangıçta şeftali, kayısı, zerdali, hatta armut gibi meyvelerin ortak adı olan, Türkçe erük (erik) sözcüğü de belirgin bir daralmaya uğrayarak yalnız bir meyvenin adı olmuştur” (Aksan, 2003:133-134). “Konak (kökeni konma yeri) Köktürk Yazıtlarında yerleşmek, yer tutmak anlamlarında olan kelimetür. Kelime günümüzde, anlam daralması yoluyla büyük, gösterişli ev anlamı kazanmıştır” (Kıran, 2002:253).

Romanda anlam daralması başlığı altında yapılan taramada bir tane örneğe rastlanmıştır.

Çocuklarını kendi aralarında evlendiren eski orta halli evlerin ve *konakların* cazibesini biraz da bu yapardı.(152,21)

10.2. Anlam Genişlemesi

“Anlam genişlemesi, “Anlamlı bir birimin daha geniş bir kapsam içermeye başlaması; dar bir anlamdan geniş bir anlama geçiş sonucu gerçekleşen değişim”dir” (Vardar, 2002:21).

“Anlam genişlemesinin Türkçedeki örnekleri azdır; özellikle Türkiye Türkçesi döneminde genişlemelere daha çok rastlanmaktadır. Örneğin XI. Yüzyılda düz ve alçak yer demek olan ve Eski Anadolu Türkçesinde de bu anlamda görülen **alan** sözcüğü Arapça **saha**'nın yerine kullanılarak, onun etkisiyle **iş, meslek, araştırma-inceleme konusu, uzmanlık** gibi çeşitli anlamlara gelmeye başlamıştır.

Anlam genişlemesinin ilgi çekici bir örneği **çevre** kelimesinde görülmektedir. Bir şeyin yakınıını, çevresini anlatan bu öge zamanla **muhit, ortam, geometri terimi...**” kavramlarını yansıtmaya başlamıştır.

Birçok dilde bir özel adın genelleşmesi sonunda bir tür adına ya da sığata d6nüştüğü görölmektedir. Örneğin günlük yaşamda çok geöen ve Türköede **dizel** olarak kullanılan motor türü, bunu bulan Alman mühendisi Diesel'in adından gelmekte, **röntgen** de X ışınlarını bulan Alman fiziköisi Röntgen'in adının genelleştini gösterir" (Aksan, 1997:91).

Romanda yapılan tarama sonucunda anlam genişlemesi için bir örneğe rastlanmamıştır.

10.3. Anlam Kötüleşmesi

"Bu anlam değişmesine örnek olarak yabancı sözcüğü gösterilir. Bu kelime önceden misafir anlamıyla kullanılırken zamanla düşman anlamına gelmeye başlaması gösterilebilir. Bu değişmede Romalıların yabancılar, özellikle komşularıyla olan uzun savaşları rol oynamış olmalıdır" (Aksan, 1971:122).

"Önceleri yabancı, misafir demek olan Lat. Hostis, zamanla düşman anlamına gelmeye başlamıştır ki, bu gelişmede, Romalıların yabancılar ve komşularıyla uzun süren savaşları rol oynamış olmalıdır. Anlam kötüleşmesinin ilginç bir örneğini, dilimize Farsçadan gelen canavar sözcüğü oluşturmaktadır. Farsçada canlı, yaşayan, çabuk, hayvan gibi anlamlara gelen kelime Türköede de XIV., XV. Yüzyıllarda bu anlamlarıyla kullanılmışken sonradan belirgin bir anlam kötüleşmesine uğramıştır" (Aksan, 2003:133–136).

Romanda yapılan tarama sonucu anlam kötüleşmesine örnek olabilecek kelimeye rastlanmamıştır.

10.4. Anlam İyileşmesi

"Anlam iyileşmesi bir kelimenin eskisine göre daha iyi bir anlam taşıır duruma gelmesidir. Bu olayın en ilginç örneği, bu gün birçok dilde, ordudaki en yüksek rütbeyi gösteren **mareşal** kelimesinde görülür. Türköeye Fransızcadan giren bu ögenin **Eski Yüksek** Almancadaki **marahscale**, Latinedeki **mariscalcus** biçimleri "**at bakıcısı, nalbant**" demek oluyordu. Bu gün -Fransızca **maréchal**, Almanca **Marschall**, İtalyanca **mariscalco** gibi –çeşitli dillerde yaşayan zamanla

ordudaki en yüksek rütbeyi gösterir duruma gelmesinde, onun saray unvanlarından biri oluşunun etkisi bulunmalıdır. Bu olayın güzel örneklerini Türkçede de görüyoruz. Daha VIII. yüzyılda Köktürk yazıtlarında “**fena, kötü, perişan**” anlamlarında geçen **yabız** sözcüğü zamanla yavuz biçimini almış, “**yaman, yiğit**” anlamlarının yanı sıra Anadolu ağızlarında “**iyi, güzel, iyi huylu**”, “**eli açık**” hatta kendi saptamamıza göre “**yakışıklı, güzel**” anlamlarında kullanılır olmuştur. Emek sözcüğü de –‘**emek, emkek**’ - biçimiyle Eski Türkçede yaşayan ve “**acı, eziyet, zahmet**” demek olan bir öge iken bu günkü biçimine dönüşmüş bir anlam iyileşmesine de uğramıştır” (Aksan,2003:215-216).

Romanda yapılan tarama sonucu anlam iyileşmesi örneğine rastlanmamıştır.

10.5. Güzel Adlandırma

“Güzel adlandırma, kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde ortaya doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değişme olayıdır” (Aksan, 2003:98).

“Değişik dillerde birbirine koştur adlandırmalarda, belli inanışın değişik toplumlara yayılmasının da etkisi olmalıdır. Yalnız, kimi toplumlara özgü olan inanışlarda böyle bir durum görülmez. Türkçede **baykuş** (bu adda da bir güzel ad verme çabası vardır) denen kuşa Anadolu’da **hayırlı kuş, malkadın** gibi adlar verilmesi ya da İslam’da etinin yenmesi yasak olan **domuzun** –aynı zamanda tehlikeli bir hayvan olan yaban domuzu nedeniyle- **sözüm ona** biçiminde anılması, Rumenlerde **aydan** “**bal yiyen**” biçiminde söz edilmesi, Fransa’nın birçok kırsal bölgesinde **tilkinin hayvan, o, şu** gibi adlarla anılması, **cin peri** gibi şeyler için “**iyi saatte olsunlar**” gibi sözlerin kullanılması hep aynı tutumun belirtileridir. Bu tutumun belirtilerini akrep, yılan gibi hayvanların anılışında da görüyoruz. Türkçede **tüberküloz** için **ince hastalık, güzel hastalık, ince ağrı, güzel ağrı**, güzelleme adlarının kullanılışı, **şirpence, kan çıbanı** için **kara mübarek** adına rastlanması, bu olayın birçok örneğinden ancak birkaçıdır.

Yer adlarındaki güzel adlandırma da ilgi çekicidir: bugün denizden uzak bir kentimizin **Denizli** adını taşıması, birçoklarıncı yadırganır. Ancak kentin eskiden **Toñuzlu** (domuzlu) adını taşıdığı XIV. XV. yüzyıl kaynaklarında bu biçimde geçtiği gerçeği bilinince burada da aynı tutumun söz konusu olduğu görülecektir. İzmir'in bugünkü **Güzelyalı** semtinin eskiden **Kokaryalı** adını taşıdığı da bilinir.

Terbiyelilik çabası da güzel adlandırmada olduğu gibi bir takım değiştirmelere yol açmakta söylenmesiyle dinleyende uyanacak kötü tasarım, izlenim ve duyguların giderilmesi amacına dayanmaktadır. Hemen her dil birliğinde gözlemlenen bu çaba sonucunda belli kavramlarda, eş anlamlı öğeler sayılabilecek karşılıklar, yerleşmiştir. Örneğin **Küçük ve büyük abdest, tuvalet, ayakyolu, yüznumara, abdesthane, WC...** gibi karşılıklar aynı çabanın ürünüdür. Değişik durumlarda çeşitli kavramlar için bu kavramların yaratacağı etkiyi azaltmak üzere **ölmek** yerine **vefat etmek, hayata gözerlini yummak, son uykusuna yatmak, sizlere ömür!** gibi kullanımlar, hatta **şişmanlamışsınız!** yerine **toplamışsınız!** gibi sözler, kimi zaman da **kusmak** yerine **istifra etmek** gibi, yabancı karşılığı yeğleme yoluyla aynı amaca varılmış olur”(Aksan, 2003:98–99).

Romanda yapılan tarama sonucu güzel adlandırma örneğine rastlanmamıştır.

11.Halk Etimolojisi

Yabancı kaynaklı kelimelerin asıl anlam ve muhtevaları dikkate alınmadan dildeki ses bakımından kendisine benzeyen bir kelimeye benzetilip anlam ilgisi kurulmasıdır.

Bir kısmında da şuurlu olarak o kelimenin ilk anlamı gözetilmeksizin yakıştırma yoluyla karşılıklar meydana getirilir. Bilgin, softa etimolojisi de denir. Genellikle özel isimlerde, yer isimlerinde karşımıza çıkar.

Cany telis>kanı teli>kanı deli>kanlı divane

Aşağıda verilen cümlelerde italik kelimeler halk etimolojisine örnektir. Cümlelerin altında bu kelimelerin isimlerinde meydana gelen değişimler kronolojik sırayla verilmiştir.

Emirgân'ın arka taraflarında bu ev, eski medreselerin avlusunu andıran kapalı bahçesiyle, Kandilli'den *Beykoz*'a kadar bütün manzarayı kavrayan balkonuyla gözünde canlandı.(69,24)

Emigüne bahçesi>Emirgan

Bey- Kos(fr.köy)>Beykoz

Daha *Üsküdar*'a yaklaşmadan akşamın dört tarafa savurduğu güller solmuş, deniz kararmıştı.(116,20)

Skutarion> Escutaire> Eskudari>Uskudaryen> Üsküdar

Felâketi *Kastamonu*'da telgrafla haber aldım.(17,27)

Gastumanna> Kastamon> Kastamûniye> Kastamoni> Kastamonu

İstanbul'da onu büyük yengesiyle İhsan karşıladılar.(37,12)

Eis tèn pólin> Sten pole> Stamboul> Stambul> İstambol> İstanbul

II. BÖLÜM: AKTARMALAR

“Birçok dil bilimcinin, dillerin temel niteliklerinden saydığı ve çok anlamlılığı doğuran etkenlerin başında gelen anlam olayı, aktarmalara başvurulmasıdır. Aktarma; “bir kavramı adlandırmak için başka kavramdan yararlanmanın genel adıdır” (Hengirmen, 2002:392).

“Aktarmalar adı altında ele aldığımız dil bilimi kavramları, aynı zamanda eskiden beri söz sanatı sayılan bir takım anlam olaylardır. Aktarmalardan bütün dünya dillerinde en yaygın olanı deyim aktarmasıdır.

Deyim aktarması dile getirdiği kavramla, onun gösterileniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayıdır. Bu olay en çok, insanoğlunun kendine en yakın bulduğu kendi organ adlarında, vücuduyla ilgili kavramlarda görülür; deyim aktarmasının bu türü, bütün dillerde de çok yaygındır.

Deyim aktarmalarının bir türü de doğayla ilgili öğelerin insan için kullanılmasıdır. Her dilde görülen bu aktarmalar arasında hayvan adları, doğadaki nesnelerin niteliklerini yansıtan sıfatlar başta gelir. İnsan için inatçı keçi, ne keçidir o, kuzu, domuz, kurt, tilki, öküz, eşek gibi kelimelerin değişik değerlerle her dilde kullanıldığı görülür. İnsan için melek, pırlanta, çitlembik, fındıkkurdu kelimelerinin; sert, yumuşak, yırtık, pişkin, ağır gibi sıfatların kullanışı aynı türden aktarmaların tanığıdır.

Türkçenin çok sık başvurduğu, bu nedenle de anlatımın gücünü artıran bir etken sayabileceğimiz bir deyim aktarması türü de somutlaştırmadır. Bu türde soyut, anlatılması güç düşünce ve duyguların, somut kavramlar aracılığıyla anlatıldığı görülür.

Deyim aktarmalarının bir türü de duyularla ilgili olanıdır. Bu tutumla, örneğin tat alma duyusuna ait bir kavramla bağdaştırılmış, dokunma duyusuna ait bir kavramla ilgili bir sıfat, görme duyusuna ait bir kavramla birleştirilerek olur. Sıcak bir bakış, yumuşak bir ses vb.

Ad aktarması ise bir adın, kendisiyle ilgili, ilişkili ve onun kapsamı içinde bulunan başka bir adın yerine kullanılmasıdır. Buradaki ilişki, kavramların, birbirinin kapsama alanında bulunmasından ibarettir. Örneğin, okul ü düşündüğümüz zaman eğitim ve öğretimin yapıldığı yer aklımıza gelmektedir. Fakat okul dağıldı dediğimiz zaman aklımıza eğitim ve öğretimin yapıldığı yer değil de orada eğitimini sürdüren öğrenciler akla gelmektedir.

Kelimelerin çeşitli aktarmalarla yeni yan anlamlar kazanmaları başlıca 4 doğrultuda olmaktadır.

A. Somuta yeni somut anlam eklenmesi (“diş” üç diş sarımsak)

B. Somuta yeni soyut anlam eklenmesi (“dil”in iletişim anlamı)

C. Soyuta yeni soyut anlam eklenmesi (“açlık”ın kıtlık anlamı)

D. Soyuta yeni somut anlam eklenmesi (“eğri”nin doğru olmayan çizgi anlamı)” (Aksan, 2000:183–186).

1. Deyim Aktarması

“Deyim aktarması, “Aralarında uzaktan veya yakından ilgi bulunan iki şey arasında bir benzetme ilişkisi kurarak, bunlardan birinin adını, geçici olarak kendisine benzetilen diğer şeyin adı ile karşılama olayı”dır” (Korkmaz, 1992:43).

“Bir genç kızın fidan gibi ince, narin yapılı ve çekici olduğunu belirtmek üzere, onun için fidan gibi ya da ceylan gibi benzetmeleri yapılır. Ancak benzetme ilgeci kaldırılarak bu genç kız fidan veya ceylan göstergeleriyle anlatılırsa burada artık birer deyim aktarması söz konusudur. Görünüşü nedeniyle Türkçede aslanağzı diye adlandırılan çiçek de birçok dilde aynı biçimde adlandırılmıştır” (Aksan, 2003:63).

Deyim aktarmaları genellikle beş şekilde oluşmaktadır:

1.1. İnsandan Tabiata Aktarma

“En geniş kullanım alanına, dolayısıyla çok anlamlılığa sahip olan organ ve vücut bölümleri arasından ağız göstergesine bakacak olursak onun ne ölçüde değişik aktarmalara sahne olduğunu görürüz. Bardağın, kavanozun, sürahinin, güğümün en üstte kalan, açık yanlarını gösteren ağız, bıçağın, testerenin ve benzeri, kesici araç gerecin kesen taraflarını anlatmak üzere de kullanılmakta, ayrıca fırın ağızı, nehrin ağızı, yol ağızı, mağara ağızı, gibi kullanımlarda karşımıza çıkmaktadır. Telli çalgılarda teli geren bölümü gösteren kulak, otomobilin göstergelerinin bulunduğu bölümden ön cama kadar olan yerine göğüs adını vermeleri, lastiklerin dış yanlarına yanak ü yakıştırılmaları aynı eğimin yeni belirtilerindedir.

Anadolu’daki yer adları incelenecek olursa aynı tutumun pek çok örneğiyle karşılaşılır; ad verme sırasında insana ait organ ve vücut bölümlerinin yer adlarında kullanıldığı görülür: Sırtköy, Köprüağızı, İncebel bunlardan sadece birkaçıdır” (Aksan, 2003:114).

“Organların ve vücut bölümlerinin adlarının aynı eğilimle tabiattaki nesnelere aktarılarak yeni yeni anlamlar kazandıklarını görürüz. Bu örnekler artık dile yerleşerek kalıplaşmış, yeni anlamlar oluşturmuş olan deyim aktarmalarının ürünüdür; bu nedenle, kimi bilginlerce ölü deyim aktarması olarak nitelenir. Türkçede baş sözcüğü, temel anlamının yanında arazide en yüksek nokta, köprübaşı, bir baş soğan, ocakbaşı, mangalbaşı, ustabaşı... gibi yan anlamlarda taşır.

İnsandan tabiata aktarmanın bu türü, insana ait fiziksel ve ruhsal özelliklerin tabiattaki varlıklara aktarılmasıyla gerçekleştirilir. Özellikle yazın ve şiir dilinde görülen bu tür, tabiatdaki varlıkları bir bakıma kişileştirdiği için kişileştirme adıyla anılır. Kel tepeler, dalgın akşam, bakire zambak... gibi” (Aksan, 2003:64).

Aşağıda verilen romandan alınmış cümlelerde italik kelimelerde insandan tabiata aktarma söz konusudur.

“*Dünya gömlek değiştireceği zaman hâdiseler sakınılmaz olur.*”(17,5)

Bu ağustos sonu sabahı bütün *sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor*(sıcaklığıyla insanı etkiliyor), sonra kendisinden bir sonrakine geçiyordu.(19,6)

Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat döküntüsü evler, bu *fakir kıyafet* (eski yırtık), bu türkü ona garip düşünceler veriyordu. (20,26)

...hangi uzak *dağların eteğinden* (yamaç), ıssız vadilerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lâmbanın etrafına getirip yığıldığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu.(24,29)

Mümtaz, *Akdeniz'in ne olduğunu, nasıl bir hayat rahatlığıyla insanı kavradığını, güneşin, berrak havanın, ufkun çizgisine kadar uzanan ve her dalgayı, her kıvrımı kendi kenarlarıyla göze nakşeden sarahatin, insanı nasıl terbiye ettiğini* (dinlendirmek), ruhumuza nasıl doğduğunu, hulâsa üzümle zeytini, mistik ilhamla vâzih düşüncüyü, en çetin ihtirasla ferdî huzur endişesini el ele yürüten tabiatın mahiyetini sonra kitaplardan öğrendi.(29,11)

Bey Dağları'nın üstünde *güneş, sanki kendi ölümünün âyinini ve kendi yıldızdan ve koyu lâcivert gölgelerden lahdini hazırlıyormuş gibi, bu dağların kıvrımlarına altın ve gümüş zırhlar geçirir* (parlatmak), sonra alçalan ve arkaya devrilen kavis, bir altın yelpaze gibi açılır, büyük ışık parçaları şuraya, buraya ateşten yarasalar gibi uçar, kayaların üstüne açılırdı. (31,3)

Bu, her şeyin ayrı şekilde dirildiği, seslerin kabartma kazandığı, derinleşen, dost yüzünü, sıcaklığını kaybeden göklerin altında insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, *tabiatın bize her taraftan “ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oynacağı*

oldun, gel, bana dön, terkibime karış, her şeyi unuttur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun” dediği saatti. (31,17)

Bazen de daha ilerilere, *denize çok yukarıdan bakan kayalıklara* kadar gider, orada *yosun bakışlı uçurumun* kenarında, durulmuş suyun yeşil ve somaki bir ayna gibi akşamın son ganimetlerine açılışını, bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışını ve yavaş yavaş onların üstüne kapanışını, örtülüşünü seyrederdi. (31,25)

Çünkü *suyun sesi*, aşkın, ihtirasın sesinden kuvvetlidir.(32,4)

Karanlıkta *su sesi insanın içindeki ölüm mayasının dilini konuşur. (32,5)*

Bazen bir yarasa, tam adım attığı yerden fırlar, cinsini bilmediği *bir başka kuş uzakta yavrularını çağırırdı. (33,4)*

Dalga çarpıp *mağaranın ağzını (giriş)* örttüğü zaman her taraf yemyeşil oluyordu. (33,28)

Arılar, sinekler, küçük sokak kedileri, oturdukları evin önünü benimseyen köpek, her tarafa dağılmış güvercinler, herkes ve her şey bu musikiden, bu davetten sarhoştı. (36,11)

Talih bir iradesiyle onu herkesten ayırmıştı. (36,15)

Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmedığı, *o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği*, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çığlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer...(37,5)

Uzakta *simsiyah cüssesini gördüğü vapur* onun için hoşuna gidiyordu. (37,9)

Bu iki ay onun ruhunu garip surette beslemişti (doldurmak). (41,12)

Mümtaz bu hayattan *Mahmutpaşa'nın çığlığı* içine çıktığı zaman, bir mahzende cins bir şarapla sarhoş olduktan sonra güneşe çıkanların sarhoşluğunu duyardı. (42,31)

Genç kadın dar bir *sokağın başında* ondan ayrıldı. (119,13)

Belki o bizi *ölümün en iyi, en rahatça kabul edebileceğimiz çehreleriyle* karşılaştııyor. (124,29)

Köpeği buyur etti. (135,16)

Aşka ve ihtirasa her şeyi birden yakarak doludizgin giden Nurhayat Hanım'ın kanyla, anne dedesi Talât Bey'in sevginin ocağında bir nezir gibi yanmaya hazır kanları, bu iki kana sonradan karışan babasının kanı, serhat boylarında, Balkanlarda, Karadeniz kıyılarında bin erkekçe tecrübe ile hazırlandıktan sonra, Kırım Muharebesinde buraya, İstanbul'a düştüğü için birdenbire şaşırın, kibar ve incelmış hayata bütün hür çırpınışlarını feda eden, asırlık bir zevkin gönüllü esiri olan kanı, bütün bunlar acayip, çok acayip bir halita olmalıydı. (136,23)

Bahar güneşinin altında suların sevincine baktı. (140,26)

Kendi kendisini aşka veriş şekli, hazza sakin bir limanda bekleyen gemi gibi hazırlanmış yüzünün *mahmur İstanbul sabahlarını* hatırlatan örtülüşleri, yaşanan zamanın ötesinden gelir gibi tebessümler, hepsi ayrı ayrı lezzetlerdi ki tattıkça hayran oluyor, bir insandaki bu sonsuzluğa, zamanın birdenbire değişen, adeta birbiri peşinden gelen ebediyetler gibi ağırlaşan ritmine şaşıyordu. (141,29)

Fakat bütün bunların üstünde asıl Mümtaz'ı çıldırtan şey, o garip utangaçlığı, hiçbir günahın ve hazzın gideremediği *ruh bekâretiydi.* (142,33)

Çocuklarını kendi aralarında evlendiren *eski orta halli evlerin ve konakların cazibesini* biraz da bu yapardı. (152,21)

Barbunya dünyanın en güzel balığıdır; fakat mevsiminde olmazsa, hatta ada açıklarında yahut *Boğaz'ın aşağı ağzında* tutulmazsa değişir. (155,25)

Sanki o, *yolun başında* görünür görünmez, her şey silinirdi. (163,2)

Sesi hala dargındı. (174,13)

Beylerbeyi'nden ve Kabataş'tan başlayarak Telli Tabya'ya ve Kavaklar'a kadar iki kıyı boyunca uzanan, *akıntı ağzlarında* kümelenen bu aydınlık eğlence, bilhassa mehtapsız gecelerde yer yer küçük şehrayinler yapar. (196,24)

Kuyunun başında kendisine raks ile koşma arasında bir eğlence icat etmişti. (214,33)

Büyük sofa onunla doluyor, pencerelerden dışarı taşıyor, adeta bahçe son çiçeklerinin, sararmış yapraklarının üzüntüsüyle onda değişiyordu. (264,23)

Hakikatte Nuran'ın biraz ötede seyrettiği yüzü etrafında toplanan veya oradan Üçüncü Selim devrine, Şeyh Galip'e, İkinci Mahmut zamanına, kendi yaz hatıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşu'na, Boğaz sabahlarının o acayip ışık oyunlarına dağılan bu hayaller, *İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi.* (275,12)

Ve tıpkı sabâdan, nevâdan, rasttan, çârgâhtan, acemden gelen *nağmelerin, asıl ferah fezada karar kılmaları* ile o mahzun, hatıra yüklü, bütün ömürlerinin mânasını taşımaya, onların yerini almaya hazır cümlesini meydana getirmeleri gibi, Suat'ın ümitsizliği de bütün bu hayalleri benimsemiş, onları kendi zalim tecrübesiyle Mümtaz'ın içine mal etmişti. (275,16)

Onun ötesinde *karşı yakanın puslu yol fenerleri yıldızları taklit eden bir durgunlukla, sanki etraflarındaki hayatı değil, kendi sükûtlarını bekliyorlardı.* (298,29)

Bir yığın yıldız berrak ürperişleriyle ancak karanlığını daha şiddetlendirdikleri bir gök ortasında ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri gibi parlıyordu. (299,2)

Hemen hiç kimse onun vaziyetini anlamıyor, herkes bilerek veya bilmeyerek eski yaşayışının devamını istiyor ve genç kadın hiç olmazsa evlenene kadar onu değiştirmeye cesaret edemediği için bütün bu dostlukları kabule mecbur oluyor, *davetler, toplantılar birbirini kovalıyordu. (305,15)*

Saat üç buçukta, en üst kattaki *Rum ailesinin sepeti aşağıdaki sebzeçiye uzanır*, karışık bir dille yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya bir konuşma başlar, karşı berber dükkânındaki manikürcü kadın, evlerde çalışma saati geldiği için sokağa koşar, fakat mahalle hakkında tam bir tekmil haberi almadan sokaktan ayrılmak istemezmiş gibi kolacı kadınla, bitmez tükenmez, - onun tarafından sadece hayret, kolacının madaması tarafından yalnız sır tevdi şekline- konuşmasına başlar, yanı başında apartmanda *piyano dersinin akisleri Mümtaz'ın yalnızlığına her perdeden Do'ların Mi'lerin kapalı işaretlerini atardı. (309,1)*

O yalnızlık, sükût, ümitsizlik hissi, içinde *zehirli bıçaklar gibi çalışan hiddet ve kin...* (310,20)

Düşünce cesurdur ve kendisine karşı koyabilecek başka bir kuvvet bulunmamak felaketine mâruzdur. (321,33)

Ara sıra *vapur düdüğü onları gömüldükleri köşede arayıp buluyor*, içlerini, ıssız dalgalara teslim olmuş kıyıların, boş yalıların, rüzgârla kamçılanan iskele meydanlarının, bir koridor gibi muzlim ve hayattan uzak yolların hüznüyle dolduruyordu. (325, 29)

Ve bahar her taraftan taarruz halindeydi. (332, 10)

Yaz günleri, rüzgârıyla o kadar hoş giden Yenicami'nin kemeri altında bir daha "müdafasız adamım..." diye tekrarlardı. (337, 16)

“ Ölüml düşünceci bizde, kat’i vaziyetleri olduğu gibi kabul eden bir taraf vücuda getirmiş!” (338, 14)

Otomobiller insanların arasından adeta onları birbirinden ayırarak, iterek geçiyorlardı. (338, 24)

Bu biçare ise *sırtındaki yük tarafından yutulmuş!* (339, 14)

Çünkü “hep veya hiç” i biz dahi biraz kendimizde derinleştirdik mi, *terazi mücerret muvazenesinden kıl kadar uzaklaştı mı unuttur,* azapların, aldatıcı hayallerin, ümitlerin, pişmanlıkların dünyası başlardı. (375, 20)

1.2. Tabiattan İnsana Aktarma

Yine bir dilde yaygın olarak görülen bir deyim aktarması türü, tabiattaki nesnelerin adlarının ve bunlarla ilgili sıfatların insanlar için kullanılmasıyla oluşur.

“Eşek, maymun, öküz, keçi, kuzu, aslan, kurt, çaylak, kaz özellikle argoda kullanılan armut, hıyar, kabak, balkabağı, kereste, odun kelimelerine, ayrıca sert, yumuşak, tatlı gibi, tabiattaki nesnelerin özelliklerini gösteren sıfatlara kadar uzanan bu aktarmalarda da yine diller arasında benzerlik ve koşutluklara rastlanır” (Aksan, 2003:65).

Aşağıdaki romandan alınmış cümlelerde italik kelimelerde tabiattan insana aktarma yapılmıştır.

O, yatakta çiviliydi (kalkamıyordu, çivilenmek genelde ağaca mahsustur); göğsü zorlukla inip kalkıyordu. (12, 6)

Uyanır uyanmaz kayığa atlıyor, sırasına göre yelkenle, bazen motorla iskeleye geliyor, orada balık avlamaya çalışıyor. (120, 19)

Bu *sert yüzler*, bu nasırlı eller, bu denizden, balıktan, dalgadan, yelkenden, ağdan başka bir şey bilmiyor gibi görünen insanlar, yanı başlarında mayosunu boynuna eşarp gibi dolamış siyah saçlı Del Sarto’nun Meryemleri çehreli genç çocuk, hepsi bu tecrübenin malıydılar. (134, 14)

Bütün bu konuşmalar ve onu karşılayan *lezzetli dalgınlıklar* arasında Mümtaz alttan altta, Adile Hanımın Nuran'ın neşesini nasıl bozacağını, ona neler söyleyeceğini, mazinin hangi köşesini açacağını, hulasa sevgileri için ne gibi imkânsızlıklar çıkaracağını merak ediyordu. (146, 29)

Şimdi de *genç kadının çok tatlı sarhoşluğu* Boğaz gecesi ile birleşiyordu. (180, 11)

Sesi kalın ve dikti, kelimeleri eliyle bir kabartmayı yokluyormuş gibi harflerin ve seslerin bütün kudretini aşikâr ederek söylüyordu. (378, 17)

1.3. Tabiattaki Nesnelere Arasındaki Aktarma

“Tabiattan insana aktarmalar gibi, tabiattaki varlıklar arasında da yine, benzerliklere dayanan ve benzetmenin ileri bir aşaması olan aktarmalar her dilde görülür. Bunlar arasında hayvandan bitkiye, hayvandan hayvana aktarmalara rastlanmaktadır. Kuşburnu, katırtırnağı, tavşankulağı... gibi” (Aksan, 2003:66).

Aşağıdaki romandan alınmış cümlelerde altı çizili kelimelerde tabiattan tabiata aktarma yapılmıştır.

Uyanır uyanmaz kayığa atılıyor, sırasına göre yelkenle, bazen motorla iskeleye geliyor, orada balık avlamaya çalışıyor, kahvede kitap okuyor, ihtiyar bahçıvanlarla ve semtin eskileriyle konuşuyor, çok bunaldığı denizde iş bulamadı zamanlar yukarılara çıkıyor, Nuran'ın evinin etrafından uzak durmak şartıyla tepelerde dolaşılıyor, boğaz baharının o *sert rüzgârında* kır çiçeklerinin, otların arasında geziniyordu. (120, 19)

Fakat ayın etrafında gene küzahî renklerde perde perde açılan çok *hafif bir duman* tabakası vardı.(181,13)

Ağır ve haşin gece, büyük, koyu lâcivert ve altın bir kuş gibi, sanki başının üstünden kayar gibi oldu.(299,15)

1.4. Somutlaştırma

“Somutlaştırma, “Dildeki soyut kavramları somut kavramlardan yararlanarak anlatıma yönelme”dir” (Korkmaz, 1992:136).

“Bu terimle adlandırılan deyim aktarmaları değişik yollardan yararlanan türleriyle Türkçenin bütün lehçe ve ağızlarında olduğu gibi Türkiye Türkçesinin ölçünlü dilinde de çok yaygın bir anlatım biçimini ortaya koyar.

Somutlaştırmanın en yaygın türünü, belli bir durumu, davranışı, bir tutumu insan gözünde çok somut bir biçimde canlandırmak üzere, çoğu kez, bir sahnede izlenircesine dile getirmek amacıyla oluşturulan deyimlerde görülmektedir. Kılı kırk yarmak, tavşana kaç, tazıya tut demek, kazdığı çukura kendi düşmek, baltayı taşavurmak gibi deyimlerde bu tutum belirgin olarak ortaya çıkar. Bu, yüzleri hatta binleri bulan ve deyimlerimiz içerisinde önemli bir yeri olan ögeler başka dillerdeki benzerleriyle karşılaştırılacak olursa, taşıdıkları tanı inceliğiyle dilin anlatım gücünü gözler önüne sermektedir.

Somutlaştırma içeren deyimlerin bir bölümü de insanoğlunun yaşamında karşılaştığı çeşitli durumların, güçlüklerin, sorunların anlatımında yine benzetmeye dayanan ve çoğunlukla tamlamalardan oluşmuş ögelerdir.

...

Her biri çok anlamlı olan ve değişik çatıları da bulunabilen sulanmak, fitillemek, aşılacak, bulaşmak, patlamak vb. eylemlerin temel anlamlarının yanında bu tür aktarmalarla yan anlamları da oluşmuş bulunmaktadır. Örneğin bir nesnenin sıcaklığının artmasını anlatan ısınmak, bir kimsenin, bulunduğu ortamı, birlikte bulunduğu kimseleri yadırgamamaya ve sevmeye başlamasını da anlatır. Patlamak “aşırı sıkılmayı”, aşılacak “bir ideolojiyi yerleştirmek”, zehirlemek ise “bir kimsenin kafasına zararlı düşünce ve duyguların yerleşmesine neden olmak” anlamında kullanılır.

İncitmek, incinmek, kırmak, kırılmak bütünüyle duygusal olayları da anlatır niteliktedir; bir insana, bir hayvana duyulan içten sevgiyi anlatan bağlanmak da bu türden, başka bir örnektir” (Aksan, 2003:118-120).

Aşağıdaki romandan alınmış cümlelerde somutlaştırmaya örnekler vardır.

Mümtaz ise baba mirası olduğu için bir türlü bu kirayı aklından çıkaramayan *yengesini kırmak* (üzmek) istemezdi. (12, 9)

O, bu saadeti taş taş, seneler boyunca *örmüştü*(inşa etmek).(13,28)

Çünkü İhsan’ın hastalığı *ağırdı*(iyileşmesi zordu).(13,29)

İhsan kendisinin *gölgesiydi*(hep yanında olmak).(17,29)

Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı *hafifletiriyordu*(rahatlatmak).(19,8)

Bu garip ruh hâli Mümtaz’da senelerce devam edecek, her adım atışında ayağına *takılacaktı*(düşürmek, tökezletmek).(28,27)

Mümtaz, bu ikinci türkü ile küçücük ömrünün henüz mânasını dahi kavramadığı kederlerin içinden çıkar, birdenbire çok *ışıklı*(mutlu), *taptaze*(yeni): fakat bununla beraber yine hasret ve ıstırap dolu başka bir dünyaya girerdi.(35,5)

Orada da kendi çocuk muhayyilesine sığmayan bir yığın şey, orada da ölüm, gurbet, kan, yalnızlık ve içinde çöreklenen o *yedi başlı ejder* hüznü vardı.(35,10)

Bu *güneş gözlerine batıyor*, paylaşamadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu.(37,2)

Bir taraftan *İhsan’ın kendisine açtığı yoldan*(düşünce) yürürken, öbür taraftan da kendi istidadı onu şiire ve sanata sürüklüyordu.(40,6)

Bâkî’yi, Nefî’yi, Nailî’yi, Nedîm’i, Galib’i, Dede ile, İtrî ile beraber Mümtaz’a o *aşılarmıştı*(benimsetmek). (40,27)

O, insanda yıpranmamış, sağlam, her türlü tecrübeden uzak, *yalnız hayata* (kimsesiz) *dayanmak* (katlanmak) için kuvvet veren bir memba gibi durmalıydı.(43,6)

Fakat hiçbiri istediği gibi kımıldamıyor, dantelâlı birkaç uçuş topraktan ancak yarım arşın yüksekliğinde çırpınıyor, sonra heyecan *sönüyordu*(dinlemek).(45,9)

Daha kapının önünde deminki isteği *söndü*(geçti).(46,9)

Sadece ötesi, bu azabın daha *keskini*(korkunç) var mı? Gibi etrafa bakmıyordu.(52,14)

Fakat Mümtaz *düşüncesini* fotoğraftan *ayıramıyordu*.(119,9)

Yalnız, bütün ömrüyle bu kayığa yıkıldığını, orada *külçelendiğini* (külçe gibi sabit kalmak) biliyordu.(123,2)

Hava biraz serinlerse kalkıp gitmek kararıyla yaklaşan *akşamı ve baharı tadıyorlardı*.(123,5)

Gezdikçe köşkün *zevkini tatmıştı*.(127,3863)

Mümtaz barbunyanın bu etnik ve sosyal macerasına *bayılmıştı*(çok beğenmek).(156,11)

Hamlelerle değil, *sağlam bir düşünce* ile çalışmak istiyordu.(184,27)

Karşılarında iki hanım iskelede vapur bekliyor, arkada birkaç ihtiyar sükûnetle *akşamı tadıyordu*.(211,12)

Bundan sonra size yalnız *dostluğumu verebilirim*.(374,18)

Yarın sabah Mümtaz'ın önünde *siyah bir kuyu idi*.(375,30)

1.5. Duyular Arasında Aktarma

“Deyim aktarmalarının bu türünde, farklı duyu alanlarına ait kavramların bir araya getirilerek canlı bir anlatım sağlanası söz konusudur. Dokunma duyusuyla ilgili olan sıcak sıfatının sıcak bir ses gibi duyma, sıcak bir bakış, sıcak renkler gibi, görme duyusuyla ilgili adları nitelemesi, ses için soğuk bir ses, tatlı bir ses gibi tamlamaların kullanılması hep bu eğilimin tanıklarındandır” (Aksan, 2003:68).

Aşağıda verilen romandan alınmış cümlelerde italik kelimelerde duyular arası aktarma yapılmıştır.

Macide *yumuşak* (güzel) ve taze çimen rüyası *sesiyle* (dokunma-ışıtme) cevap verdi. (17,14)

Kuytu bir cami duvarının kenarında, güneşin girmedığı, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş, vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi *insana batan berrak çığlıklarla* gülüp konuşmadıkları bir yer... (37,5)

Bir ayağı sakat, çiçekbozuğu, *gözlerinin içi gülen bir adam* birdenbire onu yakalamış; “Emmioğlu böyle sevilmez...” diye havaya kaldırmış, “Böyle asık suratlı olma, her şeyi unut...” diye öğüt vermiş, hatta karşılık beklemeden onunla arkadaş olmuştu.(37,23)

Bayezit Camii’nin yan tarafında, büyük kestanenin altında güvercinleri seyretmek, sahaflar içinde kitap karıştırmak, tanıdığı kitapçılarla konuşmak, sıcak gündən ve sert aydınlıktan çarşının birdenbire *insanı kavrayan loşluğuna ve serinliğine girmek, bu serinliği çok arızî bir hal gibi teninde duya duya yürümek* hoşuna giderdi.(42,4)

Fakat altlarında *deniz geniş su tabakalarıyla kayıyor, garip, keskin*, büyük davetlerin *sesi* ve kokusuyla onları taşıyordu. (122, 23)

Deniz *ağır bir sessizlik* (dokunma-ışıtme) içindeydi ve bu sessizlik onları mumyalamış gibiydi.(128,18)

Onun bilmediği cazibeleri ve bildiği cazibeleri, *yumuşak sesi*(dokunma-ışıtme), dost gülüşü, istediği zaman insanın içine arzunun cinayet kadar kırmızı, ateş kadar yakıcı ve sonra garip bir şey, eski camilerdeki o renkli camlardan hafız sesleriyle beraber dökülen ışık kadar ruha ait şeylerle dolu iksirini akıtan bakışları vardı.(132,9)

Etraflarında yosun, kabuklu hayvan, *deniz dibi kokusu gözle görülecek şekilde koyulaşıyordu* (koklama-görme). (134,3)

Nuran kendi içinde üç gün bu *sert konuşmayı* (dokunma-ışıtme) dinledi. (139,28)

Nağmenin billûru öyle karanlık akislerle(görme-ışıtme) doluydu ki insan ruhunun çalıştığı iki uç, aşk ve ölüm ister istemez birleşti. (150,14)

Onun ses miyarı bizim ölçümüzdeki *yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler* (dokunma-ışıtme) değildi. (192,18)

Kendi içinde toplanmanın bütün sırrı bu çehrenin içi, *ten sertliğindeydi* (görme-dokunma); onun yanı başında biraz arkada ressam Cemil, kumral saksonya fağfuru çehresi biraz daha incelmış tatlı bir gülümsemede sanki biraz evvel geçtikleri yolu seyrediyordu. (265, 10)

Onu alafranga musikîdeki flütlerin, kornelerin hattâ o acayip ve asırlarca hayvanî bünyeyi yoklamış av nağmelerinin koyu zümrüt yeşili veya *kan rengi sesiyle* (görme-ışıtme) karıştırmamalıdır. (267, 2)

Tevfik Bey, neyin sesiyle belki de eseri bozacak bir yarışa girmemek için bu sefer *sesini âdeta hafifletmiş* (dokunma-ışıtme), iyi yontulmuş kıymetli bir taşın üzerinde, gözün ancak takip edebileceği çok yumuşak bir kabartma hâline getirmişti. (270, 10)

...akşama doğru ilk karanlık arasında bağırdığı zaman ise bu *sesin kıvrımlarında* (görme-ışıtme) “Ben sana söylemedim mi?..” gibi bir nevi itap başlardı. (308, 19)

Taksi sesleri, kornalar, çok rutubetli havada keskinliklerini (dokunma-işitme) kaybetmişler, yüksek bir yerden atılan bir şilte gibi yayılıyorlardı. (312, 18)

Sesi ekşimiş(tat alma-işitme) ve küflü bir hamura benziyordu. (314, 28)

Mümtaz için bu ses, bu kireci rutubetle kabarmış duvarlara benzeyen kaba, tecrübeleri kendisine yabancı, iptidaî kadın yüzü bu baygın ve *cıvık bakış* (dokunma-görme), garsonun sessiz gülüşünün yanında bütün fecaatini kaybediyor, ehemmiyetsiz bir şey kalıyordu. (315, 28)

Nuran'ın yüzü cigara dumanı, alkol kokusu, *yapışkan seslerle(dokunma-itime)* dolu meyhanenin havasında sanki kendi düşüncesinden, bir an içi olsa dahi, bu kadar mahzun bir şekilde ayrılmaya razı değilmiş gibi, karşısına çıktı. (316, 10)

Sümbül Hanımın çürük dişlerinin arasında *çok tatlı bir tebessüm(tat alma-görme)* vardı. (319, 17)

2. Ad Aktarması – Mecaz-ı Mürsel

“Eski retorik çalışmalarından beri ele alınan ve söz sanatlarından biri olarak görülen ad aktarması anlatımı kolaylaştıran ve ona güç kazandıran aktarmalardan biridir. Ad aktarması özellikle şiir dilinde çok yararlanılan bir anlatım biçimidir. Ad aktarması **mecaz-ı mürsel** sanatını karşılar. Ad aktarması bir sözü gerçek anlamı dışında benzetme amacı gütmeyen kullanmak biçiminde tanımlanabilir. Aynı cümledeki göstergeler arasında ad aktarması yapılır.

Ad aktarması şu özellikleri taşır:

- 1) Göstergenin gerçek anlamının dışında kullanılması,
- 2) Engelleyici bir ipucu bulunması,
- 3) Benzetme amacı olmaksızın yapılması”(Aydın,2007:91)

“Yine, aynı zamanda bir söz sanatı sayılan ad aktarması şöylece tanımlanabilir:

Bir kavramın, kendisi kullanılmadan, ilgili bağıntılı olduğu bir başka kavramla, bir başka göstergenin dile getirilmesidir. Deyim aktarması bir benzerliğe, ad aktarması ise bir ilgiye, bir ilişkiye dayanılarak yapılan aktarmalardır. Sinema için beyaz perde, genç için körpe zihin, tenisçi yerine raket, seçime katılmak yerine sandık, İstanbul için Yedi Tepe vb. ad aktarmalarıdır” (Aksan, 2000:188).

“Ad aktarması bazı kaynaklarda mecaz-ı mürsel olarak geçmektedir. Külekçi’ye (1995:19) göre, bir sözün mecaz-ı mürsel sayılabilmesi için his ve heyecanın yanı sıra, söz gerçek anlamı dışında kullanılmalı ve sözün gerçek anlamını düşünmemize engel bir şey bulunmalıdır.”

“Bu tür aktarmalarda, anlatılmak istenen kavram yerine, onunla ilişkili bir başka kavram veya kavramlardan yararlanılarak yine güçlü ve canlı bir anlatım sağlanmaya yönelinir. Ölmek kavramı için, değişik kullanım yerleri ve amaçları olan sözlerden yararlanıldığını anımsatmak gerekir. Can vermek, son nefesini vermek, eceli gelmek, son uykusuna yatmak, gözlerini yummak, gözlerini (dünyaya) kapamak, öbür dünyaya gitmek, Rahmeti Rahmana kavuşmak, Allah’ın rahmetine kavuşmak, vadesi yetmek, vadesi tamam olmak, namazı kılınmak, ahirete intikal etmek, öbür dünyayı boylamak, kuyruğu titremek, tahtalıköyü boylamak, cartayı çekmek, mortoyu çekmek v.b.” (Aksan, 2003:121–123).

“Bazı ad aktarması türleri şu şekildedir:

1. Bütün Yerine Parçanın Anılması: Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!

(Parça durumundaki hilâl söylenmiş, bütün durumundaki bayrak kastedilmiş)

2. Parça Yerine Bütünün Anılması: Uçak Antalya’ya indi. (Bütün durumundaki Antalya söylenmiş, parça durumundaki Antalya Havaalanı kastedilmiş)

3. Sanatçı – Eser İlişkisi: Bu yaz Tolstoy’u okudum. (Yazar söylenmiş, eserleri kastedilmiş)

4. Yer – İnsan İlişkisi: Deprem korkusundan, İstanbul bu gece uyumadı. (İstanbul söylenmiş, İstanbul’da yaşayan insanlar kastedilmiş)

5. İç – Dış İlişkisi: Sobayı yak da biraz ısınalım. (Soba söylenmiş, içindeki yakacak kastedilmiş)

6. Yer – Olay İlişkisi: Çanakkale vatanın bölünmezliğini vurguluyor. (Yer adı olan Çanakkale söylenmiş, Çanakkale Savunması kastedilmiş)

7. Yer – Yönetim İlişkisi: Ankara, olayları soğukkanlılıkla izliyor. (Yer adı olan Ankara söylenmiş, hükümet kastedilmiş)

8. Yön – Ülke İlişkisi: Batı, Irak Savaşı’na kayıtsız kaldı. (Yön adı batı ile kastedilen Avrupa devletleridir)

9. Sebep – Sonuç İlişkisi: Bereketin yağması köylüyü güldürdü. (Sonuç söylenmiş, sebep kastedilmiş. Yağmurun yağması nedendir, bereket sonuçtur.)” (Aksan,2003:123-124).

Aşağıda verilen romandan alınmış cümlelerde altı çizili kelimelerde ad aktarması yapılmıştır.

Biraz sabırla her şey *ayağımıza gelir* (kendisini bulmak). (10, 22)

Babası her akşam yaptığı gibi büyük, keskin, billûr lambanın şişesini çıkarmış, *onu*_(fital) yakmaya çalışılıyordu. (24,1)

Her gün *şehir* (şehirde yaşayan insan) yeni bir havadisle çalkalanıyor, bu gün yukarılarda büyük bir isyandan korkuyla bahsediliyor, ertesi gün, akşamüstü unutulacak bir zaferin müjdesi *sokakları* (sokaktaki insan) neşe ile dolduruyordu. (29, 22)

Sonra hastanın odasına kapanıyor, daima hareketli, daima canlı *sokağın* (sokaktaki insan) kendisine kadar çıkan gürültüsü içinde ona arkadaşlık ediyordu. (34, 14)

Onun gelişiyile *evin* (evdekiler) hayatı derhal değişti. (38, 13)

Daha ilk günden bütün *sınıf* (sınıftaki insan) ona hayran olmuştu. (39, 11)

Üstelik içi rahat değildi, *kafası* (kafasındaki düşünce) ikiye, hattâ üçe bölünmüştü. (46, 10)

Henüz *yelken* (yelkenli kayak) mevsimi değildi. (120, 12)

Bütün *çehreler* (insan) aynı idi. (133, 27)

Aylardır görünmeyen Mümtaz bile günün birinde saat dörde doğru apartmanın *kapısını* (kapının zili) çaldı. (144, 3)

Fakat o, bunu biliyor, “*bütün İstanbul* (İstanbul’da yaşayan insan) pazarda çocuğum” diyordu. (153, 6)

Sanki bilinmeyen şeylerle zengin, ağır, iyi hazırlanmış bir renge benzeyen bir *güneş* (güneş ışığı) bahçeyi dolduruyordu. (221, 3)

Konya’da genç kadının bahsettiği küçük çapkınlıklarını yaparken, *daktilolarını* (sekreter) ayartmaya çalışırken bile onu düşünüyordu. (223, 17)

Peguy’u (kitaplarını) okumadın mı? (249,4)

ANLAM BİLGİSİ UNSURLARINA ÖRNEK DERS İŞLEYİŞ PLANLARI

Ders: Türkçe

Konu: Eş anlamlı kelimeler

Süre: 40+40 dk

Sınıf: 7

Araç-gereçler: Karton, renkli kalemler

İşleyiş:

Bir karton üzerine renkli kalemlerle eş anlamlı iki kelimenin ayrı ayrı kullanıldığı, diğer kelimelerinin de aynı olduğu iki cümle yazılır.

Sınıfa bu kartonlarla gelinir. Dört öğrenci seçilerek her bir kartonu iki kişi tutup sınıfa göstermeleri istenir. Diğer öğrencilere cümlelerde hangi kelimelerin farklı olduğu sorulur. Böylelikle eş anlamlı olan kelimelere dikkat çekilmiş olur. Daha sonra öğrencilere bu iki kelimenin farklı olmasının cümlelerin anlamında nasıl bir değişikliğe yol açtığı sorulur. Öğrencilerden iki kelimenin de cümlelerin anlamlarını değiştirmedeği sonucuna ulaşmaları beklenir.

Doğru cevaba ulaşıldıktan sonra öğrencilere bu kelimelerin “eş anlamlı” olduğu; yazılışlarının farklı ama anlamlarının aynı olduğu bilgisi verilir.

Daha sonra Huzur romanından alınıp küçük kâğıtlara yazılmış olan eş anlamlı kelimeler bir kavanoza veya kutuya doldurulur gönüllü olan bir öğrenci seçilerek kutuyu sınıfta dolaştırması ve sınıftaki öğrencilerin birer tane kâğıt çekmeleri sağlanır. Öğrencilerden birinden elindeki kelimeyi okuması istenir, öğrencinin okuduğu kelimenin eş anlamlısının kimde olduğu sorulur. Daha sonra aynı şekilde bütün öğrenciler ellerindeki kelimeleri eşleştirir.

Böylece kavratılmış olan eş anlamlı kelimeler oyun yoluyla pekiştirilmiş olur.

Ders: Türkçe

Konu: Eş sesli kelimeler

Süre: 40+40 dk

Sınıf: 8

Araç-gereçler: Kelimelerin farklı anlamlarını gösteren fotoğraflar.

İşleyiş:

Sınıfa elde fotoğraflarla girilir. Öğrenciler derse hazır hale getirilir. Üç öğrenci seçilir, tahtaya çıkarılır. Yüz- filini, yüz (insan yüzü) ve yüz sayısını gösteren üç fotoğraf öğrencilere birer tane dağıtılır. Bunları sınıfa göstermeleri sağlanır. Sınıfa “bu fotoğraflar neyi ifade ediyor?” şeklinde soru sorulur. Öğrencilerden yazılışı aynı olan fakat anlamları farklı olan bu kelimelere ulaşmaları beklenir.

Öğrencilerden gönüllü olanların cevap vermesi sağlanır. Tüm gönüllülere söz hakkı tanınır. Öğrencilerin verdiği cevaplar tahtaya yazılır, böylelikle üç kelimenin de yazılışının aynı fakat anlamlarının farklı olduğu hissettirilir.

Bu kelimelere “eş sesli kelimeler” dendiği söylenir.

Daha sonra Huzur romanından eş sesli kelimelerin geçtiği aşağıdaki cümleler örnek olarak verilir.

-Bir tanemizi al(almak) ve giyin ve öbür kapıdan başka bir insan olarak çık!
(57, 1575)

-Kanlıca koyunda(denizden karaya doğru girinti) mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran’a bunu anlattı.(184,5722)

-Size gül(çiçek) ilahisini okuyayım! dedi.(303, 8282)

-Ama soğuktan da donarız,(donma eylemi) değil mi? (323, 8927)

-Kışın sıkıntısı içinden, yazın(mevsim) güzel günlerine birdenbire çıktılar.
(325, 8971)

Bu cümlelerdeki eş sesli kelimeleri öğrencilerin bulması sağlanır. Onlardan da eş sesli kelimeleri içeren örnek cümleler kurmaları istenir.

Böylelikle konu kavratılmış ve pekiştirilmiş olur.

III. BÖLÜM

ANLAM BİLGİSİ UNSURLARININ ROMANIN ÜSLUBUNA ETKİSİ

Üslup Nedir?

Her yazarın, her hatibin fikrini, duygularını anlatmak için kullandığı özel anlatım tarzı üslup olarak adlandırılır. Edebiyatta üslup bir eserin değerini belirlemede önemli kıstaslardan biridir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde üslubun kelime anlamı üç farklı şekilde aşağıdaki gibi verilmiştir:

1. Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz: *“Akşam içinde en büyük üstatların eserleri kadar mükemmel ve muhteşem olan tabiat bize bir eda ve üslup dersi verir.”* -A. Ş. Hisar.

2. Bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil: *“Bu üslup ruhumun yazıma akseden hâletini gösteriyor.”* -R. H. Karay.

3. ed. Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil: *“Dili, üslubu, istiareleri, hayalleri herkesinkinden ayrı olan bu eserin mevzusunu bile başkalarinkine benzetmedi.”* -A. H. Çelebi.

“Edebiyat terimlerinin çoğunda olduğu gibi, üslubun da efrâdını câmî, ağıyârını mâni bir tanımı yoktur; birçok tanım denemeleri vardır. Ancak bunların hiçbiri; üslubun tam ve kesin ifadesi olmamakla birlikte, her biri onun çeşitli yönlerini tanımamıza yardım edecek niteliktedir.

...

Arapça bir kelime olan üslubun Latince karşılığı **stylustur**. Fransızcada **style**, İngilizcede ise **stil** şeklinde kullanılmaktadır. Önceleri sert yüzeyleri kazıyarak çizmeye yarayan sivri uçlu bir nesne anlamına gelen kelime, Fransızcada dolma

kalem anlamındaki **stylo** şekline bürünmüştür. Dilimizde çok eskiden beri kullanılan **üslubun, style** karşılığı bir edebiyat terimi olarak kullanılması çok yenidir. Nâmık Kemâl, Süleyman Paşa ve Münif Paşa'da beyânla karşılanan terim, Recâizâde Mahmut Ekrem tarafından **Üslup** şeklinde değiştirilip her şahsın fikir, duygu, düşünce ve hayallerini anlatmadaki hususi tarzı olarak tarif ve izah edilmiştir”(Çoban,2004;13).

“Sıradan okur, çayın içinde eriyen şekerin tadını aldığı gibi, metnin içindeki üslubu sezebilir; en azından hoşlanma duygusunun nereden kaynaklandığını, sözün arkasında hangi gizli anlamın yattığını bilir fakat adını koyamaz. Eleştirel okur, adını da koyar, hazır ad ve sıfatları da tartışır.

...

Edebî üslup çözümlenmesi, bir bakıma metnin estetik açısından yorumlanmasıdır”(Çoban,2004;9).

Bütün metinlerin kendine göre bir anlamı vardır. Edebiyat dışı metinler tek anlamlıdır. Bir konuda bilgi vermek veya bir şeyi açıklamak için yazılır. Onlarda anlamın anlamı yani bir sanat ifadesi, üst anlam yoktur. Bunlarda anlam metnin dışındadır; bu nedenle geneldir nesneldir...

“Fakat edebî metnin anlamı diğerlerinden farklıdır. Başta yüzeysel ve derin anlamlar olmak üzere, onlarda “çok anlamlılık” söz konusudur. Ayrıca bu anlamlar özeldir, bireyseldir, öznedir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, algılanabilir bir anlamı, bildirisi, mesajı olmayan biçimlerin bir sanat yapıtı sayıldığı görülmemiştir”(Çoban, 2004:71).

...

“Anlam, metnin içeriğiyle de sınırlı değildir. Çünkü metin dışına yapılan göndermeler ve okurun ekledikleriyle sürekli genişler. Bu değişim ve özellikler, bir bakıma sanat dilinin ölçüsü sayılır” (Çoban, 2004:72).

“Edebi dil başta olmak üzere, her dil mecazlardan yararlanır. Zaten mecazlılık, dilin yapısında vardır. Anlamı ifade etmek için zaruri olan, yapmacık görünmeyen mecazlar; heyecanı dile getiren ünlem ve seslenmeler, anlamı vurgulayan sorular, kavrama ve anlamayı pekiştiren benzetmeler, dikkati uyaran tezatlar(çelişimler) şairin tutumunu ve eserinin üslubunu tayin eder. Edebiyat dışında da kullanılan mecazlar ve benzetmeler, ‘insan beyninin çalışmasının bir sonucudur. Şu halde mecazlar ve teşbihler günlük dilin büyük bir kısmında gizli olarak argo ve atasözlerinde ise açık olarak zaten bulunmaktadır.’ Edebî eser, onlardan yararlanıldığı ölçüde zenginleşecek ve güzelleşecektir. Kaldı ki insan, günlük hayatında bile onlara başvurmak ihtiyacı duyar” (Çoban,2004;54).

“Numan Külekçi’ye göre edebî sanatlar, sözün anlamı kadar güzelliği için de önemlidir: “Sözün güzellik kazanması açısından edebî sanatlar vazgeçilmez unsurlardır. Bizim lisanımız, günlük konuşmalarda bile mecaz, tevriye, kinaye, tariz, istiare gibi edebi sanatlar vasıtasıyla söze parlaklık kazandırmaya çok elverişlidir.” Üstelik bu sanatlar, sanatçıyı mükemmele götürecek vasıtalarlardır. Zira sanatçının amacı eksiksiz ve kusursuz olanı meydana çıkarmak, mutlaka güzele varmaktır” (Çoban,2004;55).

Edebî metinlerde anlam bilgisi unsurları yazarın üslûbuyla ilgili olarak sık ya da seyrek kullanılabilir. İncelemiş olduğumuz Huzur romanında görülen odur ki Ahmet Hamdi Tanpınar anlam bilgisi unsurlarına sık sık yer vermiştir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, romanında zaman ve tarih duygusunu gözden kaçırmadan, kahramanlarının iç çatışmalarını ustaca vermiş; tarih ve kültür birikimini özlerinde duyan bu kahramanların trajik serüvenlerini anlatırken, çağrışımlar ve göndermeler yoluyla toplumsal olgulara da değinmiştir.

Eserde mecazlara, benzetmelere, hayallere, aktarmalara vb. sık sık yer verilmesi üslup bakımından derin ve anlamlı etkiler yapmıştır. Anlam bilgisi unsurları olayların, durumların ve mekânların okuyucunun gözünde canlandırılması açısından sağlam birer destekçidir.

Tanpınar romanda hayatı masal tadında bir güzelliğe kavuşturan bir dil kullanmış. Bunu sağlamada en büyük yardımcısı da anlam bilgisi unsurları olmuştur. “Uzaktan bir kuş sesi duyuldu.” demek yerine; “ Tek bir kuş sesi, uzakta tıpkı bir orkestrada kemanlar ve viyolonseller arasında bir flüt sesinin birdenbire uyanışı gibi, acayip bir hasreti iki üç defa tekrarladı. (212, 7) ” demesi onun anlam bilgisi unsurlarından biri olan benzetmeyi ne kadar güzel ve farklı kullandığının, hayal dünyasının genişliğinin bir göstergesidir.

Yine; “ Bu küçük çehrenin(ad aktarması) tanımadığı hiçbir tarafı yoktu. *Onun aşka bir çiçek gibi* (benzetme) açılışı, o derinden ve biçare bir tebessüm üzerinde kapanışlar, kısık gözlerinin içinde yanan âdeta madenî ışık, sonra *Boğaz sabahları gibi* (benzetme) perde perde (ikileme) değişmesi, Mümtaz için kendi ruhunun manzarası olmuştur”(164,21). Cümlelerinde benzetme, ad aktarması ve ikilemelerle anlatılan Mümtaz’ın Nuran’a bakış açısı onu hayalinde canlandırışı ve bunun tarif şekli de gösteriyor ki yazarın üslubunda önemli belirleyicilerden biri, anlam bilgisi unsurlarıdır.

“Geceyle sokak fenerleri, mehtaptan gayrı her ışık garip bir durgunluk kazanmıştı. Öyle sessiz, sadece kendileri olarak suyun üstünde ve içinde sütunlarını, kemerlerini, altın saçaklardan kapılarını uzatıyorlardı(186,13).” Bu cümlelere bakıldığı zaman ışıkların durgunluğu ve sadece kendileri olmaları anlatılırken insan tabiata aktarma yaparak ışıklar sanki kişileştirilmiştir bir sadeliği böyle sanatlı anlatmak başka türlü mümkün değildir gibi geliyor insana.

“Bu biçare ise sırtındaki yük tarafından yutulmuş!” (339,14), “Düşünce cesurdur ve kendisine karşı koyabilecek başka bir kuvvet bulunmamak felaketine maruzdur.”(321,33), Cümlelerinde yazarın üslubunu etkileyen etkenlerin başında anlam bilgisi unsurlarının geldiği bir kere daha anlaşılıyor. Sırttaki yükün insanı yutması (yükün canavara benzetilmesi söz konusu), bu insanın çaresizliği, düşüncenin cesurluğu(insandan tabiata aktarma) vb. söz sanatlarıyla okuyucunun eserden daha çok haz alması sağlanmış. Anlatım düzlükten kurtarılmış, gizemli bir anlatım tarzı yakalanmıştır. Kelimeler yüzeysel anlamından çok derin anlamlarıyla kullanılmıştır.

“Ağır ve haşın gece(tabiattaki nesnelere arasında aktarma), büyük, koyu lacivert ve altın bir kuş gibi(benzetme), sanki başının üstünden kayar gibi oldu”.(299,15) , “Sesi hala dargındı(insandan tabiata aktarma)”. (174,13), “Talih bir iradesiyle(insandan tabiata aktarma) onu herkesten ayırmıştı.”(36,15)rneklelerinde görüldüğü gibi aktarmalara sıklıkla yer verilmiştir. Bu da sözün anlamı kadar güzelliğine verilen önemi gösteriyor.

Eserin tümü gözden geçirildiğinde benzetmeler, aktarmalar, mecazlar vb. anlam bilgisi unsurlarının, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın üslubunu gerçekten etkilediği hatta, belirleyici unsur olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Eserin anlam bilgisi açısından incelenmesinden sonra şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Eserde, araştırma konusu olan anlam bilgisi kavramlarının birçoğuna örnek vardır. Bunların bazılarının yoğun bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Yalnız ‘anlam değişimleri’ başlığı altın da incelediğimiz zaman gördük ki; güzel adlandırma, anlam iyileşmesi, anlam genişlemesi başlıkları altında örneğe rastlanmamış, anlam daralması, anlam kötüleşmesi ve başka anlama geçiş başlıkları için de az sayıda örneğe rastlanmıştır.

Eserde, temel anlamda kullanılan kelimeler, sanatsız ve dolaysız anlatımın olduğu cümlelerde kullanılmıştır. Bu tür kelimelerin kullanımı metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi yazı diliyle tanışması henüz yeni sayılan ilköğretim öğrencilerinin okuma zevki kazanmasına da yardımcı olmaktadır. Temel anlama örnek olarak aldığımız cümlelerden bazıları aşağıdadır.

Bu kurdele, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süstü...(15,7)

Macide kızının hastaneye gelmesini bir kere olsun istememişti.(16,19)

Bütün günü orada iki gölün etrafında gezerek geçirmişlerdi.(48,10)

Bu Nuran'la ilk defa Çekmecerelere gittikleri gündü.(48,7)

Kelimelerin temel anlamla bağlantıyı kaybetmeden, cümle içerisinde kazandığı yan anlamlar da eserde bolca kullanılmıştır. Bu kullanımlar sözün gelişinden çıkarılacak tarzda kullanılmıştır. Bu tür kelimelerin hangi anlamda kullandığını, cümlenin akıcılığı içerisinde sezecek olan çocuğun, bu tür kullanımları dili tanıma ve dile alışma döneminde görmesi oldukça önem taşımaktadır. Kelimelerin yan anlam kazandığı ve romanda geçen cümlelerden bazıları şunlardır:

Birden birkaç ses beraberce *yükseliyor* (çıkıyor), güneşte vücutlarının, yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'î ve *keskin* (belirgin) hareket yapıyorlar... (48,16)

Bu korku ile, geldikleri yollardan biraz mahzun; fakat geç kadının cazibesinden bir yığın şeyle zengin, kalbi hiç tanımadığı bir *dostluğa açılmış* (dostluğu hissetmiş) ,döndü.(119,31)

Bütün gezinti boyunca bu ürpermeyi *duymuşlardı* (hissetmişlerdi). (123,7)

Mor, kırmızı, erguvani, pembe, yeşil, kümelenedikleri *sırtlardan* (tepelerden) insanın derisine hücum ediyorlardı. (123,10)

Mümtaz sabahleyin genç kıza anlattığı şeyleri *zihninde aradı* (düşündü, hatırlamaya çalıştı). (123,27)

Mecazî anlam taşıyan sözcükler eserde, anlatıma farklı bir işlerlik ve güzellik kazandırmıştır. Yazar, romanında mecaz anlamlı sözcükleri kullandığı gibi aynı sözcüklerin anlamını, sözün gelişinden çıkarılabilecek bir tarzda kullanmayı ihmal etmemiştir.

Bazı sözcükler veya özel isimler cümle içerisinde kullanıldığı yerlerde farklı çağrışımlara yol açmaktadır. Duygu değeri taşıyan bu kelimeler de yazar tarafından romanda kullanılmıştır. Bu tür kelimeler, somut olan anlatımın dışında okuyucuya farklı düşünce ve kavramları da çağrıştırmaktadır. Bunlar, okuyucuda tek boyutlu düşünme yerine çok boyutlu düşünmeyi gerçekleştirmektedir.

Uyanır uyanmaz kayığa *atlıyor*(biniyor), sırasına göre yelkenle, bazen motorla iskeleye geliyor...(120, 19)

İlk önce aşağıya, Beylerbeyi'ne doğru *indiler*(yürüdüler). (122,17)

Mümtaz, hiç istemeden *girdiği*(başladığı) bu karışık bahisten çıkmak ister gibi etrafına bakındı.(125,14)

Ara sıra onların içinden *sıyrılıyor*(ayrılıyor) ve Muazzez'i düşünüyordu.(129,9)

Yazarın, anlatımı güçlendirme adına faydalandığı ögelerden biri de benzetmedir. İlgi çekici benzetmeler, anlatımda kuruluğun giderilmesini, okuyucunun kitaptan zevk almasını sağlamaya yönelik kullanılmıştır. Yoğun bir kullanımla karşımıza çıkan benzetme içerikli cümleler, özenli dil kullanımına karşı sempatiyi de sağlamaktadır.

Benzetmeye örnek bazı cümleler aşağıdadır.

Kadının yüzü bir harabeye benziyordu.(19,19)

Sefil, perişan mahalleler, *yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler* arasından geçiyordu. (21,17)

Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu. (21,20)

İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu *yılanı* (korku), kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı. (22,17)

Sıklıkla karşımıza çıkan başka bir kullanım da aktarmalardır. Özellikle deyim aktarmalarında, insandan tabiata-tabiatan insana yapılan aktarmalarda, somutlaştırmada ve duyular arasında yapılan aktarmalarda dilin zenginliği gözler önüne serilmiş, romanın anlatımı güçlendirilmiştir. Bu kullanımlar, etkili anlatımı sağlamanın yanı sıra çocukların dil gelişimi açısından da önem taşımaktadır.

İnsandan tabiata aktarmaya örnek cümleler;

“Dünya gömlek değiştireceği zaman hâdiseler sakınılmaz olur.”(17,5)

Bu ağustos sonu sabahı bütün *sokaklar bir fırın ağzı gibi insanı kapıyor, çiğniyor, yutuyor*(sıcaklığıyla insanı etkiliyor), sonra kendisinden bir sonrakine geçiyordu.(19,6)

Bir zamanlar Hekimoğlu Ali Paşa'nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat döküntüsü evler, bu *fakir kıyafet* (eski yırtık), bu türkü ona garip düşünceler veriyordu. (20,26)

Tabiattan insana aktarmaya örnekler;

Şimdi de *genç kadının çok tatlı sarhoşluğu* Boğaz gecesi ile birleşiyordu. (180, 11)

Sesi kalın ve dikti, kelimeleri eliyle bir kabartmayı yokluyormuş gibi harflerin ve seslerin bütün kudretini aşikâr ederek söylüyordu. (378, 17)

Somutlaştırmaya örnekler;

Çünkü İhsan'ın hastalığı *ağırdı*(iyileşmesi zordu).(13,29)

İhsan kendisinin *gölgesiydi*(hep yanında olmak).(17,29)

Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes sanki hayatı *hafifletiriyordu*(rahatlatmak).(19,8)

Romanda bolca kullanılan ögelerden biri de çok anlamlılıktır. Akıcı bir üslupla kelimelerin diğer anlamları da yansıtması birçok dilde olan bir özelliktir. Türkçeyi öğrenme sürecini yaşayan çocuklara çok anlamlı sözcükleri böylesi ustaca aktarmak onların anlam karmaşasına düşmelerini önleyecek ve zihin gelişimlerine de katkı sağlayacaktır.

Hayır, ona doğduğu günden beri *bağlıydı*(sevmek).(10,17)

Kandilliye beraber *çıktılar* (gitti).(119,16)

Mümtaz koluna *girdi*.(119,22)

Sonra Mümtaz onu yolun yarısına kadar *çıkarmıştı* (götürmek). (120,3)

Dilimizde birbiriyle hiçbir anlam ilişkisi olmayan, yazılışı aynı olan kelimeler de vardır. Farklı sebeplerle gerçekleşen bu durum bizim dil gerçeğimizdir.

Çocuğun, eş seslilik özelliği taşıyan tür kullanımları görmesi, dili kanıksamasını sağlar. Yazar, bu tür kullanımlara da romanında yer vermiştir.

Eş sesli kelimelerin geçtiği cümlelere örnekler:

Bir tanemizi *al*(almak) ve giyin ve öbür kapıdan başka bir insan olarak çık!
(57, 19)

Mevlevî kıyafetiyle çekilmiş o fotoğrafı olmasa bile, gene iki *dizini*(bacağın orta yerindeki eklem) altına alıp sandalyesinde öylece plak dinleyen Nuran'ı, bizden daha uzak şarkın minyatürlerine benzetecekti.(175,12)

Kanlıca *koyunda*(denizden karaya doğru girinti) mehtap denize bir altın oluk gibi boşanırken, Nuran'a bunu anlattı.(184,28)

Farklı kelimelerin aynı kavramı yansıtması da dilimizin özelliklerinden biridir. İfadenin farklı sözcüklerle anlatılması dilin ahengini artırır, renkliliğini sağlar. Ayrıca bu tür kelimeleri kullanan kişinin dili işlerlik kazanır. Yazarın romanında eş anlamlı olarak adlandırılan bu tür kelimelerin de kullanıldığını görmekteyiz.

Eş anlamlı kelimelere örneklerden bazıları:

İhmal edildiğini, küçük düşürüldüğünü veya haksızlığa uğradığını sandığı, yahut da çocuk *dünyasını*, o her şeyin iyi ve dost olmasını istediğim *alemi*...(14,33)

Sefil, perişan mahalleler yoksulluk yüzünden bir insan cehresini andıran eski evler arasından geçiyordu.(21,17)

Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol lambasını ışığı *altında* bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın *dibinde*, alelacele bir mezar kazmışlardı.(23,12)

...en ufak ses, en küçük gürültü, kırılan bir camdan içeri düşen bir madde gibi büyük bir şangırıtıyla, bir *yıkılış*, bir *devriliş* hissi ile onlara geliyordu.(25,13)

...bir anne rahmi gibi bu ışık parçalarını alışını ve yavaş yavaş onların üstüne *kapanışını, örtülüşünü* seyrederdi.(31,28)

Her *cins* hadise başka *türlüsünü* davet eder.(53,18)

Tanpınar'ın romanında bolca rastladığımız dil kullanımlarından biri de zıt anlamlı sözcüklerdir. Bu kullanım şüphesiz, çocukların dil gelişimine katkı sağlayan bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanımına sıkça rastladığımız kullanımlardan biri de ikilemedir. İkilemelerin kullanım gerekçesi anlamı güçlendirmek olduğuna göre yazar da ikilemeleri kullanarak anlatımda etkili olmayı amaçlamıştır diyebiliriz.

Bu *eski* şark değildi, *yeni* de değildi. (42, 30)

Mümtaz onun karşısında, sözü mümkün olduğunca kısa kesmek için tek tedbiri alıyor, ne bir *sual* soruyor, ne *cevap* veriyor, yalnız başıyla ara sıra tasdik işareti yaparak, sığındığı saçak altında bir sağanağın boşanmasını bekleyen adam gibi bekliyordu. (146, 3)

Dışarıda ne *var*, ne *yok*? Sizin dünyanız bizimkinden o kadar ayrı ki... (151, 26)

Anlam değişmelerinin de görüldüğü romanda genel olarak cümleleri oluşturan sözcüklerin alışılmış bir bağdaştırma ile bir araya getirildiğini görmekteyiz romanda dil imkânlarının verimli bir şekilde kullanıldığını, kullanılan malzemelerin okuyucuya doğrudan değil de sezdirmeyle, dolaylı bir şekilde, hikâyelerin akıcılığı içerisinde verilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Eser duyular arası aktarmalar açısından incelendiği zaman çalışmamızın “aktarmalar- duyular arası aktarmalar” başlığı altında verilen örneklere rastlanmış. Bunlardan bazıları şunlardır;

Macide *yumuşak* (güzel) ve taze çimen rüyası *sesiyle* (dokunma-işitme) cevap verdi. (17,14)

Deniz *ağır bir sessizlik* (dokunma-işitme) içindeydi ve bu sessizlik onları mumyalamış gibiydi.(128,18)

Onu alafranga musikîdeki flütlerin, kornaların hattâ o acayip ve asırlarca hayvanî bünyeyi yoklamış av nağmelerinin koyu zümrüt yeşili veya *kan rengi sesiyle* (görme-işitme) karıştırmamalıdır. (267, 2)

Ayrıca düşünce, hüznün, his gibi duygulara beş duyu arasında yer veremediğimiz için tereddütte kalınmıştır. Bu örnekleri aşağıda vermekteyiz. Bu örneklerin de duyular arası aktarma başlığı altında yer alabileceği kanaatindeyiz.

Bu, o zaman kadar *tatmadığı* (hissetmediği) bir duyguydu. (26,28)

Fakat *bilinmenin lezzeti* gariptir, ertesi akşam yine orada, ya denizin kenarında yahut sadece yola yakın bir kayanın üstünde bulunurdu. (33,7)

Mümtaz deminki *düşüncesinin ne kadar hafif kaldığını*, bu küçük ve hasta çocuğun imanıyla ne kadar üstün olduğunu anladı. (334, 22)

Bir yığın yıldız *berrak ürperişleriyle* ancak karanlığını daha şiddetlendirdikleri bir gök ortasında ağır bir hasta evinin, ümit, azap, endişe yüklü pencereleri gibi parlıyordu.(299,2)

Bir kere olsun *bel kemiğinde dehşet* ürpersin diye! (293, 9)

Hakikatte Nuran'ın biraz ötede seyrettiği yüzü etrafında toplanan veya oradan Üçüncü Selim devrine, Şeyh Galip'e, İkinci Mahmut zamanına, kendi yaz hatıralarına, Kanlıca'daki akşam saatlerine, Kandilli yokuşu'na, Boğaz sabahlarının o acayip ışık oyunlarına *dağılan bu hayaller*, İsmail Dede'nin nağmelerinin kendiliğinden büründükleri renkli, narin ve devamsız şekiller ve çehrelerdi. (275, 12)

Onların çılgın hiddet ve kinleri, bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden iştahları ve bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir atlas gayretiyle *gerilmiş gururları*, hiç olmazsa şahsiyetlerini değişik planda göz önüne

koyan bir yığın nazariyeleri, garabetleri, *yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir arslan pençesi gibi geçen mizaçları vardı.*(260,1)

Bütün bu konuşmalar ve onu karşılayan *lezzetli dalgınlıklar* arasında Mümtaz alttan alta, Adile Hanım'ın Nuran'ın neşesini nasıl bozacağını, ona neler söyleyeceğini, mazinin hangi köşesini açacağını, hülâsa sevgileri için ne gibi imkânsızlıklar çıkaracağını merak ediyordu. (146,29)

Ve içinde o *bestelerin hüznünü duyuyordu.*(128,4)

Adım başında modası geçmiş *zevk kırıntlarına*, nerede ve nasıl devam ettiği bilinmeyen büyük ve eski ananelerin son parçalarına beraberce rastlanırdı.(42,17)

Kullanılan dil, çocukların dil gelişimlerine katkıda bulunacak özelliklere sahiptir. İlköğretimin küçük sınıfları için biraz ağır bir dil kullanılmış olmakla beraber anlam bilgisi unsurlarının kavratılmasında sağladığı güzel örneklerle iyi bir kaynak olarak kullanılabilir. Bir yapıda olması, çocukların dil gelişimi açısından önemlidir.

Sonuçta, incelenen romanın dil eğitimi-gelişimi bakımından öğrencilere faydalı bir eser olduğu görülmektedir. Yazar, seçtiği konuları, dilin her türlü zenginliğinden ve anlatım gücünden faydalanarak üst seviyede işlemiş, Türkçeye çok değerli bir eser kazandırmıştır. İncelenen bu romanın konu, içerik, dil eğitimi-öğretimi, dil zevkinin gelişmesi bakımından ilköğretim ve orta öğretim öğrencilerine faydalı bir eser olduğu kanaatine varılmıştır.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Art Zamanlı Anlam Bilimi: Anlam biliminin bir dildeki çeşitli anlam olaylarını geçmişteki değişme ve gelişme süreçleri ile karşılıklı etkileşme şartları inceleyen alt dalı.

Bağlam: Bir cümlede, bir konuşmada veya bir metin içinde yer alan herhangi bir kelimenin anlamının daha iyi belirlenebilmesi ve başka anlamlarından ayırt edilebilmesi için, kendini çevreleyen ve karşılıklı ilişkide bulunduğu öteki öge veya ögelerle oluşturduğu bütün.

Çağrışım: 1- Bir düşüncenin veya görüntünün, bir başkasını hatırlatması.

2-Davranışlar, düşünceler ve kavramlar arasında yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan bağlantılar sonucu bilinç alanına bunlardan birisi girince ötekini de bilince çekmesi olayı, tedâî.

Eş Zamanlı Anlam Bilimi: Dilin belirli bir zaman dilimindeki kesitini tarihi değişme ve gelişmelere girmeden inceleyen anlam bilim dalı.

Gönderge: Mesaj, ileti.

Gösterge: Kendisi dışında bir şeyi gösteren. Dilde kelime.

Semantik: (Anlam bilimi) Dildeki kelimeleri anlam bakımından ele alan, kelimelerin ses yapıları ile o kelimelerin ifade ettiği kavramlar, yani dilin düşünce yapısı arasındaki ilişkileri inceleyen dil bilim dalı.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan, Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınları, Ankara, 1999.
- _____, Anlambilimi ve Türk Anlambilimi(Ana Çizgileriyle), Erol Ofset Matbaacılık, Ankara, 1978.
- _____, Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları: 217, Ankara 1971.
- _____, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
- _____, Dil, Anlam, Kelime, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, Genel Dilbilim Dersleri 2, TDK Yayınları, Ankara, 1978.
- _____, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 439, Ankara, 2000.
- _____, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yayınları, Ankara, 1998.
- _____, Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- _____, Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- AKTAŞ, Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, Edebiyatta Üslup ve Problemleri, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

- ALTUN, Mustafa, Eski Metinlerde Bir Semantik İnceleme Örneği: Hikmetname, Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Nisan 2004, Sayı: 7. Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara, 1997.
- AYDIN, Mehmet, Dilbilim El Kitabı, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.
- BAYRAKTAR, Nesrin, Dil Bilimi, Nobel Yayın Dağıtım,2006,
- BİLGİN, Muhittin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.
- ÇOBAN, Ahmet, Edebiyatta Üslup Üzerine, Akçağ Yayınları,Ankara, 2004.
- ÇONGUR, H. Rıdvan, Söz Sanatı, Güzel Söz Söyleme, TRT, Ankara, 1999.
- DE SAUSSURE, Ferdinand, (Çeviren: Berke Vardar), Genel Dilbilim Dersleri 1, TDK Yayınları, Ankara, 1976.
- DE SAUSSURE, Ferdinand, (Çeviren: Berke Vardar), Genel Dilbilim Dersleri 2, TDK Yayınları, Ankara, 1978.
- _____, Ferdinand'dan Aktaran, Vardar, Berke, XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- EKER, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- GIRAUD, Pierre, (Çeviren: Berke Vardar), Anlambilim, Kuzey Yayınları, Ankara, 1984.
- GÖZ. İlyas, Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- HENGİRMEN, Mehmet, Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınevi, Ankara, 2002.

—İSEN, Mustafa, HORATA, Osman, MACİT, Muhsin, AKSOYAK, Hakkı, Eski Türk Edebiyatı, El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara,2005

—KESKİN, Raşit, Türkçe Dil Bilgisi -Kelime ve Cümle Tahlilleri- Çizgi Kitabevi, Konya,1993.

—KIRAN, Ayşe, Göndergenin Gücü ve Gerçeklik, Dilbilim Araştırmaları, Hitit Yayınevi, Ankara, 1994.

—KIRAN, Zeynel, Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime), Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.

—KORKMAZ, Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

—KÜLEKÇİ, Numan, Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar, Akçağ, Ankara, 1995

—LYONS, John'dan Çeviren: Kocaman, Ahmet, Kuramsal Dilbilime Giriş, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

—PORZIG, Walter, (çeviren: ÜLKÜ, Vural), Dil Denen Mucize, TDK Yayınları, Ankara, 1995.

—SAV, Bahattin, Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1, 2003.

—UĞUR, Nizamettin, Anlam Bilim, ün Anlam Açılımı Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2003.

— _____, Anlambilim, Doruk Yayınları, Ankara, 2003.

— UYSAL, Sermet Sami, Türkçe Anlatım Yöntemleri, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, 1980.

—VARDAR, Berke, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual, İstanbul, 2002.

Öz Geçmiş

Adı Soyadı:	Hülya TUNA	İmza:	
Doğum Yeri:	Anamur		
Doğum Tarihi:	28.01.1978		
Medeni Durumu:	Bekâr		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Bozyazı İlköğretim Okulu		Mersin	1989
Ortaöğretim	Bozyazı İlköğretim Okulu		Mersin	1992
Lise	Açık Öğretim Lisesi		Ankara	1996
Lisans	Atatürk Üniversitesi		Erzurum	2006
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi		Konya	2009
Becerileri:	El Sanatları			
	Edebiyat, Halk Oyunları, Müzik, Halk Edebiyatı			

İlgi Alanları:	
İş Deneyimi:	İki yıldır Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Gaziantep ili Şehitkâmil İlçesi Taşlıca İlköğretim Okulunda Türkçe Öğretmeni olarak çalışmaktayım.
Aldığı Ödüller:	Şehitkâmil İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden Teşekkür Belgesi

Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Murat Caymaz 05058736933 Taşlıca İlköğretim Okulu Müdürü Mustafa Çiftçi 05052442862 Taşlıca İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı
Tel:	05064576440
Adres	Tuna Kırtasiye Saydam Pasajı No:7 Bozyazı/ Mersin